حکومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانکۆی سلێمانی
کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان
بەشی کۆمەڵناسی

پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی

(توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەییدا)

نامەیەکە خوێندکار

ظاهر محمود أحمد

پێشکەشی ئەنجومەنی کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکانی زانکۆی سلێمانی کردووە، وەک بەشێک لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر لە کۆمەڵناسیدا

بە سەرپەرشتی

پرۆفیسۆر

دکتۆر ئاسۆ إبراهیم عبدالله

2722 کوردی | 2022 زاینی | 1443 کۆچی

لەوپەڕی ئاگاییدا، مرۆڤ خۆی لەنێو چوار

زینداندا دەبینێتەوە

سروشت، مێژوو، کۆمەڵگە، خودی خۆی!

د.عەلی شەریعەتی، دەفتەرە خۆڵەمێشییەکان (2008: 130)

ڕەزامەندیی سەرپەرشتیار

ئەم نامەیەی خوێندکار (ظاهر محمود أحمد) بە ناونیشانی (**پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی- توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەییدا**) بە چاودێریی ئێمە لە کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان/ زانکۆی سلێمانی ئامادەکراوە، بەشێکە لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر لە کۆمەڵناسیدا، پێشنیاز دەکەم پێشکەش بە لیژنەی هەڵسەنگاندن بکرێت.

واژۆ:

سەرپەرشتیار: د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله

پلەی زانستی: پرۆفیسۆر

ڕێکەوت: ٧/٤/2022

بەپێی ئەم پێشنیازە، ئەم نامەیە پێشکەش بە لیژنەی هەڵسەنگاند دەکەم.

واژۆ:

ناو: د.أمیر خداکرم محمد

سەرۆکی بەشی کۆمەڵناسی

ڕێکەوت: ٧/٤/2022

ڕەزامەندی لیژنەی گفتوگۆ

ئێمە وەک ئەندامانی لیژنەی گفتوگۆ، ئەم نامەیەی خوێندکار (**ظاهر محمود أحمد**) بە ناونیشانی (**پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی- توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەییدا**) خوێندەوە و گفتوگۆمان دەربارەی ناوەڕۆک و لایەنەکانی تری کردووە، بڕیارماندا بە پلەی ( ) بڕوانامەی ماستەری لە کۆمەڵناسیدا پێبدرێت.

واژۆ:	**واژۆ:**
ناو: د. حسین إسماعیل علی	**ناو: د. عالیە فرج مصطفی**
پلەی زانستی: پرۆفیسۆر	**پلەی زانستی: پرۆفیسۆری یاریدەدەر**
سەرۆکی لیژنە	**ئەندام**
ڕێکەوت: ٤/٦/2022	**ڕێکەوت:** ٤/٦/2022
واژۆ:	**واژۆ:**
ناو: د. سهی یونس إسماعیل	**ناو: د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله**
پلەی زانستی: مامۆستا	**پلەی زانستی: پرۆفیسۆر**
ئەندام	**ئەندام و سەرپەرشتیار**
ڕێکەوت: ٤/٦/2022	**ڕێکەوت:** ٤/٦/2022

لەلایەن ئەنجومەنی کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان/ زانکۆی سلێمانی- پەسەندکرا.

واژۆ:

ناو: پ. ی. د. إبتسام إسماعیل قادر

ڕاگری کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان

ڕێکەوت: ١٧/٨/2022

ئەم نامەیە پێشکەشە بە

- دایک و باوکم بە میهرەبانی و قوربانیدان بوون بە یەکەمین مامۆستا و پەروەرشیارم.

- هاوژینی خۆشەویستم و هەرسێ جگەرگۆشەکەم، کە ماندووبوون بە ماندووبوونەکانمەوە.

- ئەو مامۆستا و پەروەرشیارانەی لە هەر وێستگەیەکی ژیانمدا هاوکارم بوون.

- ئەو ئازیزانەی هاوکار و هاندەرم بوون بۆ بە پایان گەیاندنی ئەم نامەیە.

سوپاس و پێزانین

سوپاس و ڕێزم بۆ:

- سەرپەرشتیاری توێژینەوەکەم پرۆفیسۆر (د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله) کە دڵسۆزانە سەرپەرشتی نامەکەی کردم.

- سەرۆکایەتیی بەشی کۆمەڵناسی و مامۆستایانی بەڕێزی ئەو بەشە، بەتایبەت هەریەک لە (پ. د. نجاة محمد، پ. ی. د. کەژاڵ حسین، پ. ی. د. عالیه فرج، پ. ی. د. پەیمان عبدالقادر) بە تێبینی و سەرنجەکانیان هاوکارم بوون.

- ئەو مامۆستا و هاوڕێیانەی لە کاتی ئامادەکردنی ئەم نامەیەدا دەستی یارمەتییان بۆ درێژکردووم.

پڕبەدڵ سوپاسی هەموویان دەکەم

پێڕستی بابەتەکان

لاپەڕە	ناونیشانی بابەت
I	ڕەزامەندیی سەرپەرشتیار
II	ڕەزامەندیی لیژنەی گفتوگۆ
III	پێشکەشکردن
IV	سوپاس و پێزانین
V-VI	پێڕستی بابەتەکان
VII- VIII	پێڕستی خشتەکان
IX	پێڕستی شێوەکان
IX	پێڕستی پاشکۆکان
3-1	پێشەکی
	دەروازەی یەکەم: لایەنی تیۆریی توێژینەوەکە
23 -4	**بەشی یەکەم:ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پێداچوونەوەی توێژینەوەکانی پێشوو**
12 -6	**باسی یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە**
7 -6	یەکەم: کێشەی توێژینەوەکە
7	دووەم: گرنگیی توێژینەوەکە
8	سێیەم: ئامانجەکانی توێژینەوەکە
12 -8	چوارەم: پێناسەی چەمکەکانی توێژینەوەکە
23 -12	**باسی دووەم: پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو**
21 -12	یەکەم: خستنەڕووی توێژینەوەکان
23 -21	دووەم: گفتوگۆی توێژینەوەکان
53 -24	**بەشی دووەم: چوارچێوەی تیۆریی توێژینەوەکە**
50 -25	**باسی یەکەم: تیۆرەکانی ڕاڤەکردنی پاڵنەر**
32 -26	یەکەم: تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی لای (ئەلبێرت باندۆرا)
39 -33	دووەم: تیۆری ناسازیی کۆزانیاری لای (لیۆن فیستنگەر)
44 -40	سێیەم: تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای (ئەبراهام ماسلۆ)
50 -45	چوارەم: تیۆری پراکسیۆلۆجی لای (پییەر بۆردیۆ)

باسی دووەم: گفتوگۆی تیۆرەکان	53 -51
بەشی سێیەم: پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاردان وەک کرداریی کۆمەڵایەتی	72 -54
یەکەم: جۆر و تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی	58 -55
دووەم: پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردان	63 -58
سێیەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی	73 -63
دەروازەی دووەم: لایەنی مەیدانیی توێژینەوەکە	
بەشی چوارەم: چوارچێوەی میتۆدی و ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە	95 -74
باسی یەکەم: چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوەکە	78 -76
یەکەم: میتۆدی توێژینەوەکە	76
دووەم: کۆمەڵگە و نمونەی توێژینەوەکە	77
سێیەم: سنورەکانی توێژینەوەکە	78
باسی دووەم: ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە	95 -78
یەکەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاریی توێژینەوەکە	82 -78
دووەم: مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکانی پێوەرەکە	91 -82
سێیەم: تایبەتمەندییە ئامارییە وەسفییەکانی نمونەی توێژینەوەکە	94 -92
چوارەم: ئامرازە ئامارییە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە	95 -94
بەشی پێنجەم: خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوەکە	128 -96
باسی یەکەم: خستنەڕوو و شیکردنەوەی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە	123 -97
یەکەم: خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە	100 -97
دووەم: شیکردنەوەی ئەنجامەکان بەپێی ئامانجەکانی توێژینەوەکە	123-100
باسی دووەم: دەرئەنجامەکان، پێشنیازەکان، ڕاسپاردەکان	128 -124
سەرچاوەکان	R129-R138
پاشکۆکان	A139-A154
پوختەی نامەکە بە زمانی عەرەبی	أ- ب
پوختەی نامەکە بە زمانی ئینگلیزی	A - B

پێڕستی خشتەکان

ژمارە	ناونیشانی خشتە	لاپەڕە
1	هێزی بڕگەکانی پێوەری لیکارتی پێنجی بۆ وەڵامی بڕگەی ئەرێنی و نەرێنییەکان.	81
2	ئاستی ناوەندی ژمێرەیی وەڵامەکان بەپێی پێوەری لیکارتی پێنجی.	82
3	ئاستی ڕاستیی پێوەری توێژینەوەکە بەپێی بڕگەکان بە ڕای شارەزایان	83
4	ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی زانستی.	85
5	ڕاستیی پەیوەستی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی.	86
6	ڕاستی پەیوەستی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی ئابووری.	87
7	ڕاستیی پەیوەستی ناوەڕۆک بۆ تەوەرەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان.	89-88
8	پێوانەی ئاستی قەبووڵبوونی هاوکۆلکەی ئەلفاکرۆنباخ.	90
9	هاوکۆلکەی ئەلفاکرۆنباخ بۆ سەرجەم تەوەرە و بڕگەکانی پێوەرەکە.	91
10	دابەشبوونی سروشتی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی بەهای پێوەرەکان.	92
11	تاقیکردنەوەی کۆڵمۆگرۆڤ سیمیرنۆف بۆ تاقیکردنەوەی دابەشبوونی سروشتی داتاکان.	93
12	دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ڕەگەز (نێر، مێ).	97
13	دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی جۆری خوێندن (زانستی، وێژەیی)	98
14	دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەکە.	98
15	دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە.	99
16	دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ئاستی زانستیی خێزانی نمونەکە	100
17	ئاستی ناوەندی ژمێرەیی سەرجەم تەوەرەکانی پێوەرەکە.	101

18	ئاستی پلەبەندیی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی.	103-102
19	ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەکە.	108
20	ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی نمونەکە.	110
21	ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی نمونەکە.	112
22	ئاستی جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی زانستی بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەی توێژینەوەکە.	114
23	ئاستی جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی نمونەی توێژینەوەکە.	116
24	ئاستی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانەکانی نمونەی توێژینەوەکە.	119-118
25	جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی ئابووری بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە.	120
26	ئاستی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) بەپێی گۆڕاوی ئاستی زانستی خێزانەکانی نمونەکە.	122

پێڕستی شێوەکان

ژمارە	ناونیشانی شێوە	لاپەڕە
1	هێڵکاریی کاری پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی ڕەفتار	10
2	تیۆری کاریگەریی دوولایەنەی نێوان سێ گۆڕاو	27
3	تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای (ئەبراهام ماسلۆ)	41
4	پلیکانەی چەماوەیی و دووبارەیی تایبەت بە دابەشبوونی سروشتی نمونەکە ڕووندەکاتەوە.	93
5	هێڵکاریی Q-Q (Quantile-Quantile Plot) دابەشبوونی سروشتی نمونەکە ڕووندەکاتەوە.	94
6	ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی زانستی بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەکە	115
7	ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەکە.	118
8	ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی ئابووری بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە.	121

پێڕستی پاشکۆکان

ژمارە	ناونیشانی پاشکۆ	لاپەڕە
1	فۆڕمی ڕاپرسیی پرسەتوێژینەوە	A140
2	ئاماری خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەمی ئامادەیی بۆ ساڵی خوێندنی (2021-2020)	A141
3	فۆڕمی هەڵسەنگاندنی شارەزایان	A142-146
4	ناو و پلەی زانستی و شوێنی کاری شارەزایان	A147
5	هەڵسەنگاندنی پێوەری توێژینەوەکە بە ڕای شارەزایان	A148
6	شێوەی کۆتایی پێوەری توێژینەوەکە	A149-A153
7	ئاماری خوێندکارانی پۆلی (12) سنوری بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی هەڵەبجە بۆ ساڵی خوێندنی (2021-2020)	A154

پێشەکی:

پاڵنەرەکان بزوێنەری سەرەکیی کردارەکانی تاکن، بەڵام جیاوازن بەپێی توانا و تایبەتمەندییە کەسییەکان، لەبەرئەوەیە ناتوانرێت بڕیار لەسەر کرداری گرووپێکی دیاریکراو بدرێت، بە پاساوی ئەوەی هەمان پاڵنەریان هەیە، بە هەمان شێوە هۆکاری کات و ژینگەی کۆمەڵایەتی ڕۆڵیان هەیە، چونکە پاڵنەرەکان بەپێی کات و بارودۆخی جیاواز دەگۆڕێن، دەکرێت پاڵنەرێتیی هەمان تاک بۆ هەمان کار لە دوو کاتی جیاوازدا، یان لە دوو ژینگەی جیاواز بگۆڕێت.

لەم سۆنگەیەوە پرسی گرنگیدان بە پاڵنەری دەستکەوتەکانی خوێندکاران لە قۆناغ و کاتی جیاواز لە بواری خوێندن جێگای سەرنجی پسپۆڕان و توێژەرانی بواری کۆمەڵناسی و پەروەردەن.

ئاشکرایە هەر یەک لە قۆناغەکانی خوێندن لە ژیانی خوێندکاردا گرنگیی تایبەتی خۆی هەیە، یەکێک لەو قۆناغانەی خاڵی وەرچەرخانە لە ژیانی خوێندکارانی کۆمەڵگەی ئێمەدا کۆتا پۆلی قۆناغی ئامادەییە، وەک دەروازەیەک بۆ گۆڕانکاری لە ژیانی خوێندکار و سەرەتای هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی، ئەم گرنگییە زیاتر دەردەکەوێت، کاتێک خوێندکار کۆتا پۆلی قۆناغی ئامادەیی بەسەرکەوتوویی تێدەپەڕێنێت و ئامادەکاری بۆ وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان دەکات، ساڵانە خۆیان و خێزانەکانیان لەو کاتەدا دەکەونە دۆخێکی دەروونیی شڵەژاو لەنێوان فشارە کۆمەڵایەتی و ڕێنماییە کارگێڕییەکانی پرۆسەکەوە.

لێرەوە بابەتی گرنگیدان بە پاڵنەرەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکانی هەرێمی کوردستان، لەنێوان خواستی خوێندکار و بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکان بوو بە جێگای سەرنج و وروژاندنی چەند پرسیارێک، لە کۆتاییدا بوو بە کێشەی ئەم توێژینەوە زانستییە، لە بواری کۆمەڵناسی پەروەردەیی (Educational Sociology)، لە ساڵی (1910) بۆ یەکەم جار وەک زانستێک لەسەر دەستی (پرۆفیسۆر هنری سوزالون) لە زانکۆی کۆلۆمبیا لە شاری نیۆرکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وتراوەتەوە (ناصر، 2013 :8). ئەم لقە زانستییە بوارێکە لە بوارەکانی کۆمەڵناسیی گشتی سەرنج دەخاتە سەر ئەو هێزە کۆمەڵایەتییانەی ڕۆڵیان لەسەر بواری پەروەردە لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو یان لەنێوان کۆمەڵگە جیاوازەکاندا هەیە (Smelser, N. J. & Baltes,P.B(Eds.)2001: 4327).

واته کۆمەڵناسی پەروەردەیی کایەیەکی زانستییە لە ڕۆڵی هێزە کۆمەڵایەتییەکان لە ئایندەی پرۆسەی خوێندن لای تاک دەکۆڵێتەوە.

ئەم توێژینەوە مەیدانییە لە دوو دەروازە و لە دووتوێی پێنج بەشدا بەم شێوەیە دەخەینەڕوو:

بەشی یەکەم: بە ناونیشانی ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو، لە دوو باس پێکهاتووە، باسی یەکەم بە ناونیشانی ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە هەریەک لە (کێشە، گرنگی، ئامانج، پێناسەی چەمکەکان)ی توێژینەوەکەی لەخۆگرتووە، باسی دووەم بە ناونیشانی پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو لە (خستنەڕووی توێژینەوەکان، گفتوگۆی توێژینەوەکان)ی پێشوو پێکهاتووە.

بەشی دووەم: چوارچێوەی تیۆریی توێژینەوەکەیە لە دوو باسدا، باسی یەکەم بەناونیشانی تیۆرەکانی ڕاڤەکردنی پاڵنەرەکان هەریەک لە (تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی، تیۆری ناسازی کۆزانیاریی(مەعریفی)، تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ، تیۆری پاراکسیۆلۆجی) پێکهاتووە، باسی دووەمیش گفتوگۆی تیۆرەکانی لەخۆگرتووە.

بەشی سێیەم: بە ناونیشانی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاردان، وەک کرداری کۆمەڵایەتی لە هەریەک لە باسەکانی (جۆر و تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی، پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردان، هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی) پێکهاتووە.

بەشی چوارەم: لە دوو باس بە ناونیشانی چوارچێوەی میتۆدیی و ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە پێکهاتووە، باسی یەکەم چوارچێوەی میتۆدیی توێژینەوەکەیە، هەریەک لە (میتۆد، سنورەکان، کۆمەڵگە و نمونە)ی توێژینەوەکەی لەخۆگرتووە، باسی دووەم بە ناونیشانی ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە لە (ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاریی و مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکانی پێوەرەکە، تایبەتمەندییە ئامارییە وەسفییەکانی نمونەی توێژینەوەکە، ئامرازە ئامارییە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە) پێکهاتووە.

بەشی پێنجەم و کۆتایی بە ناونیشانی خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوەکە لە دوو باس پێکهاتووە، باسی یەکەم بە ناونیشانی خستنەڕوو و شیکردنەوەی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە لە (خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە، شیکردنەوەی ئەنجامەکان بەپێی ئامانجەکانی توێژینەوەکە) پێکهاتووە، باسی دووەمیش بە دەرئەنجامەکان، پێشنیازەکان و ڕاسپاردەکان کۆتایی پێهاتووە.

بەدڵنیاییەوە هەموو کارێک لە کاتی ڕاپەڕاندنیدا برێک ئاستەنگی بۆ دروستدەبێت، ئەم توێژینەوەش لە کۆمەڵێک ئاستەنگی جیاواز بێبەش نەبووە، هەندێکیان تایبەتن بە بارودۆخی گشتی، وەک گەڕان بەدوای سەرچاوە و سەردانیکردنی دەزگا فەرمییەکان و گفتوگۆ لەگەڵ کەسانی پسپۆڕ لە بارودۆخی بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنادا کارێکی ئاسان نەبوو، بەڵام ئاستەنگە تایبەتەکانی ئەم توێژینەوەیە، لە کاتی ئامادەکردنی پێوەری توێژینەوەکەوە دەستپێیکرد، لەبەرئەوەی ئەم پرۆسەیە نزیکەی دوو مانگی خایاند، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ زۆری ژمارەی شارەزایان کە فۆڕمەکەیان هەڵدەسەنگاند.

یەکێکی تر لەو ئاستەنگانەی لە ڕووی کاتەوە ڕۆڵی هەبوو، نمونەی توێژینەوەکە بەئاسانی بەردەست نەدەبوون و تەنها لە کاتێکی دیاریکراودا توێژەر توانیویەتی چاوپێکەوتنی ڕاستەوخۆ و ڕاپرسییەکەیان لەگەڵ ئەنجامبدات، ئەویش کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی زانکۆلاین بوو، گرفتێکی تر ئەوە بووە، پرۆسەی پڕکردنەوەی فۆڕمەکان لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنی پێشوەختەی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقدا بوو، کاتێک داوا لە خوێندکار دەکرا، فۆڕم پڕبکاتەوە بە چاوی گومانەوە تەماشایدەکرد.

یەکێکی تر لە ئاستەنگەکان، خوێندکاران لە بارودۆخێکی دەروونیی شڵەژاودا بوون لەبەر چەند هۆکارێک، یەکێک لە هۆکارەکان هێنانی نمرەی بەرز لەلایەن ژمارەیەکی زۆر لە خوێندکاران، بڵاوبوونەوەی دەنگۆی هەژمارکردنی هەڵەبجە وەک پارێزگایەکی سەربەخۆ لە سیستمی زانکۆلایندا ئەمەش گرفتی دەرفەتی وەرگرتنی بۆ دەرچووانی سنوری بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی هەڵەبجە دروستدەکرد.

ئەمە سەرەڕای ئاستەنگەکانی سروشتی قۆناغەکە خۆی کە سروشتێکی دڵەڕاوکێ ئامێزی هەیە، لەبەرئەوەی خوێندکار لەوکاتەدا بیر لە بڕیاردان لە چارەنووسی خۆی دەکاتەوە، ویستی چاوپێکەوتن و فۆڕم پڕکردنەوەی تا ئاستێکی بەرچاو لاوازە.

دەروازەی یەکەم

لایەنی تیۆریی توێژینەوەکە

بەشی یەکەم
ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو

باسی یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە

یەکەم: کێشەی توێژینەوەکە

دووەم: گرنگیی توێژینەوەکە

سێیەم: ئامانجەکانی توێژینەوەکە

چوارەم: پێناسەی چەمکەکانی توێژینەوەکە

باسی دووەم: پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو

یەکەم: خستنەڕووی توێژینەوەکان

دووەم: گفتوگۆی توێژینەوەکان

- ❖ تاوتوێکردنی توێژینەوەکانی پێشوو
- ❖ بەراوردکردنی توێژینەوەکانی پێشوو بەم توێژینەوەیە

بەشی یەکەم

ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە و پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو

ئەم بەشە لە دوو باسی سەرەکی پێکدێت باسی یەکەم ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکەیە، کە هەریەک لە (کێشە، گرنگی، ئامانج، پێناسەی چەمکەکان)ی توێژینەوەکەی لەخۆگرتووە، باسی دووەمیش پێداچوونەوەیەکە بە توێژینەوەکانی پێشوو لە (خستنەڕووی توێژینەوەکان، گفتوگۆی توێژینەوەکان) پێکهاتووە.

باسی یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە:

یەکەم: کێشەی توێژینەوەکە:

دیاریکردنی کێشەی توێژینەوە یەکێکە لە هەنگاوە گرنگەکانی پرۆسەی توێژینەوە، بەو پێیەی خاڵی دەستپێکە بەرەو هەنگاوەکانی تر.

لە هەرێمی کوردستان وەرگرتنی خوێندکار لە بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگاکان تا ئێستاش لەسەر بنەمای کێبەرکێی نمرەیە بە شێوازی وەرگرتنی ناوەندی (قبول المركزي). تا ئاستێکی بەرز ڕەچاوی خواست و تواناکانی خوێندکار ناکرێت، هەندێک بەشی وەک(هونەر و وەرزش و خوێندنی ئیسلامی) نەبێت، وەرگرتن بە شێوازی ڕاستەوخۆیە و پێویستە خوێندکار پێشتر تاقیکردنەوەی توانستی کەسی ئەنجامبدات (بەڕێوەبەرایەتی ناوەندی وەرگرتن، 2021-2022: 13-9). تێبینی دەکەین چەند ساڵ جارێک خوێندکاران گرنگی بە چەند بەشێک دەدەن، هۆکاری ئەم گرنگیپێدانەش وێنەدانەوەی بەها کۆمەڵایەتییەکانن، لەبەرئەوەی زۆرینەی خوێندکاران بۆ ڕۆڵ و پێگەی پسپۆڕییەکەیان لە ئایندەی کۆمەڵگەدا دەڕوانن، تەنانەت ئەم بابەتە ڕۆڵی لە هەڵبژاردنی جۆری خوێندن لە قۆناغی ئامادەییدا هەیە، بەپێی ئاماری فەرمیی وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەمی زانستی بەراورد بە خوێندکارانی بەشەکانی تر ساڵانە ڕێژەیان لە بەرزبونەوەدایە، بڕوانە پاشکۆی (2).

بە ڕای توێژەر ئەم کێشەیە یەکێکە لەو پرسە گرنگانەی پێویستە توێژەرانی بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەیی لە چوارچێوەی توێژینەوەیەکی زانستیدا شرۆڤە و شیکاری بۆ بکەن،

لەبەرئەوەی یەکێک لە تایبەتمەندییە گرنگەکانی توێژینەوە لە کۆمەڵناسیدا ئاڕاستەکردنی توێژینەوەکەیە بۆ مەبەستی چارەسەرکردنی کێشەیەک.

کۆمەڵەی دەروونناسانی ئەمریکی پێیان وایە بۆ خستنەڕووی کێشەی توێژینەوە بە شێوەیەکی گونجاو، دەبێت ئەو پرسیارانە بەڕوونی دیاریبکرێت، لەلایەن توێژەرەوە دروستبووە (شوانی، 2015 :202).

کێشەی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە، گەڕانە بەدوای پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی، لە ڕێگەی وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانەوە:

1. ئایا گرنگترین پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی چین؟
2. ئایا هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت پاڵنەرەکانی ئەو بڕیارە لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی چیین؟
3. ئایا جیاوازیی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بەپێی گۆڕاوەکانی پەیوەست بە خوێندکار و ژینگە کۆمەڵایەتییەکەیەوە چییە؟

دووەم: گرنگیی توێژینەوەکە:

توێژینەوەی زانستی بەپێی بابەتی توێژینەوەکە و ئەو زانیارییانەی دەیانخاتەڕوو گرنگی
تایبەتی خۆی هەیە، گرنگی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە:

1. خستنەڕووی پرسی توێژێکی کاریگەری کۆمەڵگە وەک خوێندکاران و دەستنیشانکردنی کێشەی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لە هەرێمی کوردستاندا.
2. ئەو داتا و زانیارییانەی لە ئەنجامدا توێژینەوەکە پێیان گەیشتووە، هاوکارێکی باشە بۆ وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی خوێندنی باڵا بۆ دانانی پلانی ستراتیجی گەشەپێدانی زانستی و کۆمەڵایەتی هەرێمی کوردستان.
3. ڕێبەرێکە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردنی ئەو خێزانانەی خوێندکاری دەرچووی ئامادەییان هەیە لە کاتی پرۆسەی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان.
4. ئەم توێژینەوەیە لەلایەنی تیۆرییەوە دەبێتە زیادکردنێکی زانستی لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەیی و دەروونناسی کۆمەڵایەتی، بە داتا و زانیارییە دەستکەوتووەکانی خزمەتێک بەم بوارە زانستییە دەکات.

سێیەم: ئامانجەکانی توێژینەوەکە:

1. زانینی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەی(زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) لە ئاڕاستەکردنی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

2. ئاستی پلەبەندیی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

3. جیاوازیی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بەپێی گۆڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن، تێکڕای نمرە، ئاستی ئابووریی خێزان، ئاستی زانستیی خێزان) نمونەی توێژینەوەکە.

چوارەم: پێناسەی چەمکەکانی توێژینەوەکە:

بە واتای ئەو دەستەواژە سەرەکی و بنچینەییانەی لە ناونیشانی توێژینەوەکەدا بەکاردێن، لێرەدا پێناسەی چەمکە گرنگ و پەیوەندیدارەکانی ئەم توێژینەوەیە دەخەینەڕوو، کە بریتین لە: (پاڵنەر، پاڵنەری کۆمەڵایەتی، پسپۆڕیی زانستی، دەرچووی ئامادەیی).

1. پاڵنەر (motive):

بۆ ناسینی چەمکی پاڵنەری کۆمەڵایەتی، سەرەتاپێویستمان بە ناسینی چەمکی پاڵنەرە.

لە (المعجم الموسوعي في علم النفس)دا هاتووە پاڵنەر "کۆمەڵێک هۆکاری دینامیکییە کە ڕەفتاری تاک دیاریدەکەن (سیلامی، 2000: 1049).

راجح پێیوایە پاڵنەر بارێکی (جەستەیی، دەروونی) ناوەکیی مرۆڤە و ڕەفتار لە بارودۆخێکی دیاریکراودا دەجوڵێنێت و ئاڕاستەی دەکات ڕووەو ئامانجێکی دیاریکراو (راجح، 1968: 73).

لەڕوانگەی بیژەنییەوە "پاڵنەر دۆخێکی دەروونییە بە مانای وروژاندن و بزواندنی ناوەکیی مرۆڤ دێت، کە وزەبەخش و چالاککەرە بۆ بەگەڕخستنی جوڵە ناوەکییەکانی مرۆڤ بەرەو ئامانجێکی دیاریکراو (بیژنی و هامکاران، 1390(2012) :101).

لە ڕوانگەی پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و پێداویستییەکانی مرۆڤ، پاڵنەر بە حاڵەتێکی دڵەڕاوکێی دەروونی لە ئەنجامی هەستکردنی مرۆڤ بە پێداویستییەک دروستدەبێت، ئەو پێداویستییە پاڵ بە مرۆڤەوە دەنێت بۆ ئەنجامدانی ڕەفتارێک ئامانج تێیدا پڕکردنەوەی ئەو پێداویستییەیە تا بارە دەروونییەکە بۆ باری هاوسەنگی خۆی بگەڕێتەوە (طه، 2010 :153-154).

ئینسایکلۆپیدیای زانستە دەروونییەکان پێناسەی پاڵنەر دەکات "بەو هێزەی پشتگیریی ڕەفتار دەکات و دەیجوڵێنێ و چالاکی دەکات و وزەی پێدەبەخشێت (بۆکانی، 2020 :78).

لە ئینسایکلۆپیدیای کۆمەڵناسیدا پاڵنەر ئەو ئاگادارکەرەوەیە بوونەوەری زیندوو هاندەدات بۆ ئەنجامدانی ڕەفتار و جوڵە، بۆئەوەی مەبەست و ئامانجەکانی بەدیبهێنێت، بەڵام بەکارهێنانە باوەکەی ئەم زاراوەیە لە لێکۆڵینەوەی پەیوەندیی نێوان ڕەفتار و ئامانج تێناپەڕێت (ئەلحەسەن، 2012 :107).

لە (قاموس علم الاجتماع)دا پاڵنەر پێناسە دەکرێت (بە هۆکاری ئەنجامدان و ئاڕاستەکردنی ڕەفتار بە شێوەیەکی گریمانەیی بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو، سەرچاوەی ئامانجەکەش پێداویستییە فسیۆلۆجی و دەروونی و کۆمەڵایەتییەکانە (غیث، 1979 :295). هەروەها چەمکی پاڵنەر لە ڕووی بونیادەوە بەم شێوازە پێناسە دەکرێت، هەڵبژاردەیە، بەردەوامییە، هێز و تینە، هەروەها ئاڕاستەی ڕەفتارەکانمانە، بەڵام ئەگەر لە ڕووی پراکتیکییەوە چەمکی پاڵنەر پێناسە بکەین: بریتییە لە خواستی تاک لە فراوانکردنی هەوڵەکانی بۆ بەدەستهێنانی ئامانجێکی دیاریکراو لەژێر فشاری زنجیرەیەک لە بارودۆخێکی تایبەتدا (Snowman&Mccown,2010:367).

لەم توێژینەوەیەدا پاڵنەر، چەمکێکی گریمانەییە لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی مرۆڤ بە وروژێنەرێکی ناوەکی یان دەرەکی دروستدەبێت، ئەو وروژێنەرە مرۆڤ بۆ ئەنجامدانی کردارێک هاندەدات، ئامانج تێیدا پڕکردنەوەی پێداویستییەکانی ئەو وروژێنەرەیە تا بارە دەروونییەکە بۆ باری هاوسەنگی بگەڕێتەوە.

2. پاڵنەری کۆمەڵایەتی (Social motive):

ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە ناساندنی چەمکی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانە، ئەم پاڵنەرانە هەندێکجار پێیان دەوترێت پاڵنەرە وەرگیراوەکان، لەبەرئەوەی ژمارەیان زۆرە و بەردەوامیش لە زیادبووندان، هەندێکی تر ناوزەدی دەکەن بە پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان و هۆکارەکەشی بۆئەوەی ئەم پاڵنەرانە بەرهەمی ژیانی تاکن لە ژینگەی کۆمەڵایەتیدا دەگێڕنەوە (السامرائی، 1988 :82).

حامد عبدالسلام پێیوایە پاڵنەری کۆمەڵایەتی ئەو پاڵنەرانەن کە ئاڕاستە و کۆنترۆڵی ڕەفتاری کۆمەڵایەتیی مرۆڤ دەکەن و لە ئەنجامی فێربوون و فێرکردنەوە دروستدەبن، ئەوەی پاڵنەری کۆمەڵایەتی لە پاڵنەری فسیۆلۆجی جیادەکاتەوە، پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان ئەو پاڵنەرانەن،

وروژاندن و تێربوونیان لە ژینگە کۆمەڵایەتییەکەوە دەبێت، بەپێچەوانەوە پاڵنەرە فسیۆلۆجییەکان ئەو پاڵنەرانەن، وروژاندن و تێربوونیان دەگۆڕێت بەپێی فەرمانی پێداویستییە فیسیۆلۆجییەکانی مرۆڤ (زهران، 2005 :35).

لە پێناسەیەکی تردا هاتووە پاڵنەری کۆمەڵایەتی بریتییە لە ڕێکخەری میکانیزمی تاکەکان لەگەڵ دونیای کۆمەڵایەتیدا (سازانی کۆمەڵایەتی) بە مەبەستی گەڕان و چێژبردن لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان (پاداشتی کۆمەڵایەتی)، ئەمەش سەردەکێشێت بۆ کارکردن و گەشەدان بە پەروەردەکردن و پاراستنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەشێت بە (پاراستنی کۆمەڵایەتی) وەسفبکرێت (خدادای و قمرانی، 1396(2018) :60).

کەواتە پاڵنەری کۆمەڵایەتی کە تاک لە پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوونەوە لە ژینگەی کۆمەڵایەتی وەریدەگرێت، بۆ پڕکردنەوە و تێرکردنی پێداویستییە کۆمەڵایەتییەکانی، بۆ بەدەستهێنانی گونجانی کۆمەڵایەتی بە مەبەستی سەقامگیریی باری دەروونی.

چەمکی پاڵنەری کۆمەڵایەتی لەم توێژینەوەیەدا: ئەو پاڵنەرانەن سەرچاوەی وروژێنەرەکانی لە دەرەوەی تاکن، خوێندکاری دەرچووی ئامادەیی لە کاتی پڕکردنەوەی فۆرمی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگا لە ژینگەی کۆمەڵایەتییەوە وەریاندەگرێت، بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی بە مەبەستی تێرکردنی پێداویستییە کۆمەڵایەتییەکانی و دەستەبەرکردنی گونجانی کۆمەڵایەتی.

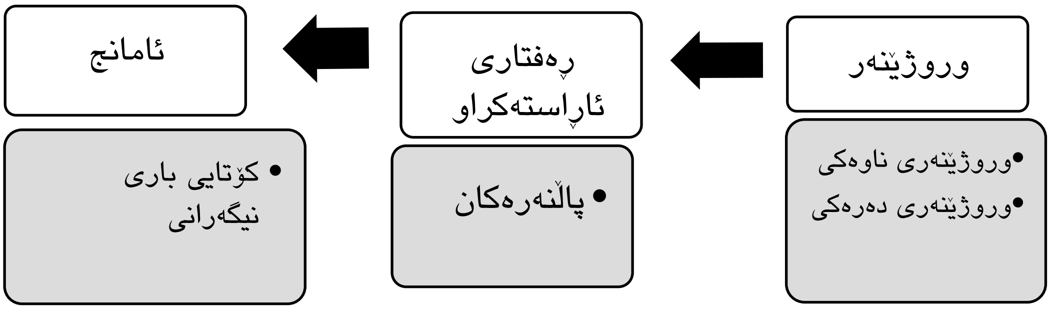

شێوەی (1) هێڵکاریی کاری پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی ڕەفتار(*)

* ئامادەکردنی توێژەر بەدەستکاریکردنەوە

2. پسپۆڕیی زانستی (Scientific specialty):

(دۆرکایم) لە تیۆری گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا لەبارەی گۆڕانی کۆمەڵگەکان لە کۆمەڵگەی هاوبەندیی میکانیکییەوە بۆ کۆمەڵگەی هاوبەندیی ئۆرگانی باس لە چەمکی پسپۆڕی دەکات، پێیوایە کۆمەڵگەی هاوبەندیی میکانیکی کۆمەڵگەیەکی ساکار و قەبارە بچوکن و پشت بە سیستمی کاردابەشکردن و پسپۆڕی نابەستن، بەڵام کۆمەڵگەی هاوبەندیی ئۆرگانی کۆمەڵگەیەکی ئاوێتە و قەبارە گەورەن و پشت بەسیستمی کاردابەشکردن دەبەستن (ئەلحەسەن، 2018 :286-287).

(فردیناند تۆنیز) یەکێکی ترە لەو کومەڵناسانەی باسی گەشەی کۆمەڵگە دەکات لە کۆمەڵگەی لۆکاڵییەوە کە بونیادەکەی، بریتییە لە خێزان و دابونەریت، پسپۆڕی و کار دابەشکردن تێیدا لاوازە، بۆ کۆمەڵگەی گشتی بریتییە لەو کۆمەڵگەیەی لە بونیادەکەیدا یاسا تێیدا سەروەرە و بنەمای کاردابەشکردن و ڕەچاوکردنی پسپۆڕی تێیدا زاڵە (الفوال، 1982 :77- 80).

لە پێناسەیەکی تردا هاتووە پسپۆڕیی زانستی ئەو بوارەیە تاک شارەزایی تێدا وەردەگرێت و لە داهاتوودا نازناوی زانستی بەو شێوەیە دەبێت وەک پزیشکی، ئەندازیاری، مامۆستایەتی (عومەر، 2020 :10).

دغیش، پێناسەی پسپۆڕیی زانستی دەکات وەک بژاردەیەکی خوێندکار بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگاکان، کە لەگەڵ توانا و لێهاتووییەکانی بە مەبەستی بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانستی و دیاریکردنی ئایندەی ژیانی بگونجێت (دغیش، 2015 :9).

پێناسەمان بۆ چەمکی پسپۆڕیی زانستی:

بریتییە لەو بەشەی زانکۆ یان پەیمانگا، خوێندکاری دەرچووی ئامادەیی هەڵیدەبژێرێت، بە مەبەستی درێژەدان بە خوێندن بۆئەوەی بڕوانامەی زانستی لە پسپۆڕییەکی دیاریکراو بەدەستبهێنێت.

3. دەرچووی ئامادەیی (High school graduate):

لە بنەما گشتییەکانی سیستمی خوێندنگە ئامادەییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، خوێندکاری ئامادەیی هەموو ئەو خوێندکارانەن، خوێندنی بنەڕەتی یان هاوتای ئەویان تەواوکردووە و بە مەبەستی درێژەدان بە خوێندن و برەودان بە توانا هزری و ڕۆشنبیرییەکانی

خۆیان دەتوانن لە قۆناغی ئامادەیی درێژە بە خوێندن بدەن، بەپێی جۆرەکانی خوێندنی ئامادەیی بریتین لەمانە:

1. ئامادەییە ئەکادیمییەکان (زانستی، وێژەیی)

2. ئامادەییە پیشەییەکان (پیشەسازی، کشتوکاڵ، بازرگانی)

3. هەر لقێکی دیکە پێویست بێت بکرێتەوە.

لە ئێستادا خوێندنی ئیسلامیش دەگرێتەوە (لیژنەیەکی تایبەتی لە وەزارەتی پەروەردە نووسیویەتی، 2009 :36).

هەروەها لە بەندی (5) بنەما گشتییەکانی سیستمی خوێندنگە ئامادەییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا قۆناغی ئامادەیی بە سێ ساڵ خوێندن دیاریکراوە و ناسراوە بە پۆلەکانی (دەیەم، یازدەیەم، دوازدەیەم) (لیژنەیەکی تایبەتی لە وەزارەتی پەروەردە نووسیویەتی، 2009 :50).

چەمکی دەرچووی ئامادەیی لەم توێژینەوەدا: هەموو ئەو خوێندکارانەی، بەسەرکەوتوویی قۆناغی دوازدەیەمی ئامادەییان لە بەشی (زانستی، وێژەیی) تەواوکردووە و فۆرمی وەرگرتنیان لە زانکۆ و پەیمانگاکان پڕکردووەتەوە بە مەبەستی درێژەدان بە خوێندن، بەپێی مەرج و ڕێنماییەکانی وەزارەتی خوێندنی باڵا بۆ ساڵی خوێندنی (2021-2022) دەگرێتەوە.

باسی دووەم: پێداچوونەوە بە توێژینەوەکانی پێشوو:

لەم باسەدا توێژینەوەکانی پێشوو دەخرێنەڕوو، پاشان تاوتوێدەکرێن و لە کۆتاییدا لە چەند ڕوویەکەوە بەراورددەکرێن بەم توێژینەوەیە.

یەکەم: خستنەڕووی توێژینەوەکانی پێشوو:

1. توێژینەوەی (هەناو حسن محمدخان، 2012)، الدافع المعرفي وعلاقته بالقلق المستقبل لدى طلبة مرحلة الاعدادية في مدينة السليمانية:

کێشەی سەرەکیی توێژینەوەکە گەڕانە بە دوای وەڵامی ئەم پرسیارانەدا: ئایا پەیوەندیی نێوان پاڵنەری کۆزانیاری و دڵەڕاوکێی دەروونی بۆ ئایندە لای خوێندکارانی قۆناغی ئامادەیی لە چ ئاستێکدایە؟ ئایا سروشتی پەیوەندیی نێوان پاڵنەری کۆزانیاری و دڵەڕاوکێی دەروونی بۆ ئایندە لای خوێندکارانی قۆناغی ئامادەیی چۆنە؟

توێژینەوەیەکی مەیدانییە میتۆدی وەسفی بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە بەکارهاتووە، چوارچێوەی مەیدانیی توێژینەوەکەش پێکهاتووە لە (7) خوێندنگەی ئامادەیی بە هەردوو بەشی (زانستی، وێژەیی) لە خوێندنگەکانی بەیانیان لە سەنتەری شاری سلێمانی بۆ ساڵی خوێندنی (2010-2011) نمونەی هەڵبژاردنی خوێندنگەکان بەشێوەی نمونەی مەبەستدار هەڵبژێرراون لە کۆی (61) خوێندنگەی ئامادەیی سنوری بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی سلێمانی، یەکەکانی توێژینەوەکە (300) خوێندکارن، بەشێوەی هەڕەمەکی چینایەتی بە ڕەچاوکردنی (ڕەگەز، جۆری خوێندن) بە ڕێژەی (50٪) هەڵبژێرراون. ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیاریی بەکارهاتوو، بریتییە لە فۆڕمی پێوانەکردنی پاڵنەری مەعریفی، ناسراوە بە پێوەری (محمود 2004) لەسەر خوێندکارانی زانکۆی موصل تاقیکراوەتەوە.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. زانینی ئاستی پاڵنەری کۆزانیاری بەپێی گوڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن) نمونەی توێژینەوەکە.
2. زانینی ئاستی دڵەڕاوکێ لە ئاینده بەپێی گوڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن) نمونەی توێژینەوەکە.
3. پەیوەندیی نێوان پاڵنەری کۆزانیاری و دڵەڕاوکێ لە ئاینده بەپێی گوڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن) نمونەی توێژینەوەکە.

گرنگترین ئەنجاماکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. بەگشتی ئاستی پاڵنەریتیی کۆزانیاری و دڵەڕاوکێ بۆ ئاینده لای خوێندکارانی ئامادەیی دابەزینی بەخۆیەوە بینیوە.
2. جیاوازی لە ئاستی پاڵنەریتیی کۆزانیاری بەپێی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە هەیە، بەجۆرێک لای ڕەگەزی نێر ئاستەکەی بەرزترە.
3. جیاوازی لەنێوان ئاستی دڵەڕاوکێ بۆ ئاینده لەنێوان خوێندکاران بەپێی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە نییە.
4. جیاوازی لەنێوان ئاستی پاڵنەریتیی کۆزانیاری و ئاستی دڵەڕاوکێ بۆ ئاینده لەنێوان خوێندکاران بەپێی جۆری خوێندن هەیە، بەجۆرێک لای خوێندکارانی بەشی وێژەیی ئاستەکەی بەرزترە.

5. پەیوەندیی ڕاستەوانە لەنێوان پاڵنەرێتیی کۆزانیاری و دڵەڕاوکێ بۆ ئایندە لای خوێندکارانی ئامادەیی بەپێی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە هەیە.
6. پەیوەندیی ڕاستەوانە لەنێوان پاڵنەرێتیی کۆزانیاری و دڵەڕاوکێ بۆ ئایندە لای خوێندکارانی بەشی وێژەیی هەیە ، بەڵام پەیوەندیی پێچەوانە لەنێوان پاڵنەرێتی کۆزانیاری و دڵەڕاوکێ بۆ ئایندە لای خوێندکارانی بەشی زانستی هەیە.

2. توێژینەوەی (خسرو رشید و همکاران،1391(2013)، انگیزه تحصیلی دانش آموزان دوره متوسط در رابطه باعوامل محيطي:

کێشەی توێژینەوەکە بریتییە لە گەڕان بە دوای پەیوەندیی نێوان دەسکەوتەپاڵنەر و هۆکارە ژینگەیی و کۆمەڵایەتییەکان لای خوێندکارانی قۆناغی ناوەندی چی بووە؟

توێژینەوەیەکی مەیدانییە میتۆدی وەسفی بەشێوازی ڕوپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە بەکارهاتووە، چوارچێوەی مەیدانی و نمونەی توێژینەوەکە بریتییە لە (1015) خوێندکار، ڕەگەزی مێ (445)، ڕەگەزی نێر (570) لە خوێندکارانی بەیانیانی قوتابخانە ناوەندییەکانی پارێزگای مازیندەرانی وڵاتی ئێران لە هەرسێ ناوچەی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و ناوەندی شار بۆ ساڵی خوێندنی (2013-2014)، نمونەکە بەشێوەی (هێشویی و هەڕەمەکیی سادە) هەڵبژێرراون، پێوەر ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیارییەکانە، کەرەستە ئامارییە بەکارهاتووەکانی پاکێجی ئاماری بۆ زانستە کۆمەڵایەتییەکان (spss) بۆ شیکردنەوەی زانیارییەکانە.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:
1. زانینی ئاستی پەیوەندیی نێوان دەستکەوتەپاڵنەری خوێندن و هۆکارە ژینگەییەکان (ژینگەی خێزانی و ژینگەی خوێندنگەیی) نمونەی توێژینەوەکە.
2. زانینی ئاستی پەیوەندیی نێوان دەستکەوتەپاڵنەری خوێندن و ژینگەی خێزانی خوێندکاران وەک (پێگەی کۆمەڵایەتی و گرنگیی خوێندن لای خێزان و ئاستی بژێوی و جۆری کار) نمونەی توێژینەوەکە.

3. ئاستی پەیوەندیی نێوان دەستکەوتەپاڵنەری خوێندن و ژینگەی خوێندنگە (سیستمی تاقیکردنەوە، مامۆستایان، دەستەی کارگێڕیی خوێندنگە، ژینگەی خوێندنگە) نمونەی توێژینەوەکە.

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. پەیوەندیی بەهێز لەنێوان هۆکارە کەسییەکان و هۆکارە ژینگەییەکانی و پاڵنەری دەسکەوتی خوێندن لای خوێندکاران هەیە.

2. پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان ئاستی پاڵنەری دەسکەوتی خوێندن و ژینگەی خێزان لای خوێندکاران هەیە.

3. پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان ئاستی پاڵنەری دەسکەوتی خوێندن و ژینگەی خوێندنگە لای خوێندکاران هەیە.

3. توێژینەوەی (زينة شهيد على البندر (2016)، دافعية الانجاز لدى طلبة مرحلة الاعدادية حول تخصصي الاحيائي والتطبيقي (دراسة مقارنة:

کێشەی توێژینەوەکە لەو بڕیارەی وەزارەتی پەروەردەی عێراقی سەرچاوەی گرتووە، کە بەشی زانستی لە قۆناغی ئامادەیی کرا بە دوو بەشی پسپۆڕی (زیندەزانی- الاحيائي، پراکتیکی- التطبيقي) کێشەی توێژینەوەکە وەڵامی ئەم پرسیارەیە:

- ئایا خوێندکارانی قۆناغی ئامادەیی لە دوای دابەشکردنیان بۆ بەشی زانستی (زیندەزانی و پراکتیکی) ڕادەی دڵەڕاوکێ و پاڵنەریتی دەستکەوتیان لە ئایندەی بەشەکانیاندا گۆڕانی بەسەرداهاتووە؟

توێژینەوەیەکی مەیدانییە میتۆدی وەسفی بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە بەکارهاتووە، چوارچێوەی مەیدانی و نمونەی توێژینەوەکە پێکهاتووە لە خوێندکارانی بەشی زانستی (زیندەزانی و پراکتیکی)، لە (3) خوێندنگەی ئامادەیی بەیانیانی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی (پەروەردەی دیالە) لە قەزاکانی (بەلەدروز و مەندەلی و بەعقوبە) بۆساڵی خوێندنی (2016-2017). نمونەی هەڵبژاردنی خوێندنگەکان بەشێوەی نمونەی هێشوویی مەبەستدار هەڵبژێرراون، نمونەی توێژینەوەکە (30) خوێندکارن لە هەردوو ڕەگەز پێکهاتووە. ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیاریی بەکارهاتوو بریتییە لە فۆڕمی پێوانەکردنی دەسکەوتەپاڵنەر.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. بەگشتی زانینی ئاستی دەسکەوتەپاڵنەر لای خوێندکارانی قۆناغی ئامادەیی بەشی زانستی (زیندەزانی و پراکتیکی).

2. ئاستی دەسکەوتەپاڵنەر لای خوێندکارانی بەشی زانستی زیندەزانی.

3. ئاستی دەسکەوتەپاڵنەر لای خوێندکارانی بەشی زانستی پراکتیکی.

4. زانینی ئاستی جیاوازیی دەسکەوتەپاڵنەر لە بەشی زانستی زیندەزانی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە.

5. زانینی ئاستی جیاوازیی دەسکەوتەپاڵنەر لە بەشی زانستی پراکتیکی بەپێی گۆڕاوی جۆری ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە.

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. بەگشتی نمونەی توێژینەوەکە ئاستی دەسکەوتەپاڵنەری بەرزە.

2. بەشی زانستی زیندەزانی نمونەی توێژینەوەکە ئاستی دەسکەوتەپاڵنەریان بەرزە.

3. بەشی زانستی پراکتیکی نمونەی توێژینەوەکە ئاستی دەسکەوتەپاڵنەریان بەرزە.

4. جیاوازیی ئاماری لە ئاستی دەسکەوتەپاڵنەر لە بەشی زانستی زیندەزانی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز هەیە، بەجۆرێک ئاستی دەسکەوتەپاڵنەری ڕەگەزی مێ بەرزترە.

5. جیاوازیی ئاماری لە ئاستی دەسکەوتەپاڵنەر لە بەشی زانستی پراکتیکی هەیە، بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز بەجۆرێک ئاستی دەسکەوتەپاڵنەری ڕەگەزی مێ بەرزترە.

4. **توێژینەوەی (Abdolreza،Gilavand) (2016):**

(The Comparison of Iranian and Foreign Students' Motivations to Choose Dentistry Field of Study)

کێشەی توێژینەوەکە بریتییە لە گەڕان بە دوای ئەم پرسیارە سەرەکییەدا (بۆچی کۆلێژی پزیشکیی ددان ڕیزبەندی یەکەمی گرتووە لە هەڵبژاردنی خوێندکاران لە زانکۆکانی ئێراندا، بەبێ ڕەچاوکردنی حەز و لێهاتووییەکانی خودی خوێندکاران خۆیان؟).

توێژینەوەیەکی بەراوردکارییە، میتۆدی توێژینەوەکە بریتییە لە میتۆدی کتێبخانەیی بەشێوازی شیکردنەوە و بەراوردکاری بۆ ئەو داتا و زانیارییە فەرمییە نێودەوڵەتییانەی وەک (PubMed، EMBASE ،Scopus) و کتێبخانەی (کۆکرین)، هەروەها ئەو داتا و زانیارییە فەرمییانەی لە وڵاتی ئێراندا هەیە، لە بواری توێژینەوەی زانستی پشتی پێدەبەستریێت وەک (Magiran ،SID، Iranmedex)، کە بریتییە لە (51) وتار و توێژینەوە لەو بوارەدا.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. زانینی ئاستی پاڵنەریێتیی هەڵبژاردنی کۆلێژی پزیشکیی ددان لای خوێندکاران.
2. بەراوردی پاڵنەری هەڵبژاردنی کۆلێژی پزیشکیی ددان لەنێوان خوێندکارانی وڵاتی ئێران و خوێندکارانی بیانی.
3. هۆکارەکانی پشت پاڵنەریێتیی هەڵبژاردنی کۆلێژی پزیشکیی ددان لای خوێندکاران.

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە برتیین لە:

1. هەبوونی پیشەیەکی سەربەخۆ لە ئایندەدا، وەک دانانی نۆرینگەی سەربەخۆ.
2. ئاستی دەستکەوتنی داهاتی بەراورد بە پیشەکانی تر بەرزە.
3. پێگەی کۆمەڵایەتیی بەرزی لە کۆمەڵگەدا هەیە.
4. بەراورد بە کات و دەستکەوتەکانی، پیشەیەکی گونجاوە.
5. بەرزترین ئاستی لە ڕیزبەندی کۆلێژەکانی وڵاتی ئێراندا هەیە.
6. حەزی کەسیی خوێندکار بۆ پیشەکە زۆرە.
7. پیشەیەکە لە بواری خزمەتکردنی هاوڵاتی و بەدەمەوەچوونی مرۆڤ بەناوبانگە.
8. هۆکاری سەرەکیی پشت ئەم هەڵبژاردنە، لە ئێراندا بۆ بوونی ژمارەیەکی زۆر لە دەرچووی دانەمەزراوی زانکۆ و پەیمانگاکان و کەمیی هەلی کار لە کەرتی گشتی گەڕاوەتەوە.

5. توێژینەوەی (طاهر اصلانی و رباب فرجی، 1395(2016)، بررسی نگرس دانش آموزان در خصوص عوامل موثر در هدایت تحصیلی و میزان رضایت از رشته تحصیلی:

کێشەی توێژینەوەکە بریتییە لە ڕای خوێندکاران لەسەر هۆکارەکانی هەڵبژارادنی بوار و بەشی خوێندن و ڕادەی ڕەزامەندییان لای خوێندکارانی ئامادەیی و پەیمانگا پیشەییەکان.

توێژینەوەیەکی مەیدانییە میتۆدی وەسفی بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە بەکارهاتووە، چوارچێوەی مەیدانی و نمونەی توێژینەوەکە بریتییە لە (483) خوێندکار لە هەردوو ڕەگەز لە خوێندکارانی ئامادەیی و پەیمانگا پیشەییەکانی شاری ئەردەبیل لە وڵاتی ئێران بۆ ساڵی خوێندنی (2013-2014) یەکەکانی نمونەکە بەشێوەی (هێشویی و هەڕەمەکیی سادە) هەڵبژێرراون، فۆڕمی پێوەر ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیارییەکان بووە، کەرەستە ئامارییەکانی پاکێجی ئاماری بۆ زانستە کۆمەڵایەتییەکان (spss) بۆ شیکردنەوەی زانیارییەکان بەکارهاتووە.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. هەڵسەنگاندنی ڕای خوێندکاران لەسەر هۆکارە کاریگەرەکان لە هەڵبژاردنی بەش و بواری خوێندن و ڕادەی ڕەزامەندییان.

2. گرنگترین ئەو هۆکارانەی ڕۆڵیان لەسەر هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندن لای خوێندکارانی ئامادەیی و پەیمانگا پیشەییەکان هەیە.

3. ڕۆڵی ڕێنماییکاری پەروەردەیی خوێندنگەکان لە ڕێنماییکردنی خوێندکاران لە هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندندا.

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. دایک و باوک ڕۆڵی بەرچاویان لە هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندنی منداڵەکانیان هەیە.

2. ڕۆڵی ئەندامانی خێزان بەگشتی لە هۆکارەکانی تر لە هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندنی خوێندکار زیاترە.

3. پێشکەوتنی زانست و تەکنەلۆژیا و گۆڕانکاری بەردەوام لەم سەردەمەدا وایکردووە خواستی هەڵبژاردنی هەندێک لە پیشەکان زیاتر بکات و هەندێکی تریش لاواز بکات.

4. ڕێنماییکارانی پەروەردەیی ڕۆڵیان لە خوێندنگەکاندا لە پرۆسەی ڕاوێژ و هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندندا هەیە.

6. توێژینەوەی (خلفة نجلاء و حججي نعيمة (2019)، دافعية التعليم وعلاقتها بالتحصيل الدراسي لدى تلاميذ السنة الاولى آداب:

کێشەی توێژینەوەکە بریتییە لە سروشتی پەیوەندیی پاڵنەری فێربوون و دەستکەوتەکانی خوێندن لای خوێندکارانی قۆناغی یەکەمی ناوەندی ئاداب لە دامەزراوەی (شعلال مسعود) لە وڵاتی جەزائیر.

توێژینەوەیەکی مەیدانییە میتۆدی وەسفی بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە بەکارهاتووە، چوارچێوەی مەیدانی و نمونەی توێژینەوەکە بریتییە لە (114) خوێندکار، (66) مێ، (48) نێر، بۆ ساڵی خوێندنی (2018-2019). نمونەکە بەشێوەی (هەڕەمەکیی چینایەتی) هەڵبژێرراوە، پێوەر وەک ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیارییەکان بەکارهاتووە.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. گەڕان بە دوای سروشتی پەیوەندیی نێوان پاڵنەرێتیی فێربوون و دەستکەوتەکانی خوێندن لای خوێندکاران.

2. زانینی جیاوازیی نێوان پاڵنەرێتیی فێربوونی لای خوێندکاران، بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە.

3. زانینی جیاوازیی نێوان دەستکەوتەکانی خوێندنی لای خوێندکاران، بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە.

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بەپێی ئامانجەکان بریتین لە:

1. پەیوەندی لەنێوان پاڵنەرێتیی فێربوون و دەستکەوتەکانی خوێندن لای خوێندکارانی نمونەی توێژینەوەکە نییە.

2. جیاوازی لەنێوان پاڵنەرێتیی فێربوون لای خوێندکاران بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز نمونەی توێژینەوەکە نییە، هەردوو ڕەگەز وەک یەک لەپێناو بەدەستهێنانی زانست و سەلماندنی خودی خۆیان هەوڵدەدەن.

3. جیاوازی لەنێوان دەستکەوتەکانی خوێندن لای خوێندکاران بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز لای نمونەی توێژینەوەکە نییە، هەردوو ڕەگەز لەیەک ئاستدان لە بواری فێربوونی بابەتەکاندا.

7. توێژینەوەی (اكرم عبدالجبار عبدالله (2021)، گرفتە کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی قوتابیانی پۆلی دووازدە- توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە ئامادەییەکانی شاری هەولێر:

کێشەی توێژینەوەکە بریتییە لە وەڵامی پرسیاری، ئایا گرفتە کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم چین؟

توێژینەوەکە لە جۆری وەسفیی شیکارییە و میتۆدی تێکەڵاو بەکارهاتووە، چوارچێوە مەیدانییەکەی لەسەر دوو نمونە جێبەجێکراون:

یەکەمیان: خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەمی ئامادەییە و قەبارەی نمونەکە (383) خوێندکارە، نمونەکەش بە ڕێگەی هەڕەمەکیی هێشویی فرەقۆناغ لە بەشی (زانستی، وێژەیی) لە هەردوو ڕەگەز لە خوێندنگە ئامادەییە حکومی و ناحکومییەکانی شاری هەولێر وەرگیراوە لە ڕێگەی فۆڕمی پێوەرەوە بوون.

نمونەی دووەمیان: (10) ڕێنماییکاری پەروەردەیی بە ڕێگەی چاوپێکەوتنی نیمچەکراوە وەرگیراوە، کەرەستە ئامارییەکانی پاکێجی ئاماری بۆ زانستە کۆمەڵایەتییەکان (spss) بۆ شیکردنەوەی زانیارییەکان بەکارهاتووە.

گرنگترین ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. دەستنیشانکردنی گرفتە کۆمەڵایەتییەکانی خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم، لە دیدی خوێندکاران و ڕێنماییکارانی پەروەردەییەوە.

2. دەستنیشانکردنی گرفتە دەروونییەکانی خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم، لە دیدی خوێندکاران و ڕێنماییکارانی پەروەردەییەوە.

3. زانینی جیاوازیی گرفتە کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم، بەگوێرەی گۆڕاوەکانی (ڕەگەز، داهاتی مانگانەی خێزان، جۆری قوتابخانە، بەشی خوێندن، ژمارەی ئەندامانی خێزان، شوێنی کۆشکردن).

گرنگترین ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. ئەنجامی توێژینەوەکە ئەوەی خستووەتەڕوو، خوێندکاران زیاتر توشی گرفتی دەروونی بە بەراورد بە گرفتی کۆمەڵایەتی بوونەتەوە.

2. هەندێک لە خێزانەکان گرفتیان بۆ خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم دروستکردووە، وەک هەبوونی گرفت لەماڵەوە، داواکردنی بەدەستهێنانی نمرەی بەرز لە خوێندکار، دەستخستنە کاروباری خوێندکاران لە شێواز و ئەندازەی کۆششکردنیان.

3. پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان گرفتیان بۆ خوێندکاران دروستکردووە، وەک ئەوەی خوێندکاران لەلایەن هاورێکان و کەسە نزیکەکانیانەوە بێئومێدکراون، کاتێک پێیان وتراوە: بڕوانامەش بەدەستبهێنن دانامەزرێن.

4. خوێندکاران لە ڕووی دەروونییە تووشی دڵەڕاوکێ بوون، لەوەی نەتوانن نمرەی بەرز بەدەستبهێنن و تەنانەت هەندێکیان ترسیان لەوە هەیە، دەرنەچن.

دووەم: گفتوگۆی توێژینەوەکان:

❖ تاوتوێکردنی توێژینەوەکانی پێشوو:

پاش خوێندنەوە و تاوتوێکردنی توێژینەوەکانی پێشوو گرگنترین دەرئەنجامەکان بریتین لە:

1. پاڵنەرەکان بە هۆکاری سەرەکی ئەنجامدانی ڕەفتار دادەنرێن لای مرۆڤ، بەجۆرێک دەتوانین بڵێین هیچ ڕەفتایێک بەبێ بوونی پاڵنەر ئەنجامنادرێت.

2. هەرچەند پاڵنەر چەمکێکی گریمانییە و ڕاستەوخۆ ناتوانین هەستی پێبکەین، بەڵام دەتوانین بەشێوازێکی زانستی پێوانەی بکەین لە ڕێگەی ڕەفتارەکانی مرۆڤەوە.

3، پاڵنەرەکانی مرۆڤ ژمارەیەکی زۆرن و هەردوو هۆکاری کەسی و کۆمەڵایەتی ڕۆڵیان لەسەر ئاستی بەهێزی و ماوەی پاڵنەرەکە لە کاتی ئەنجامدانی ڕەفتاردا هەیە.

4. ژینگەی کۆمەڵایەتی ڕۆڵی بەهێزی لەسەر پاڵنەریتیی ئەنجامدانی ڕەفتار لای مرۆڤ هەیە.

5. ڕاوێژکردن و بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆڵی گرنگیان لە پاڵنەریتیی کرداری بڕیاردانی مرۆڤدا هەیە، وەک کردەی بڕیاردانی هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندن لای خوێندکاران.

6. کرانەوەی کۆمەڵگەکان بە ڕووی دونیای دەرەوەی خۆیاندا لە ئەنجامی بەرەوپێشچوونی ئاستی زانستی تەکنەلۆژیا و ئەو گۆڕانە کۆمەڵایەتییانەی بەسەر کۆمەڵگەکاندا هاتووە ڕۆڵیان لەسەر ئاست و جۆری پاڵنەریتیی هەڵبژاردنی پیشە و پسپۆڕیی لای تاک هەیە.

7. ڕێنماییکاری پەروەردەیی و مامۆستایان و ژینگەی خوێندنگە ڕۆڵیان لەسەر ئاستی پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی ڕەفتار لای خوێندکاران هەیە.
8. ڕۆڵی دایک و باوک و ئەندامانی خێزان ڕۆڵێکی بەرچاوە لە پرۆسەی بڕیاردان لە جۆر و بوار و بەشی خوێندن لای خوێندکاران.

❖ بەراورد کردنی توێژینەوەکانی پێشوو بەم توێژینەوەیە:

بەشێوەیەکی گشتی ئەم توێژینەوەیە لە ڕووی ناونیشان و جوگرافیای کۆمەڵگەی توێژینەوەکە لە توێژینەوەکانی پێشوو جیاوازترە، بەڵام دەمانەوێت بەشێوەیەکی وردتر لە چەند ڕوویەکەوە ئەم توێژینەوەیە بە توێژینەوەکانی پێشووتری خۆی بەراوردبکەین.

1. لە ڕووی ئامانجەوە: ئەم توێژینەوەیە لە ڕووی ئامانجەوە تاڕادەیەک هاوئامانجە لەگەڵ توێژینەوەکانی پێشوو، بەڵام ئامانجەکانی زۆر نزیکە لە توێژینەوە بیانییەکان، بەتایبەت توێژینەوەکانی هەریەک لە (خسرو رشید و همکاران، طاهر اصلانی و رباب فرجی، Abdolreza Gilavand). بەجۆرێک لە هەندێک ئامانجدا وەک یەکن، ئەمەش بۆ ئەو هۆکارە دەگەڕێتەوە، هەمان کێشەی هەبووە لەو ناوچانەی ئەم توێژینەوانەی تێدا ئەنجامدراوە.

2. لە ڕووی بەکارهێنانی میتۆدەوە: توێژینەوەکەمان لە ڕووی بەکارهێنانی میتۆدەوە هەمان میتۆدی زۆرینەی توێژینەوەکانی پێشووی بەکارهێناوە، کە میتۆدی وەسفییە بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە، لەبەرئەوەی ئەم میتۆدە باوترین جۆری میتۆدە لە توێژینەوە کۆمەڵایەتی و پەروەدەییەکاندا، تا ئاستێکیش جیاوازە لەگەڵ میتۆدی توێژینەوەکەی (اکرم عبدالجبار عبدالله) کە میتۆدی تێکەڵاوی بەکارهێناوە، بەڵام بەتەواوی جیاوازە لە میتۆدی توێژینەوەکەی (Abdolreza Gilavand) لەبەرئەوەی میتۆدی بەراوردکاری بەکارهێناوە.

3. لە ڕووی جۆر و قەبارەی نمونەوە: نمونەی توێژینەوەکەمان نمونەی نائەگەرییە لە شێوەی پشکەنمونە (Quta sample)، ئەمەش وایکردووە جیاواز بێت لە شێوازی هەڵبژاردنی نمونەی توێژینەوەکانی پێشوو لەبەرئەوەی زۆرینەی توێژینەوەکان نمونەی هەڕەمەکیی چینایەتی یان هەڕەمەکیی هێشوویان بەکارهێناوە، لە ڕووی قەبارەشەوە نمونەکەمان بە شێوەیەکی گشتی جیاوازە لە نمونەی توێژینەوەکانی پێشوو، تاڕادەیەکیش نزیکە لە قەبارەی نمونەی توێژینەوەکانی (اکرم عبدالجبار عبدالله، هەناو حسن محمدخان) کە لە کوردستان ئەنجامدراون.

4. لە ڕووی ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیارییەوە: ئامرازی سەرەکیی کۆکردنەوەی زانیاریی هەموو توێژینەوەکانی پێشوو بریتییە لە فۆڕمی ڕاپرسی لە شێوازی پێوەر، جگە لە توێژینەوەی (Abdolreza Gilavand) ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی توێژینەوەکە، لەبەرئەوەی توێژینەوەکان لە بواری دەروونیی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیدان پێوەر گونجاوترین ئامرازی کۆکردنەوەی زانیارییە، لەم توێژینەوەیەدا جگە لە بەکارهێنانی پێوەری لیکاردی پێنجی سوود لە ئامرازی تری کۆکردنەوەی زانیاری وەک (چاوپێکەوتن، تێبینیکردن، ئەزمونی کەسیی توێژەر، داتاکانی وەزارەتی پەروەردە) وەرگیراوە.

بەشی دووەم
چوارچێوەی تیۆریی توێژینەوەکە

باسی یەکەم: تیۆرەکانی ڕاڤەکردنی پاڵنەر

یەکەم: تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی لای (ئەلبێرت باندۆرا)

دووەم: تیۆری ناسازیی کۆزانیاری لای (لیۆن فیستنگەر)

سێیەم: تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای (ئەبراهام ماسلۆ)

چوارەم: تیۆری پراکسیۆلۆجی لای (پییەر بۆردیۆ)

باسی دووەم: گفتوگۆی تیۆرەکان

بەشی دووەم

چوارچێوەی تیۆریی توێژینەوەکە

تیۆری زانستی ئاماژەیە بۆ چوارچێوەیەکی هزری کە کۆمەڵێک ڕاستی زانستی شیدەکاتەوە لە میانەی شێوازێکی زانستی پێکەوە گرێدراو دایاندەڕێژێتەوە (حسن، 1971: 52).

تیۆر و توێژینەوە پەیوەندییەکی بەهێز پێکەوەیان دەبەستێتەوە، لەبەرئەوەی تیۆر چەند ئاڕاستەکردنێکی گشتی سەبارەت بە ئەنجامی توێژینەوە لەخۆگرتووە، ئەو ئاڕاستانە زیاتر پەیوەندی بەشێوازی گۆڕاوەکانی ناو توێژینەوەکەوە هەن، کار دەکات بۆ ئاسانکاری پەیبردن بەو ئەنجامانەی توێژەر پێیدەگات، هەروەها چەمک و تێڕوانینە تیۆرییەکان ئاڕاستەی پرۆسەی کۆکردنەوە وشیکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوەکە دەکات (الغزوي واخرون، 2018 :345).

هەرچەندە تیۆرەکانی پەیوەست بە ڕاڤەکردنی پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی کردار لای مرۆڤ زۆرن، بەڵام لەم توێژینەوەیەدا ئەوانەیان بەکارهاتووە لەگەڵ بابەتی توێژینەوەکەدا بە گونجاو زانروە، وەک تیۆرەکانی (فێربونی کۆمەڵایەتی، ناسازی کۆزانیاری، هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ، تیۆری پراکسیۆلۆجی)، وەک چوارچێوە هزری ئاڕاستەی تیۆریی توێژینەوەکە، خوێندنەوە بۆ پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی و گرنگترین هۆکار و ئەنجامەکانی بڕیارەکەیان بەپێی گۆڕاوەکان لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی لە چوارچێوەی ئامانجەکانی توێژینەوەکەدا پێ ڕاڤەکراوە.

باسی یەکەم: تیۆرەکانی ڕاڤەکردنی پاڵنەر:

یەکەم: تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی لای (باندۆرا) *

* ئەلبێرت باندۆرا(1925-2021) لە ساڵی 1925 لە کەنەدا لەدایکبووە و لە ساڵی 1949 ڕۆیشتووە بۆ ئەمریکا، لە ساڵی 1952 بڕوانامەی دکتۆرای لە فەلسەفەدا بەدەستهێنا و وەک مامۆستا لە زانکۆی ستانفۆرد کاریکردووە، باندۆرا لە ساڵی 1969 ئەندام بووە لە سەنتەری لێکۆڵینەوە پێشکەوتووەکان لە زانستە ڕەفتارییەکان لە ستانفۆرد و هەروەها ڕاوێژکار بووە لە چەندین ڕێکخراوەی حکومی، لە ماوەی کارکردنیدا چەندین کتێب و توێژینەوەی بڵاوکردەوە، یەکەمین توێژینەوەی بە ناونیشانی (فێربوونی کۆمەڵایەتی لە ڕێگەی لاساییکردنەوە) بوو ،پاشان لە ساڵی 1973 هەڵبژێرا بە سەرۆکی کۆمەڵەی دەروونزانی ئەمریکی (مستەفا، 2019 : 469).

دەروونناس (Albert Bandura)، پاش ساڵانێک لێکۆڵینەوە لە بابەتی دەروونناسی و زانستە کۆمەڵایەتییەکان و زانستەکانی بواری فێربووندا گەشتە ئەو ئەنجامەی، چالاکییەکانی مرۆڤ دەکرێت لەسەر بنەمای خوێندنەوە و توێژینەوە لە زەمینەیەکی پەیوەندیی بەردەوام و هەماهەنگ لەگەڵ هۆکارە ژینگەییەکان و کاردانەوە ڕەفتارییەکان و تایبەتمەندییە کەسییەکانی مرۆڤ بناسین، باندۆرا بنەمای تیۆرێکی دانا پرسی سەرەکی تێیدا بریتی بوو لە پەیوەندیی ئاڵۆگۆری نێوان (تاک، ڕەفتار، ژینگەی کۆمەڵایەتی) بە ناوی (تیۆری کاریگەریی دوولایەنەی نێوان سێ گۆڕاو) (Santrock,2017:233).

لەم تیۆرەدا چالاکییەکانی مرۆڤ ڕاڤەدەکرێن لە چوارچێوەی پەیوەندیی نێوان ڕەفتار و پرۆسە کۆزانیارییەکانی تاک و هۆکارەکانی ژینگەی کۆمەڵایەتی، بەجۆرێک هەریەک لە گۆڕاوەکان کار لەیەکتر دەکەن، لە کاتێک گۆڕانکاری لەهەرلایەکدا ڕوودات دەرهاویشتەکانی لەسەر دوو لایەنەکەی تر دەردەکەوێت، بەڵام گرنگترین جیاوازی لەنێوان ئەم تیۆرە و تیۆرەکانی تری قوتابخانەی ڕەفتارگەراکاندا ئەوەیە، مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی خاوەن ئاوەز و بکەر هەژماردەکات (زیدان واخرون، 2016 :448). بڕوانە شێوەی ژمارە (2).

ئەم تیۆرە لە ڕووی جێبەجێکردنەوە بە تیۆری فێربوون لە ڕێگەی لاسایکردنەوە (Imitation) و بەنمونەکردن (Modeling) دادەنرێت، باندۆرا پێیوایە ئەو بابەتانەی لە هەموو شێک زیاتر فێردەبین لە ڕێگەی بینین و لاسایکردنەوەی نمونەکانە (پارسا، 2021 :231).

ئەم تیۆرە بە ئەڵقەی پەیوەندیی نێوان ئاڕاستەی تیۆری ڕەفتارگەرایی و ئاڕاستەی تیۆری کۆزانیاری دادەنرێت، لەبەرئەوەی جەخت لە ڕۆڵی پرۆسە کۆزانیارییەکانی وەک (بیرکردنەوە، تێگەیشتن، هەڵسەنگاندن) کە دەکەوێتە نێوان وروژێنەر و کاردانەوەکان دەکات (Rosyida, 2021:62).

هاوکات تیشک دەخاتە سەر پرۆسەی فێربوون وەک دروستکردنی پەیوەندیی نێوان وروژێنەر و کاردانەوە، دەکرێت پرۆسەکە لە ئەنجامی هۆکارەکانی پاڵپشتی و سزا بەهێز یان لاواز بکرێت، بەڵام پێی وایە ئەو پەیوەندییانە بەشێوەیەکی میکانیکی دروستنابێت، بەڵکو پرۆسە کۆزانیارییەکانی تاک ڕۆڵیان لە دروستبوونی ئەو پەیوەندییانەدا هەیە (الزغول، 2015: 129).

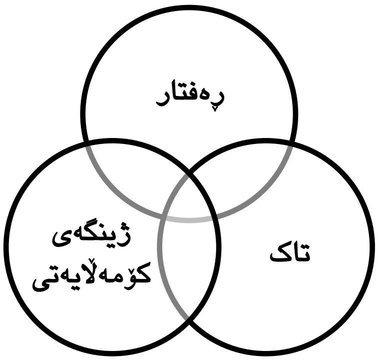

شێوەی (2) تیۆری کاریگەریی دوولایەنەی نێوان سێ گۆڕاو*

باندۆرا لەو باوەڕەدایە هەنگاوی یەکەم و سەرەتای فێربوونی تاک لە ژینگەی کۆمەڵایەتییەوەیە، بەڵام دەتوانرێت کردارەکانی لە چوارچێوەی پەیوەندیی توانا کۆزانیارییەکان و هۆکارە ژینگەیی و کۆمەڵایەتییەکاندا بە باشترین شێوە ڕوونبکرێتەوە، لەم سۆنگەیەوە کردارەکانی مرۆڤ لەژێر هەژموونی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکاندایە، سەرەڕای ئەوە خۆشی کاریگەریی لەسەر بارودۆخە دەرەکییەکان دادەنێت و ڕۆڵێکی گرنگ لە گۆڕان و کۆنترۆڵکردن و مامەڵەکردن لەگەڵ دەرەوەی خۆیدا دەبینێت، ئەم تێڕوانینە لە بابەتی فێربوون لە ڕێگەی تێبینی و بەنمونەکردن دەبێت.

ئەم شێوە تێگەیشتنە بەڵگەدارە بە هۆکارێکی گرنگ هەژماردەکرێت لە جیاکردنەوەی بیردۆزەکەی باندۆرا لە تەواوی ڕەفتارگەراکانی تر (شاملۆ،2019: 152).

کەواتە گریمانەی سەرەکی بۆ سەرچاوەی فێربوونی کۆمەڵایەتی ئەوەیە، تاک لە ڕێگەی بینین و تێبینیکردن و لاساییکردنەوەی کرداری ئەوانەی کارلێکیان لەگەڵ دەکات فێری شێوازە جیاوازەکانی کردار دەبێت.

فێربوون لە ڕێگەی بینین و تێبینیکردنەوە پێویستی بە کارلێکی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ هەیە، وەک کارلێککردن لەگەڵ ئەو کەسانەی لە واقیعی ڕۆژانەدا دەبینرێن، کارلێکی ناڕاستەوخۆش لە ڕێگەی سەرچاوەکانی میدیا و دونیای مەجازی ئەمڕۆ لە ئینتەرنێت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەشێوەی (زیندو، وێنە، هێما) بەرچاو دەکەون (Schunk, D. H.2012: 121.).

* ئامادەکردنی توێژەر بەدەستکاریکردنەوە

یەکەم: ڕەگەزە سەرەکییەکانی پرۆسەی فێربوون بەتێبینیکردن:

باندۆرا بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ڕۆڵی بین و تێبینیکردن لەسەر پرسی فێربوون چەندین تاقیکردنەوەی ئەنجامداوە، لەسەر گرووپی جیاواز و بە مەبەستی جیاواز بۆ گەیشتن بە ئەنجامی گریمانانەکانی تیۆری فێربوونی کۆمەلایەتی، لەم تاقیکردنەوانەدا گەیشتە چەند دەرئەنجامێک، لە کۆتاییدا ڕەگەزە سەرەکییەکانی پرۆسەی فێربوون بەتێبینیکردن (Processes in Observational Learning) لە چوارچێوەی چوار پرۆسەدا بنەمای پێداویستیەکانی فێربوون بەتێبینیکردنی دانا (Santrock, 2017:234-235).

1. پرۆسەی سەرنجدان (Attention Processes):

مرۆڤ لە ژیانی ڕۆژانەیدا چەندین نمونەی جیاواز دەبینێت، بەهۆی گرنگی پێنەدانیەوە نابێتە جێگای بایەخی و دووبارەیناکاتەوە، لەبەرئەوەی تەنها بە تەماشاکردن شتێکی ئەوتۆ فێرنابێت بتوانێت لە داهاتوودا بیکات بە بنەمای بیرکردنەوە و ڕەفتارەکانی، ئەوەی پێویستە لە بینین و تەماشاکردنی مرۆڤدا بریتییە لە سەرنجدان، واتای چڕکردنەوەی هەستەکانە لە بابەتێک یان لە مەبەستێکدا، لیۆنۆردیرڤڵ (Leonore Derville) پێیوایە سەرنجدان پەیوەندی بەو هۆکارانەی جێگای سەرنجن لەگەڵ پاڵنەری کەسی بۆ سەرنجدان هەیە (پارسا،2021: 344).

لەبەرئەوەی سەرنجدان فێربوون بە بینین کۆنترۆڵ دەکات، بەواتایەکی تر تەنها ئەوە بەس نییە تاک ئەو نمونەیەی مەبەستییەتی ببینێت و کردارەکانی بخاتە ژێر چاودێرییەوە، بەڵکو دەبێت تا ئەندازەیەکی وەها سەرنجی ئەو نمونانە بدات بتوانێت تێگەیشتنێکی گونجاوی هەبێت لەو زانیارییانەی نمونەکە پێیدەدەن، تاک لەم ڕێگەیەوە دەتوانێت لەو نمونانەی دەیانبینێت بەشێوازی هەڵهێنجانی زانیاری سوود لە نمونەکان وەربگرێت و ڕەفتارەکانیان دووبارەبکاتەوە. کردەی سەرنجدانیش پشت بە چەند هۆکارێک دەبەستێت (الزغول، 2015: 135).

1.1 ئەو هوکارانەی پەیوەستە بە سروشتی نمونەکە، وەک پێگە و ناوبانگ و ڕادەی لێکچوونیان لە ڕووی تایبەتمەندیی کەسێتی و ژینگەیی و کلتووری، لەبەرئەوەی تاک تاڕادەیەک حەز بە لاسایی ئەو کەسانە دەکات لە ڕووی کۆمەلایەتییەوە پێگەیەکی بەرچاویان هەیە، یان ئەوکەسانەی خاوەن کەسێتیی تایبەتن، یان ئەوانەی خاوەن کەسێتیی لێکچوون.

2.1 ئەو هۆکارانەی پەیوەستن بە تایبەتمەندیی کەسێتی و میزاجی تاکەوە، بۆ نمونە ئەو کەسانەی خاوەن پێگەیەکی کۆمەڵایەتیی بەهێزن کەمتر مەیلی لاساییکردنەوەی ئەو کەسانەیان هەیە پێگەی کۆمەڵایەتییان لاوازە.

3.1 ئەو هۆکارانەی پەیوەستن بە کردارەکەوە، ئەمەش پەیوەندی بە بەها و گرنگیی کردارەکەوە هەیە سەبارەت بە کەسە سەرنجدەرەکە، هەروەها ئاستی سەختی یان سادەیی لە ئەنجامدانەوەی کرداری تێبینیکراو لای تاکی سەرنجدەر.

2.پرۆسەی پارێزگاری و بەبیرهاتنەوە (Retention Processes):

باندۆرا لەو باوەڕەدایە تاک لە ڕێگەی توانای گوتاری و وێنەسازییە زەینییەکانەوە بە ئەزموونەکانی خۆیدا بچێتەوە، بەجۆرێک ئەو ئەزموونانە بۆ کردارەکانی داهاتووی ڕێنوێنی بکات بۆ ئامادەسازی لە زەمینەی شێوەدان لە وێنەسازی بۆ داهاتوو (شاملۆ،2019: 151).

ئەم پرۆسەیە بە دووەمین پرۆسەی فێربوون بە بینین و تێبینیکردن دادەنرێت، بۆئەوەی تاک بتوانێت لاسایی کرداری نمونەکە بکاتەوە، دەبێت هەموو لایەنە گرنگەکانی ئەو کردارە نمایشکراوەی لەیادبێت، لەبەرئەوەی کەسێک نەتوانێت کردارەکە بهێنێتەوە یادی خۆی، ئەوا ناتوانێت دووبارەی بکاتەوە، بەتایبەت ئەگەر ماوەیەکی دیاریکراو بەسەر کاتی ڕوودانی کردارەکە تێپەڕیبێت.

ئەم تیۆرە پێیوایە ئەو کردارانەی سەرنجیان لەسەربێت، بۆئەوەی بتوانرێت بهێنرێنەوە یاد دەبێت ئەوانەی دەبینرێن بەکۆدبکرێن و هەڵبگیرێن بەشێوەیەکی دیاریکراو، ئەم پرۆسەیەش دانپێدانانە بە پرۆسە کۆزانیارییەکان وەک خەیاڵ و بوونیان بە بەشێک لە بیردۆزی فێربوون بەبینین، هەروەها ئاماژەیە بە ڕۆڵی لایەنە دیاریکراوە ناوەکییەکانی تاک، لە پێکهێنانی کردار و گۆڕینی، نەک تەنها جەختکردن لەسەر کرداری دیار و دەرکەوتوو (مستەفا، 2019 : 477).

3.پرۆسەی بەرهەمهێنانەوە (Production Processes):

بنەمای سێیەم لە تیۆری فێربوون بە بینین و تێبینیکردن، پرۆسەی وەرگێڕانی ئەو نواندنە کۆدکراوەیە لای تاک هەڵگیراوە، بۆئەوەی جارێکی تر بکرێتەوە بە کردارێکی دیار، واتە دووبارە وەرگێڕانی بۆ کردارێکی جوڵەیی بەنمونەکراو، هەندێکجار لە چالاکییە ئاڵۆزەکاندا تاک ناتوانێت کردارە کۆدکراوەکان کوتومت ئەنجامبداتەوە، ئەگەرچی چەند جارێکیش بیانهێنێتەوە یادی خۆی، لە ناسینەوە یان لە کردەی بینیندا بزوێنەرەکان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لە بینینگەدا

جێگیر دەبن، بەڵام بزوێنەرە زارەکییەکان یان وشەکان دەبێت لە نێوان هەزاران وشەی تردا لە یادگەوە دەربهێنرێن (پارسا،2021: 361).

بۆیە بە تەنها بینین و سەرنجدان بەس نییە بۆ گەیشتن بە ئەنجامێکی تەواو، سەرەڕای ئەمە دەبێت جوڵەکان ئەنجامبدرێن و زانیارییەکان وەربگیرێن بۆ ڕاستکردنەوە و ڕێکخستنی کردارەکە، وەک ئەو مامۆستایەی دوای فێرکردنی خوێندکارەکانی لەناو پۆلدا ئەرکی ماڵەوەیان پێدەدات، پاشان لێپرسینەوەیان لەگەڵدەکات بۆئەوەی ڕەوشی زانیارییە کۆدکراوەکان لای خوێندکارەکانی بزانێت و هەڵەکانیان بۆ ڕاستبکاتەوە، بەڵام ئەم شێوازە بۆ ئەو کردارانەی ئەنجامەکانیان مەترسیدارن پێویست ناکات تاقیبکرێنەوە، وەک تاقیکردنەوە ئاگر بۆئەوەی بزانین پێستت دەسوتێنێت، بۆ ئەم جۆرە تێبینیکردن و نمونە وەرگرتنە بە بڕوای باندۆرا ئەو کردارانەی تاک لە ڕێگای فێربوونی ڕاستەخۆوە فێردەبن، دەتوانرێت بە ڕێگای ناڕاستەوخۆ، وەک سەرنجدانی کردارەکانی کەسانی تر یان نمایشکردنی گرتەڤیدیۆیەک و ڕاڤەکردنی دەرئەنجامەکانی بۆ بەرامبەرەکان فێربکرێن (شاملۆ،2019: 153).

4.پرۆسەی پاڵنەریتی (Motivation Processes):

پاڵنەرەکان ڕێکاری هەڵبژاردنی ئەو کردارانەی تاک لە ڕێگەی سەرنجدانەوە وەریگرتووە ڕێکدەخەن، هەروەها هۆکار و دنەدەرێکی سەرەکیین بۆ دووبارە هێنانەوە کرداری ئەو نمونەی تێبینیکردووە، پرسی دووبارە هێنانەوەی نمونەی کرداری تێبینیکراو دەگەڕێتەوە بۆ پاڵنەری ناوەکیی مرۆڤ لە ڕێگەی پاڵنەری بۆ نواندن، نمونەی ئەو کردارانەی بە تێبینکردن فێریانبووە ئەنجامیاندەداتەوە (قادر، 2020: 229).

هاندەرێکی بەهێز لەسەر مەیلی تاک بۆ ئەنجامدانی کردارێک ئەوەیە، بزانێت بۆ ئەو کردارەی بڕیارە ئەنجامیبدات چ جۆرە پاداشت و سزایەک چاوەڕوانیەتی، بۆ نمونە تێبینیکردنی تاک لە چۆنیەتیی کردارەکانی خەڵکی لە بارودۆخی تایبەت و ئەو پاداشتەی بەدەستیدەهێنێت، دەکرێت پاڵنەرێکی بەهێز بێت بۆئەوەی ئەو کردارە، خوازراوی پەیدابکات یاخود لێی هەڵبێت.

هەروەک جۆرج هۆمانز پێیوایە ئەگەر کەسێک لە ڕابردوودا لە هەڵوێستێکی دیاریکراودا پاداشتێکی وەرگرتبێت، لە ئێستادا هەڵوێستێکی نزیک لەو هەڵوێستەی ڕابردوو دووبارەببێتەوە، ئەوا ئەو کەسە هەمان کردار یان نزیک لەو کردارە ئەنجامدەداتەوە (زایتلین، 1989: 365).

باندۆرا پێی وایە هۆکاری سەرەکی لە پاڵنەری فێربوون بەبینین، هۆکارە کۆزانیارییەکانە نەک هۆکارە دەرەکییەکان، بەڵکو ئەمانە زیاتر ڕۆڵی هۆکاری گەیاندنن، بۆ ئەو مەبەستە پەیوەندیی نێوان پرۆسە کۆزانیارییەکان و پاڵنەرێتی دادەڕێژێتەوە، کە دەبنە هۆی داینەمۆی بەهێزکردنی پاڵنەرەکانی تاک لە کاتی ئەنجامدانی کردارەکانیدا (برافین، 2010 :213).

1.4 ئەو هۆکارانەی پەیوەندییان هەیە بە بوونی زانیاریی پێویست بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجی دیاریکراو لە ئەنجامدانی کردارەکەدا.

2.4 ئەو هۆکارانەی پەیوەندییان هەیە بە لێهاتوویی و توانستی کەسی ئەنجامدەری کردارەکەوە.

3.4 ئاستی چاوەڕوانیی ئەو کەسەی کردارەکە ئەنجامدەدات لە ئەنجامەکانی، ئایا ئەو کردارە پشتگیری دەبێت و پاداشت دەکرێت یان بەپێچەوانەوە سزادەدرێت.

دووەم: ئەنجامەکانی فێربوون لە ڕێگەی تێبینیکردنەوە:

باندۆرا پێی وایە تێبینیکردنی نمونەکانی کردار و هەڵوێستەکانی ئەوانی تر، سێ جۆر فێربوونی لێدەکەوێتەوە (الزغول، 2015: 133).

1. کرداری نوێ فێردەبێت: کاتێک تاک تێبینی نمونەکانی دەوروبەری دەکات بەشێوەی ڕاستەخۆ یان ناڕاستەوخۆ فێری شێوە کردارێکی نوێ دەبێت و هەوڵدەدات لاسایی بکاتەوە کە پێشتر ئەو کردارەی ئەنجام نەداوە بەڵکو لە تێبینیکردنی نمونەکانی دەوروبەرییەوە فێربووە (زیدان واخرون، 2016 :449).

وەک ئەو خوێندکارانەی لە کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی زانکۆلاین، دەستدەکەن بە پرسیارکردن لەو کەسانەی پێشتر وەرگیراون لە زانکۆ و پەیمانگاکان، یان ئەوانەی ئەزموونیان لەو بوارەدا هەیە، لێرەوە تێبینیکردنی نمونەکان دەستپێدەکات و لە کۆتاییدا دەگەنە بڕیاردان لە چوارچێوەی تێکڕای نمرەکەیان و ڕێکارە کارگێڕییەکاندا بۆ هەڵبژاردنی بەشێک، بۆی هەیە پێشتر ئاشنایەتییان لەگەڵیدا نەبووبێت لەوانەشە بیریان لێنەکردبێتەوە.

2. ڕێگریکردن یان ڕێگەپێدان بە ئەنجامدانی کردار: تێبینیکردنی نمونەکانی تر و دەرئەنجامەکانی کرداری ئەوانی تر، کاردەکاتە سەر ڕێگری یان ڕێگەپێدان بە ڕەفتاری تاک، وەک ئەو خوێندکارانەی دەبینن نمونەی کەسە نزیکەکانی دەوروبەریان بەشێکی تەواوکردووە و تا ئێستا دەرفەتی کاری بەو بڕوانامەیە بۆ نەڕەخساوە، ئەم هۆکارە دەبێتە دورکەوتنەوەیان

بۆ درێژەدان بە خوێندن لەو بەشەدا، بەپێچەوانەوە نمونەیەک دەبینن بەشێکی تەواوکردووە ئێستا بە بڕوانامەکەی هەلی کارکردنی بۆ ڕەخساوە و توانیویەتی پێگەیەکی ئابووریی و کۆمەڵایەتی بۆ خۆی مسۆگەربکات، ئەم هۆکارە دەبێتە هێزی پاڵنەری ئەنجامدانی بڕیار لە هەڵبژاردنی ئەو بەشەدا.

3. ئاسانکاری بۆ ئەنجامدانی کردار دەکات: دەشێت تێبینیکردنی کرداری کەسانی تر ببێتە هۆی ئاسانکاری بۆ دەرکەوتنی کردارێکی بەدەستهاتوو لای تاک پێشتر بەهۆی بیرچوونەوە یان پێویست نەبوونی پەیڕەوی نەکردووە (زیدان واخرون، 2016 :450).

بۆ نمونە ئەو خوێندکارانەی ویستیان لە خوێندنی بەشی پزیشکی گشتییە، بەڵام بەهۆی نمرەکەیانەوە نەیانتوانیوە لەو بەشە بخوێنن، بۆئەوەی بگەن بەهەمان خواستی خۆیان بە تێبینیکردنی نمونەکانی پێشووتر لە چوارچێوەی ڕێنماییەکاندا، هەوڵدەدەن بەشێکی تر بخوێنن بۆئەوەی ساڵی یەکەم یان دووساڵی پەیمانگا ببنە یەکەمی سەر ئاستی بەشەکەی خۆیان، لەو ڕێگەیەوە جارێکی تر بتوانن بەشی پزیشکی گشتی بخوێنن، ئەم جۆرە کردارە پێشتر خوێنکارەکان پێی ئاشنا بوون لە ڕێگەی نمونەکانی تری پێش خۆیان، بەڵام لەبەرئەوەی نەکەوتووەتە ئەو بارودۆخەوە بیریان لێنەکردووەتەوە، بەڵام کاتێک دۆخەکە دەرەخسێت بۆ ئەنجامدانی ئەو کردارە، بەناچاری ئەنجامیدەدەن، هەرچەندە ئەو بڕیارانە ئاسان نین بۆ هەموو خوێندکارێک، بۆ ئەوانە نەبێت خاوەن پاڵنەرێکی بەهێزن لە سەر هەڵبژاردنی ئەو بەشەی خۆی مەبەستیەتی.

سێیەم: ئەو پرسیارانەی ئەم تیۆرە دەتوانێت لەم توێژینەوەیەدا وەڵامیانبداتەوە:

1. ئایا پرۆسەی تێبینیکردنی نمونەکانی دەوروبەری خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی ڕۆڵیان لە بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕییەکانیان لە زانکۆ و پەیمانگاکان هەیە؟

2. ئایا تێبینیکردنی نمونەکانی خوێندکاران ڕۆڵیان لەهێزی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی لەکاتی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕییەکانیان هەیە؟

3. ئایا تێبینیکردنی نمونەکانی دەوروبەریان ڕێگرن یان بەپێچەوانەوە هاندەرن لە بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕییەکی دیاریکراو لەکاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان؟

4. ئایا خوێندکار ویستی خۆی ڕۆڵی لە هەڵبژاردنی بەشێکدا هەیە، لەکاتێکدا ژینگەی کۆمەڵایەتی پێچەوانەی ئەو بژاردەیە بێت؟
5. لە ئێستادا ڕۆڵی ژینگەی کۆمەڵایەتی لەسەر جۆری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا لای دەرچووانی ئامادەیی بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەکان بە چ ئاڕاستەیەکە؟

دووەم: تیۆری ناسازیی کۆزانیاری لای (فیستنگەر) *

ئەم تیۆرە یەکێکە لە تیۆرەکانی ئاڕاستەی کۆزانیاری لە ڕاڤەکردنی پاڵنەرەکاندا، لە ساڵی (1957) دەروونناس لیۆن فیستنگەر دایناوە، پێیوایە ئەو هۆکارەی پاڵ بە مرۆڤەوە دەنێت بۆئەوەی ئاڕاستەی بیرکردنەوە و تێڕوانینەکانی بگۆڕێت، بوونی دۆخێکی ناسازیی کۆزانیارییە، واتە کاتێک تاک لە بارودۆخێکی دیاریکراودا ڕووبەڕووی دوو بیرۆکە یان دوو بابەتی دژیەک دەبێتەوە کە هەمان ئاستی گرنگییان هەیە، بەڵام سروشتیان جیاوازە و ناشتوانرێت بەیەکەوە بگونجێنرێن، لەو کاتەدا مرۆڤ توشی تەنگەتاوی و گرژییەکی دەروونی دەبێت، فیستنگەر ئەم بارە بە دۆخی ناسازی کۆزانیاری ناوزەددەکات (معایتە، 2013: 290-291).
کۆپیر و فازیو (Cooper & Fazio1984) چەمکی ناسازیی کۆزانیاری (Cognitive Dissonance) پێناسە دەکەن بە دۆخێک کە پێویستە دژیەکی نێوان کۆزانیاری و کردار لای تاک بەناچاری کۆتایی پێبهێنرێت (العظامات والعتوم، 2017: 15).

هەروەها ماکفولس و کوب ڕۆبەرتس (Macfalls & Cobb Roberts2001) پێیوایە ناسازیی کۆزانیاری لە ئەنجامی ڕوودانی شڵەژانێکی دەروونییەوە ڕوودەدات کاتێک تاک زانیارییەکی نوێ وەردەگرێت دژە لەگەڵ ئەو کۆزانیارییەی لای خۆی هەیە ئەوا دۆخەکە بەردەوام نابێت، لەبەرئەوەی تاک هەوڵدەدات ئەو دژیەکیە لە پەیوەندی نێوان زانیارییە نوێیەکە و کۆزانیارییە بونیادییەکەی خۆیدا هەیە کەم بکاتەوە (سلامة وغباري، 2016 :31).

* لیۆن فیستنگەر(1919-1989) لە ساڵی 1919 لە شاری نیۆرک لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەدایکبووە، لە ساڵی 1942 بڕوانامەی دکتۆرای لە فەلسەفە و دەروونناسیدا لە زانکۆی ئەیوا بەدەستهێناوە، لە ژمارەیەک لە زانکۆکانی ئەمریکا وانەی وتووەتەوە و ئەندامی چەندین ڕێکخراو و دەزگای زانستی بووە، تیۆری ناسازیی کۆزانیاری گرنگترین تیۆری فیکری بووە کە دایناوە، لە ساڵی 1989 بە نەخۆشیی شێرپەنجە لە شاری نیۆرک کۆچی دواییکرد (ویکیپیدیا)-https://ar.wikipedia.org/wiki
17-4-2021

ئەم تیۆرە پێی وایە ناسازی کۆزانیاری دۆخێکی گرژی و شڵەژانی دەروونی لای مرۆڤ دروستدەکات، ئەم بارە دەروونییە بەناچاری تاک ئاڕاستەدەکات بۆئەوەی ئەم شڵەژانە کەمبکاتەوە، ئەمەش بەهەمان میکانیزمی کارکردنی پاڵنەرەکان کاردەکات، لەبەرئەوەی نەگونجانی ڕەفتار و ئاڕاستە کۆزانیارییەکانی پێشووی پاڵی پێوەدەنێت بۆ ئەنجامدانی کردارێک، بۆئەوەی دووریبخاتەوە لەو بارودۆخە بێزارکەرە، چ لەسەرچاوەی دۆخەکە بێت یان قەبارەی دۆخەکە، بە مەبەستی نەهێشتنی ئەو گرژییە دەروونییەی تووشیبووە، بە کەمکردنەوەی ناسازییەکە وا لە درککراوە عەقڵییەکان بکرێت وەک لە پەیوەندییەکی هاوسەنگ و گونجاودابن (بهنساوي، 2019 :10).

هەروەها جۆر و شێوازی ناسازیی کۆزانیاری بەپێی توندیی هێزەکەی دەگۆڕێت، هۆکاری ئەو توندییە گرنگی و ئاستی گونجانی توخمە پێکهێنەرەکانی ناسازییەکە بەهۆی ژمارەیانەوە، واتە گرنگیی بڕیاردانەکە و ژمارەی توخمە کۆزانیارییەکان کە بووەتە هۆی باردۆخی ناسازیی کۆزانیاری لای تاک ڕۆڵی بەرچاویان هەیە (حسين وداود، بدون سنة :87).

بە نمونە ئەو خوێندکارەی لە پۆلی دوازدەیەم هەموو حەز و خواستێکی خۆی بۆ ئایندەی گرێدەدات بە بەدەستهێنانی بەشێکەوە و بە بڕوای خۆشی هەوڵی بۆ دەدات و چاوەڕوانی بەدەستهێنانیەتی، بەڵام کاتێک نمرەکانی وەردەگرێتەوە لە ئاست بەدەستهێنانی ئەو بەشەدا نییە، لێرەوە تووشی بارودۆخێکی دەروونیی شڵەژاو دەبێت، ئەمە پێچەوانەی بارودۆخی دەروونیی ئەو خوێندکارەیە کە هەمان نمرەی بەدەستهێناوە، بەڵام چاوەڕوانی زۆرتری نەکردووە لە دەسکەوتەکانی، ژمارەیەکی زۆر خواست و ئاواتی بە نمرەکانیەوە گرێنەداوە، بۆیە دەبینین جیاوازیی نێوان توندیی ناسازیی کۆزانیاری لای ئەم دوو خوێندکارە دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازیی نێوان گرنگیی ئەو بابەتە و ژمارەی ئەو بابەتانەی وەک (بیرکردنەوە لە ئاینده، تێڕوانینی خوێندکارەکان بۆ خودی خۆیان) کە ناسازیی کۆزانیارییەکەی دروستکردووە، چاوەڕوان دەکرێت توندیی ناسازییەکە لای خوێندکاری یەکەم زۆرتر بێت وەک لە خوێندکاری دووەم.

تیۆری ناسازیی کۆزانیاری لە گۆشەنیگای جیاوازەوە خوێندنەوەی بۆ کرا و زیاتر گرنگی پێدرا، لەوانە ئۆرنسۆن (Aronson,1968) دەڵێت ناسازیی کۆزانیاری دروستنابێت کاتێک تاک ڕووبەڕووی دوو بارودۆخی یان دوو بیرۆکەی دژ دەبێتەوە، بەڵکو کاتێک دروستدەبێت تاک هەست بکات دژیەکییەکە هەڕەشە لە وێنای خودی دەکات، لەبەرئەوەی هەمووان حەزدەکەن

کرداره بنیراوەکانیان بە جوانترین شێوە دەربکەون لای ئەوانی تر، بەڵام کاتێک کردارەکان نەرێنین و ناگونجێن لەگەڵ خواست و ئاڕاستەکانی تاکدا و پاساوێکی بەهێزیش نەبێت بۆ ئەم دژیەکییە، ئەوا ناسازیی کۆزانیاری ڕودەدات و تاک هەوڵی گۆڕینی ئاڕاستەکان دەدات، بۆ ئەم مەبەستە بە دوای پاساوەکانی ئەنجامدانی کردارەکاندا دەگەڕێت، هەرچەندە بڕی دژیەکییەکە زیاتر بێت ئەوا توانای بەرپرسیاریەتی لای تاک لە گۆڕینی ئاڕاستەکانیدا زیاد دەبێت.

هەریەک لە ستیل و لیۆ (Steele & Liu,1983) دەڵێن: هیچ گرژییەک ڕوونادات کاتێک کردار دژی ئاڕاستەکان دەبێت، خەڵکیش تێبینیی کردارەکانیان دەکەن و ئاڕاستەکانی لێ هەڵدەهێنجن، چونکە ئەو شتەی دەکرێت تێبینیبکرێت کرداری بینراوە نەک ئاڕاستەکان" (العظامات والعتوم، 2017: 16).

یەکەم: سەرچاوەکانی ناسازیی کۆزانیاری و شێوازەکانی کەمکردنەوەی:

فیستنگەر سەرچاوە سەرەکییەکانی دروستبوونی ناسازیی کۆزانیاری لە ڕێگەی چەند نمونەیەکەوە دەخاتەڕوو (اللحیاني و العتیبي، 2015: 418).

1. ناسازیی کۆزانیاری دروستدەبێت لە ئەنجامی نەگونجانی کلتووری کەسیی تاک کە لە کەڵەکەبوونی ئەزموونەکانیەوە سەرچاوەی گرتووە لەگەڵ پێشهاتی نوێ، بۆ نمونە ئەو مامۆستایەی ئەزموونی لە شێوازێکی تایبەتی وانەوتنەوەدا هەیە و بەسەرکەوتووشی دەزانێت لە کاتی بەجێگەیاندنی ئەزموونێکی نوێدا ناسازی و دژیەکی بۆ دروستدەبێت بۆ باوەڕهێنان بەو ئەزموونە نوێیە.

2. دەشێ ناسازیی کۆزانیاری دروستبێت لە ئەنجامی بوونی ئەزمونێکی پێشووتر لەسەر بابەتێک، ئەگەر ئەزموونەکە بەسەر خۆیدا هاتبێت یان بەسەر کەسانی دەوروبەریدا (بهنساوي، 2019: 13).

3. ناسازیی کۆزانیاری دروستدەبێت لە نەنجامی دروستبوونی دژیەکی لۆژیکی لەنێوان زانیارییەکانی تاک، بۆ نمونە ئەو خوێندکارەی کۆششی زۆر دەکات و ئەنجامەکەشی وەک پێویست نییە، جۆرێک لە دژیەکی لەتێڕوانینیدا بۆ دروستدەبێت کە پەیوەندیی ڕاستەوانە لەنێوان کۆششکردن و بەدەستهێنانی نمرەدا هەبێت.

بەڵام، بۆ کەمکردنەوەی ناسازییە پەنا بۆ چەند شێوازێک دەبرێت (محمود،2021 :9)

1. گۆڕینی یەکێک لە پێکهاتەی دۆخی ناسازییەکە، وەک گۆڕینی ئاڕاستە فیکرییەکان یان گۆڕینی ڕەفتارەکە، هەرچەندە ئاسان نییە تاک بتوانێت ڕاستەوخۆ ئەم کارە ئەنجامبدات.

2. زیادکردنی چەند توخمێکی کۆزانیاریی تر بگونجێت لەگەڵ ئەو دۆخە نوێیەی تاک تووشیبووە، وەک ئەو خوێندکارەی ناتوانێت نمرەی بەشێک بەدەستبهێنێت، پەنادەبات بۆ ئەو بەشانەی لەگەڵ نمرەکەیدا دەگونجێن، یان بۆ خوێندنی پاراڵێل یان خوێندنی ناحکومی دەبات.

3. هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی ناسازییەکە لە ڕێگەی دابەزاندنی بەهای ئەو پێکهاتە فیکرییانەی لەسەرەتاوە پەیوەندی بە بابەتی ناسازییەکەوە هەیە، لە ڕێگەی جێگرەوەی فیکری جیاواز بە پاساوهێنانەوە بۆ خۆی و دروستکردنی پاڵنەرێتی بۆ ئەنجامدانی کرداری جیاواز، تەنانەت هەندێکجار دەگاتە ئاستی شێواندنی ڕاستییەکانیش.

دووەم: بوارەکانی بەکارهێنانی تیۆری ناسازیی کۆزانیاری:

فیستنگەر بۆ بەکارهێنانی تیۆرەکەی لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەکانیەوە بۆی دەرکەوت تیۆری ناسازیی کۆزانیاری لە ڕاڤەکردنی چەند بوارێکدا ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت (موستەفا، 2019 :531-538).

1. ئەنجامی دوای بڕیارەکان:

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ئەم تیۆرە ئەوەیە گرنگیدەدات بە ئەنجامەکانی دوای بڕیارەکە، فیستینگەر پێیوایە ململانێ لەنێوان بژاردەکان لە بڕیارداندا هەیە تا ئەو کاتەی تاک بڕیارەکە دەدات، لەوکاتەوە ململانێکە بەرەو نەمان دەچێت، ناسازیی کۆزانیاری دەردەکەوێت لە نێوان ئەو زانیارییانەی هەیەتی لەسەر بژاردەکان و ئەو بڕیارەی بۆ هەڵبژاردنەکەی داویەتی (معارج، 2015 :591).

بە نمونە ئەو خوێندکارەی لەیەک کاتدا دوو بەشی بەلاوە گرنگە و دەتوانێت هەڵیانبژێرێت، زانیاری لەسەر لایەنە باش و خراپەکانی هەردوو بەشەکە هەیە، دواجار بڕیاری هەڵبژاردنی بەشێک دەدات، لێرەدا ململانێی نێوان بژاردەکانی کۆتاییدێت بە هەڵبژاردنی بەشەکە، لێرەوە ناسازی دروستدەبێت، لەبەرئەوەی خوێندکارەکە زانیاری لەسەر لایەنە باشەکانی ئەو بەشەی هەڵینەبژاردووە و لایەنە خراپەکانی ئەو بەشەی هەڵیبژاردووە هەیە، فیستینگەر پێی وایە بۆ کەمکردنەوەی ئەو ناسازییە، تاک دەتوانێت بە ئیشکردن لەسەر خاڵە لێکچووەکانی هەردوو

بژاردەکە پاساوبهێنێتەوە، بەجۆرێک بڕوا بە خۆی بهێنێت هەردوو بەشەکە وەک یەکن و جیاوازیی ئەوتۆیان نییە، یان بە دوای ئەو زانیارییانەدا بگەڕێت کە پەسەندیی بڕیارەکەی دەسەلمێنن و پاساوی هەڵبژاردنەکەی بۆ بەهێزتر دەکەن.

2. ملکەچی بۆ هێزێکی ناچارکەر:

مەبەست لە ملکەچبوون، بوونی هێزێکی ماددی یان مەعنەوییە دۆخێک دەسازێنێت تاک دەبێت بەناچاری کردارێک ئەنجامبدات لەگەڵ خواستی خۆیدا یەکنەگرێتەوە، ئەگەر بژاردەکە بە دەست خۆی بێت ئەو کردارەی ئەنجامنەدەدا. فیستینگەر پێیوایە تا هەڕەشە بۆ ملکەچبوون زیاتر بێت یان خەڵات بۆ ملکەچبوون زیاتر بێت ناسازی کەمتر دەبێت و بەپێچەوانەشەوە تا هەڕەشە بۆ ملکەچبوون کەمتر بێت یان خەڵات بۆ ملکەچبوون کەمتر بێت ناسازی زیاتر دەبێت (موستەفا، 2019 :532).

بۆ نمونە ئەو خوێندکارانەی کۆنمرەیان کەمە لەوانەیە لە هیچ بەشێک یان چەند بەشێکی دیاریکراو وەربگیرێن، لە کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن ناسازییان کەمترە، لەبەرئەوەی ئایندەیان لە مەترسیدایە لەنێوان وەرگرتن و وەرنەگرتندا، لە کاتی وەرگرتنیاندا لە هەر بەشێک ملکەچ دەبن لەژێر ئەو فشارەدا، ناسازیان تا ئاستی ڕەزامەندی دادەبەزێت، بە پێچەوانەی ئەو خوێندکارانەی کۆنمرەی بەرزیان بەدەستهێناوە و بژاردەکانی بەردەستیان زۆرترن، ئەم جۆرە خوێندکارانە ناسازییان زیاترە لەبەرئەوەی توخمە پێکهێنەرەکانی ناسازییەکە زیاترە و فشارەکانی سەریشیان کەمترە.

3. گەڕان بە دوای زانیاریدا:

گەڕان بە دوای زانیارییەکاندا بوارێکی تری بەکارهێنانی تیۆری ناسازیی کۆزانیارییە، ئەم تیۆرە پێی وایە مرۆڤ دوای ئەوەی بڕیاریدا بە ئەنجامدانی کردارێک، پاشان هەوڵدەدات بەشێوەیەکی ویستمەندانە، بەدوای ئەو زانیارییانەدا بگەڕێت کە پێگەی ئەو بڕیارە بەهێزدەکات، بەپێچەوانەوە خۆی لەو زانیارییانەی دەبنە هۆی لاوازکردنی درووستی بڕیارەکەی لادەدات، ئەگەر هاتوو نەیتوانی خۆی بەدوور بگرێت لەو زانیارییانەی پشتگیری بڕیارەکەی ناکەن، ئەوا هەوڵدەدات لە ڕاستییەکانیان کەمبکاتەوە یان زانیارییەکان بگۆڕێت بەجۆرێک لەگەڵ تێڕوانینەکانی بگونجێن، ئەمەش وەک هەوڵدانێک بۆ کەمکردنەوەی ئەو ناسازییەی دروستبووە (موستەفا، 2019 :534).

هەندێکجار مرۆڤ هەستیکرد مەترسی لەسەر دروستبووە لە ئەنجامی بڕیاردانێکدا یان بۆ بەرگریکردن لە بڕیارەکانی پاساو دێنێتەوە بە دووبارە شیکردنەوەی ڕەفتارەکانی بەجۆرێک ڕواڵەتێکی زیاتر پەسەند دەربکەوێت (محەمەد،2021 :119).

واتە تاک لەپێناو کەمکردنەوەی ئەو ناسازییەی تووشیبووە هەوڵدەدات توخمی تر لە ڕێگەی کۆکردنەوەی زانیارییەوە زیادبکات بۆ ڕاڤەکردنی دۆخەکە و کەمکردنەوەی ناسازییە کۆزانیارییەکانی، ئەگەر بەم کارە نەیتوانی ناسازییەکە کەمبکاتەوە، پەنادەباتە بەر ئەو زانیارییە دژانەی ڕاڤە بۆ ئەو دۆخە دەکەن بە مەبەستی کەمکردنەوەی بەهاکەی، تەنانەت هەندێکجار دژایەتیکردنی دەگاتە ئاستی شێواندنی ڕاستییەکان.

وەک ئەو خوێندکارەی لە وانەیەک دەرنەچووە کاتێک لێی دەپرسیت: بۆچی دەرنەچوویت؟ لە وەڵامدا بەهای سەرکەوتنی هاوڕێکانی کەمدەکاتەوە.

4. پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی (Social support):

ئەم چەمکە لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا لەسەر دەستی کۆمەڵێک زانا سەریهەڵدا و لەکاتێکدا گرنگیی ئەم چەمکە لەوەدایە دەتوانێت ببێتە پاڵپشتیی تاک بۆ سەرکەوتن بەسەر کێشەکاندا، لەبەرئەوەی تاک هەست دەکات بە ئینتیما بۆ گرووپێکی کۆمەڵایەتی پشتگیری دەکەن و هاوکاری ماددی و مەعنەوی پێشکەشدەکەن. ئەمەش پەیوەندیی بەو ڕۆڵەوە هەیە ئەوانی تر دەیبینن لە دەستەبەرکردنی بیرباوەڕەکانمان و چۆنیەتیی پارێزگاری لێیان (موستەفا، 2019 :535).

پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی لە چەند گۆشەنیگایەکەوە پێناسە دەکرێت، هەندێکیان جەخت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی تاک دەکەنەوە و هەندێکی تر لەسەر جۆر و سەرچاوەی پاڵپشتییەکە.

ولیامس و بارکلی و شمید (Williams,Barcly & Schmied,2004) دەڵێن: چەمکی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی "بریتییە لە یەکەمین هێڵی بەرگریی تاک پەنای بۆ دەبات لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانێکدا لە توانا و لێهاتووییەکانی خۆی بەهێزتر بێت"

هەریەک لە دیماری و مالیکی (Demary&Malecki,2003) ئاماژە بە سەرچاوەکان و جۆری پاڵپشتییەکە دەکەن، پێیان وایە (خێزان، هاوڕێ، مامۆستا، گرووپە کۆمەڵایەتییەکان) دەبنە سەرچاوە بۆ پێدانی پاڵپشتیی ماددی، مەعنەوی و پێدانی زانیاری.

هەروەها ماری و هاوکارەکانی (Marie,Sylvie,Pierre&Richard,2002) پێیان وایە سروشتی سەرچاوەکانی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی ڕۆڵی لەسەر جۆری ئەو پاڵپشتییەی پێشکەش بە تاک دەکرێت هەیە، بۆ نمونە پاڵپشتیی سۆزداری لەلایەن خێزان و هاوڕێ و کەسە نزیکەکانەوە پێشکەشدەکرێت، پاڵپشتیی پێدانی زانیاری لەلایەن کەس و دەزگا تایبەتەکانەوە پێشکەش بە تاک دەکرێت (العظامات والعتوم، 2017: 16).

پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی لە بابەتی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی ئامادەیی، بە یەکێک لە گرنگترین بابەتەکان دادەنرێت، لەبەرئەوەی زۆرینەی خوێندکاران شارەزاییان لەو پرۆسەیەدا نییە، بەناچاری پەنادەبەن بۆ ڕاوێژکردن بە خێزان و مامۆستایان و ڕێنماییکارانی پەروەدەیی و هاوڕێ و ڕێکخراوەکان و کەسانی شارەزا لەو بوارەدا، بە مەبەستی پاڵپشتیی ماددی و مەعنەوی وەرگرتن.

سێیەم: ئەو پرسیارانەی ئەم تیۆرە دەتوانێت لەم توێژینەوەیەدا وەڵامیانبداتەوە:

1. ئایا خوێندکاران لە کاتی بەدەستنەهێنانی نمرەی دڵخوازی خۆیان و دروستبوونی ناسازیی کۆزانیاری و شڵەژانی دەروونیاندا، چۆن دەتوانن کار بکەن بۆ ئەوەی ناسازییەکە کەمبکەنەوە و بتوانن بڕیارێکی دروست لەبارەی ئەو بەشەوە بدەن کە دەتوانن لە چوارچێوەی ڕێکارە کارگێڕییەکاندا هەڵیبژێرن؟

2. ئایا ڕۆڵی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتیی (خێزان، مامۆستا و ڕێنماییکاری پەروەردەیی، هاوڕێکان، ڕێکخراوەکان، شارەزایان) لەکاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن بۆ کەمکردنەوەی ئەو ناسازییەی بۆ دەرچووانی ئامادەیی دروستدەبن چییە؟

3. ڕۆڵی ئەو بڕیارە کارگێڕییانەی لە چوارچێوەی سیستمی وەرگرتندا وەک (چاکترکردنی تێکڕا، وەرگرتنی ڕاستەوخۆ، پاراڵێل، ئێواران، وەرگرتن بەپێی سنوری جوگرافی) لەسەر ئاستی ناسازیی کۆزانیاری لای دەرچووانی ئامادەیی چییە؟

سێیەم: تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای (ماسلۆ)*

* ئەبراهام ماسلۆ (1908-1970) دەروونناسێکی ئەمریکییە لە ساڵی 1908 لە شاری برۆکلین لە نیۆرک لە دایک و باوکێکی کۆچبەری جولەکەی ڕووسی لەدایکبووە، لە سەرەتادا لەژێر فشاری دایک و باوکیدا یاسای دەخوێند، پاشان وازیلێدێنێت و لە ساڵی 1930 لە زانکۆی وسکنس بەکالۆریۆسی لە دەروونناسیدا بەدەستهێنا و لە ساڵی 1931 بڕوانامەی ماستەری لە دەروونناسیی گشتیدا بەدەستهێنا، دواتر لە ساڵی 1934 دکتۆرای لە فەلسەفەی گشتیدا بەدەستهێنا، وەک مامۆستا لە چەند زانکۆ و دەزگایەکی زانستی کاریکردووە، لە تەمەنی بیست ساڵیدا هاوسەرگیری لەگەڵ هاوڕێیەکی منداڵیی خۆیدا کرد و دوو منداڵیان هەبوو، لە ماوەی

لەسەدەی بیستەمدا بەر لە سەرهەڵدانی قوتابخانەی مرۆڤگەرایی، هەریەک لە قوتابخانەکانی دەروونشیکاری و ڕەفتارگەرایی ڕۆڵێکی گەورەیان هەبوو لەبواری لێکۆڵینەوەکانی دەروونناسیدا، پاشان لەسەر دەستی ئەبراهام ماسلۆ قوتابخانەی مرۆڤگەرایی لە ساڵی (1943) بە تیۆری (هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ) سەریهەڵدا، دواتر لە ساڵی (1954) پەرەی بە تیۆرەکەی دا و بڵاویکردەوە، ئەم تیۆرە پێداویستییەکانی ژیانی مرۆڤی لەشێوەی هەرەمێکدا بەپێی گرنگییان ڕێکخستووە (سەعید، 2017 :154).

ماسلۆ پێی وایە ئەم پێداویستیانە لە بنەڕەتدا ڕەمەکین و ڕەفتارەکانی هەموو تاکێک دەوروژێنن و ئاراستەی دەکەن، بەڵام ئەو ڕەفتارانەی بەکاردێن بۆ تێرکردنی ئەم پێداویستییانە وەرگیراون و تاک لە ڕێگەی فێربوونەوە وەریاندەگرێت بۆیە ئەگەری جیاوازیی زۆر لەنێوان تاکێک بۆ تاکێکی تر هەیە، هەروەها خەسڵەتێکی تری ئەم پێداویستییانە بەپێی گرنگییان ڕیزبەندیکراون بەشێوەی هەرەمێک لە بنکەی هەرەمەکەوە بۆ لوتکەی هەرەمەکە کە لە پێداویستییە فسیۆلۆژییەکانەوە دەستپێدەکات و بە پێداویستیی بەدیهێنانی خود کۆتاییدێت، بەجۆرێک ئەو پێداوستییانەی دەکەونە بنکەی هەرەمەکەوە پێویستە تێر بکرێن پاشان پێداویستییەکانی لوتکەی هەرەمەکە بەشێوەی پلەبەندی دەردەکەون، ئەم پلەبەندییەش لەژێر فشاری جیاوازیی نێوان کۆمەڵگەکان، تەمەن، بارودۆخەکان دەگۆڕێت (النشواتی، 1996 :212-215)

ژیانیدا پەیوەندی بە هەندێک لە زانایانی وەک (ئەریک فرۆم، ماکس فێر تایمەر، ئەلفرێد ئەدلەر، ڕۆت بندکت) کردووە، ماسلۆ خاوەنی چەندین کتێب و بڵاوکراوە و تێزی فیکرییە، بەناوبانگترینیان تیۆری مرۆڤگەرایی (humanistictheory)یە، لە ساڵی 1967 بە سەرۆکی کۆمەڵەی دەروونناسانی ئەمریکی هەڵبژێرا و لە ساڵی 1970 بە نەخۆشیی دڵ کۆچی دواییکرد. (ویکیپیدیا)_ https://ar.wikipedia.org/wiki- 25-4-2021

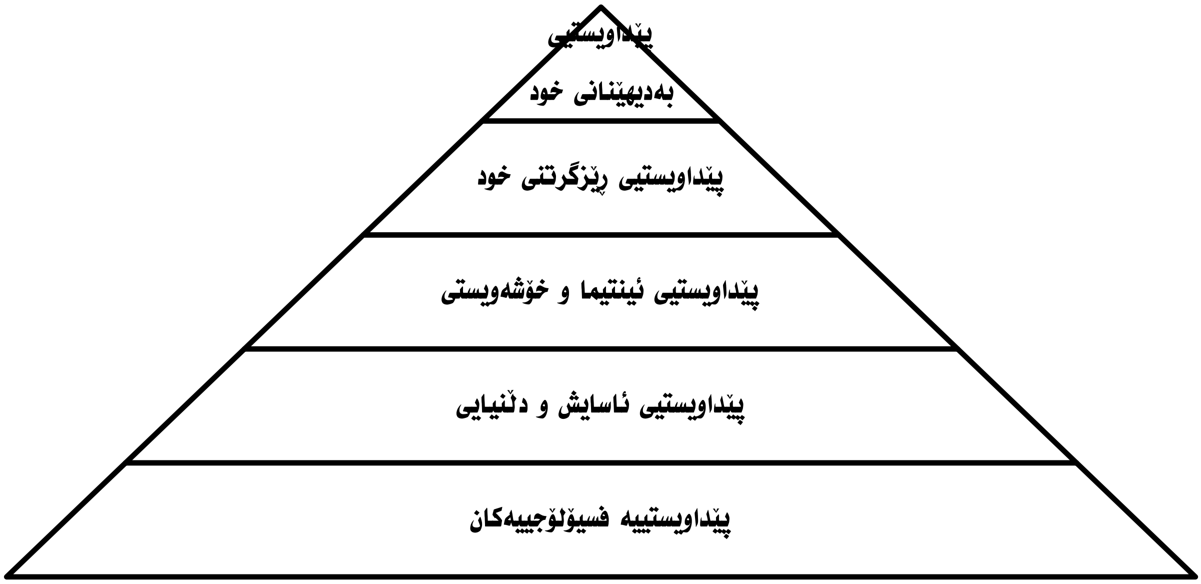

شێوەی (2) تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای (ئەبراهام ماسلۆ)*

یەکەم: پێداویستییەکانی مرۆڤ بەپێی تیۆری هەرەمی ماسلۆ:

1.پێداویستییە فسیۆلۆجییەکان:

ئەو پێداویستییانە دەگرێتەوە لە مانەوە و بەردەوامبوونی ژیان بەرپرسن، هەمووان تێیدا یەکسانن و بە جیاوازیی نێوان کۆمەڵگەکان گۆڕانکارییان بەسەردا نایەت، وەک پێداویستییەکانی خواردن و خواردنەوە و سێکس و ڕزگاربوون لە پاشەڕۆ و هەناسەدان، تاڕادەیەک خاڵی هاوبەشن لەنێوان مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر (القاسم، 2001: 113).

ئەم پێداویستییانە لە هەموو پێداویستییەکانی تر سەرەکیتر و بەهێزترن لەبەرئەوەی توانای ڕێگرییان هەیە لە پێداویستییەکانی تر (ابوحويج و ابومغلي، 2004: 146).

بۆ نمونە ئەو کەسەی برسییەتی تەنیا بیر لە خواردن دەکاتەوە و هیچ شتێکی تر کاری لێناکات تا برسییەتییەکەی تێرنەکات، لێرەدا پێویستییە فسیۆلۆجییەکان دەبنە سەرچاوەی پاڵنەرەکانی مرۆڤ و ناچاریدەکەن کردارێک ئەنجامبدات، لەچوارچێوەی پێوەر و بەها کۆمەڵایەتییەکاندا، واتە ئەگەر چی پاڵنەرەکان فسیۆلۆجین، بەڵام ڕەفتارەکانی پڕکردنەوەی پێداویستییەکان دەکەونە ژێر کاریگەریی پرەنسیپە کۆمەڵایەتییەکان.

---

* ئامادەکردنی توێژەر بەدەستکاریکردنەوە

2. پێداویستیی ئاسایش و دڵنیایی:

ماسلۆ ئەم پێداویستییەی بە ئاستی دووەم داناوە، پێیوایە مرۆڤ لە دوای تێربوونی پێداویستییە فسیۆلۆجییەکانی بە دوای سەقامگیری و دڵنیاییدا دەگەڕێت، ئەم پێداویستییە خۆی دەبینێتەوە لە هەستکردن بە دڵنیایی و ئاسایش و ئارامی، دوورکەوتنەوە لە ترس و دڵەڕاوکێ، لە حەزی تاکدا بەئاسانی هەستی پێدەکەین وەک حەزکردن لە ئاسایشی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری و پیشە (القضاه والترتوري، 2006: 173).

بۆ نمونە کاتێک خوێندکار بەشەیک هەڵیدەبژێرێت، پرسی گرنگ لای ئەوەیە ئەم بەشە لە ئایندەدا چەندە دەتوانێت دڵنیایی پێبدات بۆ دامەزراندن و هەلی کار، زۆرینەی خەڵکی حەزیان لە کەرتی گشتییە، چونکە تا ئێستاش پێیان وایە تاک لە کەرتی گشتیدا گەرەنتی ژیانی زیاترە وەک لە کەرتی تایبەت، بەهۆی ئەوەی کەرتی تایبەت کاتژمێرەکانی کارکردن تێیدا زۆرترە و گەرەنتی بەردەوامیشی نییە، چونکە کەرتی تایبەت زیاتر لە خزمەتی سەرمایەداران و خاوەن کاردایە وەک لە فەرمانبەران.

3. پێداویستیی ئینتیما و خۆشەویستی:

لەکاتێکدا پێداویستییە فسیۆلۆجییەکان و ئاسایش و دڵنیایی تاکەکەس بە شێوەیەکی گونجاو تێردەبن، پێداویستیی ئینتیما و خۆشەویستی لای تاک دەردەکەوێت، ئەم پێداویستییە دەبێتە هۆی پاڵنەرێتی بۆ ئەنجامدانی کردارەکانی تاک بە چەندین شێوازی جیاواز، وەک حەزی تاک بۆ دروستکردنی پەیوەندیی کۆمەڵایەتی و ئینتیمابوون بە خێزان و گرووپی دەستەهاوڕێ و هاوپۆل و یانەی وەرزشی و سەندیکای پیشەیی و پارتی سیاسی (سەعید، 2017: 155).

ڕازیکردنی پێداویستیی ئینتیمابوون بە یەک شێواز یان یەک گرووپی کۆمەڵایەتی لە ژیاندا کارێکی ئاسان نییە، لەبەرئەوەی ژمارەیەکی کەم لە خەڵکی بەدرێژایی ژیانیان لەهەمان جوگرافییا سەقامگیر دەبن، ئەمە جگە لەو گۆڕانکارییانەی لە ئەنجامی گەورەبوونی تەمەن و گۆڕانکاری لە کار و پیشەدا ڕوودەدەن، هەندێکجار ئەم پێداویستییە لای دەرچووانی ئامادەیی ڕۆڵی هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان لە زانکۆ و پەیمانگا بەهۆی ئینتیمابوونی خوێندکارەکە بە هاوڕێیەکی یان شوێن و شارێکی دیاریکراو، بە نمونە خوێندکار هەیە لە کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن زیاد لە پێویست جەخت دەکاتەوە لە وەرگرتنی لەهەمان کۆلێژ و بەشی هاوڕێکەی لەکاتێکدا جیاوازی هەیە لەنێوان کۆنمرەکانیان، یان دەڵێت من تەنها

بەشەکانی فلان زانکۆ و پەیمانگا هەڵدەبژێرم لە سنوری جوگرافییایەکی دیاریکراودا لەکاتێکدا لە شوێنێکی تر بەشی گونجاوتر وەریدەگرێت.

4. پێداویستیی ڕێزگرتن لە خود:

کاتێک تاک ئینتیمای بۆ گرووپێکی کۆمەڵایەتی هەیە و هەستدەکات، ئەندامانی گرووپەکە هەوڵ و چالاکییەکانی بەرز دەنرخێنن و ئەویش متمانەبەخۆبوونی زیاتری لا دروستدەبێت، ئەو زانیارییە گەڕاوە (feedback)یەی کە بۆ تاک دەگەڕێتەوە دەبێتە هۆکارێکی بەهێز بۆ متمانەبەخۆبوون.

وەک کۆمەڵناسی قوتابخانەی کارلێکی هێمایی هێربەرت بلومەر (Herbet Blumer,1900-987) پێی وایە پرۆسەی دروستبوونی خود بەستراوەتەوە بە دروستبوونی وێنەی خود لەسەر خۆی، ئەم وێنەیەش ئەوەندەی بەرئەنجامی پەیوەندییەکانیەتی لەگەڵ ئەوانی تر هێندە دروستکراوی هێزێکی دیکە نییە لە دەرەوەی تاکەکەس، لە دروستبوونی ئەم خودەشدا دوو ئاستی سەرەکی ڕۆڵیان هەیە، یەکەم: دروستکردنی وێنایەک لەسەر خود لەبەر ڕۆشنایی ڕاڤەکردنی ئەو ئاماژانەی لەلایەن ئەوانی ترەوە پێیان دەگات، ئاستی دووەمیش بریتییە لە بونیادنانی کرداری کۆمەڵایەتی لەلایەن تاکەکان و لەبەر ڕۆشنایی ڕاڤەکردنی ئاماژەی ئەوانی ترەوە (حەسەن، 2011: 102).

ئەم پێداویستییە لای خوێندکارانی پۆلی دوازدەیەم کاتێک سەرهەڵدەدات خوێندکارەکە بەباشی کەسێتیی خۆی ناسیوە و پێیوایە هەڵبژاردنەکانی لەگەڵ ویست و تواناکانیدا یەکدەگرێتەوە، ئەم جۆرە کەسانە بەزۆری ئەوانەن بەهرە و لێهاتووییەکی دیاریکراویان هەیە، ژمارەیەکی تر لە خوێندکاران لەکاتی ڕاوێژکردن بە کەسانی تر هەڵسەنگاندنی خودی خۆی دەداتە دەست بەرامبەرەکانی، ئەم جۆرە کەسانە بەزۆری ئەوانەن خۆیان وەک پێویست نەناسیوە یان بەئاسانی بڕیاریان بۆ نادرێت.

5. پێداویستیی بەدیهێنانی خود:

ئەم پێداویستییە پەیوەندی بە دەرخستن و نواندنی خودەوە هەیە، مرۆڤ لەم قۆناغەدا هەوڵدەدات بیسەلمێنێت کەسێکی بەسوود و بەرهەمهێنە، لەبەرئەوە هەموو تواناکانی دەخاتە ڕوو، شێوازەکانی بەدیهێنانی خود دەکرێت لە چەندین بواری جیاوازدا بخرێنەڕوو وەک مامۆستا، پزیشک، ئەندازیار، بازرگان، هونەرمەند، وەرزشوان (سەعید، 2017: 155).

بەڵام ئەوەی بۆ تاک گرنگە بۆ بەدیهێنانی خود، پێویستدەکات چەندین مەرج لە خۆیدا بهێنێتەدی لەوانە ڕزگاربوونە لە کۆسپ و ڕێگرییە کلتوورییەکان، لە ڕوویەکی ترەوە دەبێت خۆی سەرقاڵنەکات بە پێداویستییە بنەڕەتییەکان، پێویستە گرنگی بە پێداویستییەکانی گەشەکردنی خۆی لە ڕووی کۆزانیاری و جوانناسییەوە بدات، مەرجێکی تر دەبێت مرۆڤ تێڕوانینی خۆی پۆزەتیڤ بێت و دەروبەرەکەشی خۆشبوێت، گرنگترین شتێک لەم قۆناغەدا ناسینی تواناکانی خۆی و شارەزایی لە خاڵە بەهێز و لاوازەکانی بۆئەوەی بتوانێت خاڵە بەهێزەکانی بەردەوامی پێبدات و خاڵە لاوازەکانی چارەسەربکات، ئەم قۆناغەش لای مرۆڤ لە قۆناغی گەورەییدا دەبێت لەبەرئەوەی منداڵ ئاستی عەقڵی و کارامەییەکانی لاوازترە (ابوحویج و ابومغلي، 2004: 148).

لە کۆتاییدا هەندێک لە سەرچاوەکان ئاماژە بۆ زیادبوونی ئەم پێداویستییانە دەکەن و پێیان وایە لە هەرەمی ماسلۆدا پێداویستیی (کۆزانیاری، جوانناسی) بە مانای گەڕان بە دوای زانست و زانیاری و حەزکردن لە جوانکاری و ڕازاندنەوە ژیان، یەکێکی ترە لە پێداویستییەکانی مرۆڤ، لە تیۆری هەرەمی ماسلۆدا بە شێوەیەکی سەربەخۆ ئاماژەی پێدراوە (قەرەچەتانی، 2006: 106-107).

بەڵام ئەوەی پەیوەندی بە دروستبوونی پاڵنەرەکانەوە هەیە لەم تیۆرەدا ئەوەیە ئەم پێداویستییانە لای تاک پاڵنەری ناوەکی و پاڵنەری دەرەکی دروستدەکەن، بەجۆرێک پێداویستیی بەدیهێنانی خود پاڵنەرە ناوەکییەکان دروستدەکات، سەرچاوەی پاڵنەرە دەرەکییەکانیش پێداویستیی ڕێزگرتنی خودە (سعید، 2008: 123).

دووەم: ئەو پرسیارانەی ئەم تیۆرە دەتوانێت لەم توێژینەوەیەدا وەڵامیانبداتەوە:

1. ئایا ڕۆڵی هەریەک لەو پێداویستییانەی ماسلۆ باسیکردوون لە ڕاڤەکردنی جۆری هەڵبژاردنی بەشەکان چییە و دەبنە دروستکەری پاڵنەرەکان لای خوێندکاران؟

2. ئایا خوێندکاران لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا بە دوای پێداویستییە سەرەکییەکان (پێداویستییەکانی ژیان) یان پێداویستییە لاوەکییەکان (پێداویستییەکانی گەشەکردن) دەگەڕێن؟

3. ئایا بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا لای دەرچووانی ئامادەیی دەکەوێتە کام ئاستی هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای ماسلۆ بەپێی تێڕوانینی نمونەی توێژینەوەکە؟

چوارەم: تیۆری پراکسیۆلۆجی (بۆردیۆ)*

پییەر بۆردیۆ بە یەکێک لە گرنگترین کۆمەڵناسەکانی فەرەنسا و تەنانەت رۆژئاواش دادەنرێت، توانیویەتی بگاتە قۆناغی دارشتنی تیۆری تایبەت بە خۆی، ئەمەش ئاستێکە کۆمەڵناسە گەورەکانی وەک دۆرکایم و ماکس ڤیبەر پێی گەیشتوون، ئەو شتەی لە بەرهەمەکانی بۆردیۆدا زیاتر مایەی سەرسورمانە ئەوەیە هەموو سنورەکانی زانستە مرۆڤایەتییەکان دەبەزێنێت و داننانێت بەو ئاقارە پسپۆرخوازییەی زانستەکان لەیەکتری جیادەکاتەوە، بەڵکو سوود لە هەموویان وەردەگرێت بۆ دارشتنی تیۆرەکەی، لەبەرئەوەی ئەو داننانێت بەو دابەشکردنەی نێوان دووانە لێکدژەکان و پێیوایە ئەمە پاشماوەی تیۆری کلاسیکییە و دەبێت تێیپەرێنین.

ڤاکان پێیوایە ئەو توێژینەوە زانستییەی لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا بۆردیۆ بەرهەمیهێناوە بە گرنگترین دەسکەوتی توێژەرانی پاش جەنگی دووەمی جیهانی دادەنرێت، کاریگەریی ئەم سنورەکانی کۆمەڵناسی دەبەزێنێت بۆئەوەی بگاتە ئەنسرۆپۆلۆجیا و سۆسیۆلۆژیای پەروەردە و مێژوو و زانستی سیاسی و فەلسەفە و رەخنەی هونەری و ئەدەبی، هەروەک چۆن سنوری فەرەنسای بریوە بۆئەوەی بگاتە وڵاتانی ئەورووپا و ئەسکەندەنافیا و ئاسیا و ئەمریکا (صالح،2001 :168-170).

لایەنێکی تری میتۆدی بۆردیۆ ئەوەیە کە هەوڵیداوە هەردوو لایەنی خودگەرایی و بابەتگەرایی لەگەڵ رەهەندێکی تردا کە رەهەندی پراکتیکیە بە ناونیشانی تیۆری پراکسیۆلۆجی (نظرية الممارسة) خستەروو (صلعي و عماني، 2019 :46).

پراکسیۆلۆجی بریتییە لە برینی مەودای خود و بابەت، ئەمە جگە لەوەی کە تیۆرە تیۆرێکی رەخنەییە سەبارەت بە راڤە و توێژینەوە زانستییەکان، ئاواش هەوڵدانێکی تیۆرییە بۆ روونکردنەوەی کرداری رۆژانەی بکەرە کۆمەڵایەتییەکان (سیوەیلی، 2013 :49-58).

* پییەر بۆردیۆ (1930-2002) لە شاری دینگون لە باشووری خۆرهەڵاتی فەرەنسا لەدایکبووە، لە ساڵی (1950) لە پاریس لە قوتابخانەی نۆرماڵ سۆپەریۆر دەیخوێند و بە نمرەیەکی بەرز بەشی فەلسەفەی تەواوکرد، لە ساڵی (1956-1960) بۆ خزمەتی سەربازی روو لە جەزائیر دەکات کتێبی (کۆمەڵناسی جەزائیر (1958) دەنووسێت و بۆ ماوەی دووساڵیش وەک مامۆستای کۆلێژی ئەدەبیاتی زانکۆی جەزائیر وانە دەڵێتەوە، پاشان دەگەرێتەوە بۆ فەرەنسا و لە زانکۆی پاریس دەبێتە هاورێی ریمۆن ئارۆن، لە ساڵی (1960-2001) لە سەنتەری سۆسیۆلۆژیای ئەورووپی دەبێتە سکرتێر و هەروەها لە قوتابخانەی خوێندنی باڵا لە زانستە کۆمەڵایەتییەکان دەبێتە مامۆستا و تا دواساتەکانی ژیانی، سەرجەم بەرهەمەکانی بۆردیۆ(37) کتێبە.(سیوەیلی،2013 :22) و (زێباری،2017 :274).

یەکەم: چەمکە سەرەکییەکانی تیۆرەکە:

هۆکارێکی سەرەکی ناوبانگی بۆردیۆ بۆ بەکارهێنانی چەمکەکان لە دەرەوەی بەکارهێنانە باوەکەی دەگەڕێتەوە (صلعي و عماني، 2019 :46).

وەک (بکەری کۆمەڵایەتی، کایە، سەرمایە، هابیتۆس، توندوتیژیی ڕەمزی) هەوڵدەدەین تیشک بخەینە سەر هەریەک لەو چەمکانە، بەتایبەتی چەمکی سەرمایە و گرنگترین ئەو جۆرانەی خوێندکار دەتوانێت لە کایەی خوێندنی ئەکادیمیدا بەدەستیانبهێنێت.

1. بکەری کۆمەڵایەتی:

بۆردیۆ لەبری هەریەک لە زاراوەکانی (ئەکتەر، خود، تاک) زاراوەی بکەری کۆمەڵایەتی بەکاردەهێنێت، بکەرە کۆمەڵایەتییەکان خودێکی بەکۆمەڵایەتیکراون (سیوەیلی، 2013 :12).

واتە وەک کەسانێکی خاوەن کۆمەڵێک ئامادەگی بەرجەستەکراو کاردەکەن و ئاڕاستە دەکرێن، بەهەمان شێوەش تاکێکی خاوەن ستراتیژ و توانستی خۆگونجاندن لەگەڵ گۆڕنکارییەکاندا.

2. چەمکی کایە:

وشەی کایە بە زمانێکی سادەی ڕۆژانەی فەرەنسی پێیدەگوترێت (champ)، لە بنەڕەتدا بەو پارچە زەوییە دەوترا کە بۆ چاندن بەکارهاتووە، یان بەو شوێنە دەوترا بۆ بەخێوکردنی پەلەوەر و ماسی بەکاردەهات، بەڵام بۆردیۆ ئەم چەمکەی گۆڕی و لە بەکارهێنانە باوەکەی ڕزگاریکرد و بەڵکو زۆر قووڵتر و فراوانتریش خستییە خزمەتی بیرکردنەوە تیۆریەکانی خۆیەوە، لای بۆردیۆ کایە "شوێنێکی کۆمەڵایەتییە کە تێیدا دەستەڵات و سەرمایە و پەیوەندییەکانی هێز، ململانێکان لەپێناوی مانەوە و گۆڕینی پەیوەندییە چەقبەستووەکاندا دێنە ئەنجام" واتە کایەی کۆمەڵایەتی برتییە لە پانتاییەک، کە لەناویدا جەنگێکی واقیعی لەسەر کەرەستە و دەستەڵات بەرپادەبێت بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجی خۆسەپاندن بە سەرئەوانی تردا و گرتنەدەستی جڵەوی هێز (سیوەیلی، 2013 :58).

لە پێناسەیەکی تردا کایە "پێکهاتووە لە کۆمەڵێک پێگە، هەر پێگەیەکیش لەلایەن بکەرێک یان کۆمەڵە بکەرێکی کۆمەڵایەتییەوە داگیرکراوە. شوێن و پایەی بکەرە کۆمەڵایەتییەکان بەگوێرەی ئەو پێگانەی لەنێو کایەکەدا داگیریانکردووە لەیەکتری جیاوازن، هەندێک لەو بکەرانە پێگە سەرەکییەکانیان داگیرکردووە و هەندێکی تر پێگە لاوەکییەکان" (فرج، 2013 :148)

بەم مانایە بێت کۆمەڵگە لە چەندین کایە پێکهاتووە، هەریەک لەو کایانە یاسا و شێواز و گەمەی تایبەت و بەرژەوەندیی خۆیان هەیە، کایەی کۆمەڵایەتی بەپێی ئەو سەرمایەیەی ململانێکەی لەسەر دەکرێت پێناسە دەکرێت، لەبەرئەوەی هەموو کایەیەک بازاڕی بەرهەمهێنان و هەڵسەنگاندنی سەرمایەکانە، بەم شێوەیە "کایەکان بازاڕی تایبەتی سەرمایە تایبەتەکانن"(جاف، 2016).

دەشێت ئەو ململانێیە لەسەر بەدەستهێنانی سەرمایەی (ئابووری، زانستی، سیاسی، کۆمەڵایەتی) بێت. واتە دەتوانین باسی هەریەک لەو کایانە بەشێوەیەکی نیمچە سەربەخۆ بکەین، بەوەی هەریەکێکیان خاوەنی سەرمایە و هابیتۆسی تایبەت بە خۆیەتی.

3. هابیتۆس:

ئاسان نییە بتوانین پێناسەیەکی دیاریکراو بۆ چەمکی هابیتۆس(Habitus) دەستنیشانبکەین، ئەویش لەبەرئەوەی بۆردیۆ بەگوێرەی ناوکۆییە جیاوازەکان، پێناسەی جیاوازی بۆ چەمکەکە کردووە. لای بۆردیۆ واقیعی ژیانی کۆمەڵگە دوو ئاستی هەیە، یەکەمیان کایە کۆمەڵایەتییەکانن، کە دەکەونە دەرەوەی تاکەکانەوە و بونیادی سەربەخۆی خۆیانیان هەیە، ئاستی دووەمیش بریتییە لە واقیعی کۆمەڵگە لە ژیانی تاکەکاندا، بەم پێیەش "هابیتۆس لەیەک کاتدا بوونی واقیعی کۆمەڵگە و کایەکانە لە جەستەی تاکدا" (سیوەیلی، 2013: 66).

لە پێناسەیەکی تردا هابیتۆس پێناسە کراوە بە هەموو ئەو شتانەی لە ژینگە و بارودۆخی کۆمەڵایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت و مرۆڤ فێریدەبێت (عوسمان، 2017: 11).

هەروەها هابیتۆس لە ڕووی خاوەندارێتیی بکەرەکانەوە پێناسە کراوە بە "هەموو ئەو شتانەی بکەرێکی کۆمەڵایەتی خاوەنیەتی، مێژووی ژیانی ئەم بکەرە و ئەزموون و هەڵوێست وەرگرتنەکانی، گشت ئەمانە بەیەکەوە هابیتۆس پێکدێنن (فرج، 2013: 150).

لەو پێناسانەی سەرەوەدا دوو ئاستی جیاوازی هابیتۆسمان دەستدەکەوێت، لەلایەک باس لە پێکهاتە ناوەکییەکانی هابیتۆس دەکات وەک بەرجەستەبووی پەروەدە و پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوون، لەلایەکی ترەوە وەک بنەمایەکی دروستکەر و ڕێکخەری پراکتیک و کرداری بکەرە کۆمەڵایەتییەکان.

4. سەرمایە:

یەکێک لەو چەمکانەش لای بۆردیۆ گۆڕانکاریی ڕیشەیی بەسەرداهاتووە چەمکی سەرمایە (Capitale)یە، بەڵام لەگەڵ تێزەکانی بۆردیۆدا ماناکانی سەرمایە بەپێی کایە جیاوازەکانی کۆمەڵگە دەگۆڕێت.

لای بۆردیۆ سەرمایە بریتییە "لە گشت ئەو وزە کۆمەڵایەتییەی، کە تاک هەیەتی لە هەمان کاتدا سەرمایە و بوارە کۆمەڵایەتییەکان پێکەوە گرێدەدات، دەڵێت هەر بوارێک فۆڕمێکی تایبەت بە سەرمایەی خۆی هەیە" (عوسمان، 2017: 12).

کەواتە چەمکی سەرمایە کە لە ئابووریی کلاسیک و هزری مارکسیدا هەبووە، لەلای بۆردیۆ دەگۆڕێت بۆ هەموو ئەو سەرمایە ماددی و نامادديیانەی بکەری کۆمەڵایەتی هەوڵی بەدەستهێنانیان دەدات، وەک سەرمایەی ئابووری، سەرمایەی کۆمەڵایەتی، سەرمایەی کلتووری و سەرمایەی ڕەمزی (حمداوي1، 2015: 254).

1.4. سەرمایەی ئابووری:

تێڕوانینی بۆردیۆ بۆ ئەم چەمکە نزیکە لە تێڕوانینی کۆمەڵناسەکانی تری پێش خۆی، مەبەستی لەم جۆرە سەرمایە کۆی ئەو کاڵا مادییانە دەگرێتەوە لەبەردەستدان و بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ دەبنە هۆی سامانی کەڵەکەبووی ماددی، کە لە شێوەی پارە و مافی خاوەندارێتی دەردەکەون (صلعي و عماني، 2019: 62).

2.4. سەرمایەی کلتووری:

ئەم چەمکە گوزارشتە لە کۆمەڵێک هێما و توانای بەهرە کلتوورییەکان و زمانەوانییەکان، کە نوێنەرایەتیی کلتووری باوی کۆمەڵگەیە، ئەمەش توانای دووبارە بەرهەمهێنانەوەی هەیە، هەروەها بەردەوامبوون و گواستنەوەی لە چینێک بۆ چینێکی تر یاخود لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر لە ڕێگەی پرۆسەی پەروەردە و فێرکردنەوە دەبێت (زێباری،2017: 278).

ئاماژەکانی ئەم جۆرە سەرمایەیە لە سێ دۆخی سەرەکیدا خۆی پیشاندەدات و تاک بەئاسانی هەستیپێدەکات (سیوەیلی، 2013: 78).

- **دۆخی بەرجەستەبوو:** ئەم جۆرە سەرمایەیە بریتییە لە سەرمایەیەکی بەدەروونی بوو بە بەشێک لە کەسێتیی تاک دەردەکەوێت وەک: زیرەکی، شارەزاییەکانی تاک، هونەری ژیانکردن.

ئەمانە ئەو شتانەن تاکەکەس بۆ خۆی خاوەنیەتی و تایبەتمەندیی کەسێتی دەدەنە خاوەنەکەی و دوای مردنی نادرێت بە کەسانی تر.

- دۆخی بابەتی: ئەو دۆخەیە بەهۆی سەرکەوتنی ماددییانەی تاکەکەسەوە دەستدەکەوێت، هەندێکجار بۆی هەیە سەرمایەی ئابووری ببێتە هۆی سەرمایەی کلتووری وەک: تابلۆ و کارە هونەرییەکان، کتێب و شتە ئەنتیکەکان.

- دۆخی دامەزراوەیی: لەم دۆخەدا سەرمایەی کلتووری لە شێوەی ناونیشان و بڕوانامەدا دەردەکەوێت، کە توانا و لێهاتووییەکانی تاکەکەسی تێدا بەرجەستە دەبێت لەلایەن کۆمەڵگەوە، لەم ڕێگەیەشەوە ئەم جۆرە سەرمایەیە بەدامەزراوەیی دەکرێت و ناونیشان و پایەی کۆمەڵایەتی دەدات بە خاوەنەکانیان وەک: مامۆستا، پزیشک، ئەندازیار، یاساناس.

ئەم سەرمایەیە لەبەرئەوەی هۆکارەکانی بەدەستهێنانی لە چوارچێوەی بڕوانامە و ناوەندە ئەکادیمییەکانەوە بەدەستدێت، دەتوانین ناوزەدیبکەین بە سەرمایەی زانستی، کە بەرهەمی کایەی پەروەدە و فێرکردنە و حکومەت لە شێوازی کۆنترۆڵی فەرمیدا لە چوارچێوەی دامەزراوە ئەکادیمییەکانی وەک زانکۆ و پەیمانگا لێیان بەرپرسیارە.

3.4. سەرمایەی کۆمەڵایەتی

مەبەست لە سەرمایەی کۆمەڵایەتی بریتییە لە کۆمەڵێک پەیوەندی، خزمایەتی، ناسیاوی، دۆستایەتی و داواکاری، کە دەبنە هۆی بەخشینی سەنگی کۆمەڵایەتی بە بکەری کۆمەڵایەتی (سیوەیلی، 2013 :79).

لە پێناسەیەکی تردا سەرمایەی کۆمەڵایەتی " کۆی ئەو پەیوەندییانەیە تاکەکەسێک یان گرووپێک هەیەتی، تۆڕی ئاڵۆزی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، پەیوەندی لەگەڵ گرووپە کۆمەڵایەتییەکانی تر" دەبنە پێکهێنەرە سەرەکییەکانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی (فرج، 2013 :136).

واتە هەموو ئەو پەیوەندییانە دەگرێتەوە تاک لە ژینگەی کۆمەڵایەتییدا بە ئەوانی ترەوە دەبەستێتەوە.

4.4. سەرمایەی ڕەمزی

هەموو جۆرەکانی سەرمایە دەگرێتەوە (سەرمایەی کۆمەڵایەتی، سەرمایەی ئابووری، سەرمایەی کلتووری) کاتێک لەلایەن بکەرە کۆمەڵایەتییەکانی ترەوە دەرکی پێدەکرێت (فرج، 2013 :151).

واته هەموو سەرمایەکان سەربەخۆن و لەهەمانکاتدا پەیوەندییەکی تەواویشیان بەیەکەوە هەیە بۆی هەیە سەرمایەی ڕەمزی ببێتە هۆی زیادبوونی سەرمایەی ئابووری و سەرمایەی ئابووریش، سەرمایەی کۆمەڵایەتی و کلتووری بە خاوەنەکانیان ببەخشن.

5. توندوتیژیی ڕەمزی:

توندوتیژی ڕەمزی (Violence Symbolique) شێوازێکی توندوتیژییە بەسەر بکەرێکی کۆمەڵایەتیدا جێبەجێدەکرێت، کە بەشێوەیەکی خۆبەخۆ لەلایەن بکەرەکەوە قەبووڵدەکرێت (بوردیو و فاکونت، 1997 :125).

واتە ئەم جۆرە توندوتیژییە لای بکەرەکۆمەڵایەتییەکان وەک شتێکی ئاسایی تەماشا دەکرێت ئەوەی وادەکات بکەرە کۆمەڵایەتییەکان ئەم جۆرە توندوتیژییە قەبووڵبکەن، بەئاساییکردنی ئەم توندوتیژییەیە و دەستەڵاتیش سەرکەوتوو دەبێت لەم پرۆسەیەدا لەلایەن کایەی پەروەدەوە، چونکە لای بۆردیۆ هەر چالاکییەکی پەروەردەیی جۆرێک لە توندوتیژیی ڕەمزی بەرهەمدەهێنێت (بوردیو، 1994 :7).

لەبەرئەوەی کردە پەروەردەییەکان کلتووری زاڵ بەرهەمدەهێننەوە، ئەم ڕێگەیە دەبێتە هۆی ئەوەی پێکهاتەی پەیوەندییەکانی دەسەڵات دیسانەوە بەرهەمبێتەوە.

دووەم: ئەو پرسیارانەی ئەم تیۆرە دەتوانێت لەم توێژینەوەیەدا وەڵامیانبداتەوە:

1. چۆن دەتوانین چەمکەکانی (بکەری کۆمەڵایەتی، کایە، هابیتۆس، سەرمایە) وەک کەرەستەی تیۆری لەم توێژینەوەدا سوودی لێوەربگرین؟
2. کایەی پەروەردە و خوێندنی ئەکادیمی دەتوانێت چ جۆرە سەرمایەیەک بە تاک ببەخشێت؟
3. کایەی پەروەردە و فێرکردن ڕۆڵی هەیە لە دروستکردنی جۆری هابیتۆسەکان و بەکارهێنانی توندوتیژیی ڕەمزی لە ڕێگەی دەزگا پەروەردەییەکانەوە چییە؟خێزان و کەسە نزیکەکانی خوێندکار چۆن دەتوانن ڕۆڵیان لە دووبارە داڕشتنەوە هابیتۆسەکانی خۆیان یان هابیتۆسێکی نوێ بە فشارکردن لە خوێندکاران بۆ بڕیاردانی هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی کە لە ئایندەدا دەبێتە ناسنامەیان؟
4. خێزان و کەسە نزیکەکانی خوێندکار چۆن دەتوانن ڕۆڵیان لە دووبارە داڕشتنەوە هابیتۆسەکانی خۆیان یان هابیتۆسێکی نوێ بە فشارکردن لە خوێندکاران بۆ بڕیاردانی هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی کە لە ئایندەدا دەبێتە ناسنامەیان؟

باسی دووەم: گفتوگۆی تیۆرەکان:

سەبارەت بە تیۆری یەکەمی توێژینەوەکە (تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی) پرسی سەرەکیی ئەم تیۆرە بریتییە لە ڕۆڵی تێبینیکردن و سەرنجدانی نمونەکانی دەوروبەر لەسەر ڕەفتارە بە نمونەکراوەکانی مرۆڤ و ڕۆڵی تاک لە هەڵبژاردن یان ڕەتکردنەوەیاندا، کاتێک خوێندنەوە بۆ لایەنە ڕوون و ناڕوونەکانی ئەم تیۆرە دەکەین، دەبینین تا ئاستێکی باش بابەتییە و دەتوانرێت بەئاسانی وەک چوارچێوەی زانستی لە توێژینەوەکاندا بەکاربهێنرێت.

تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی بۆمان ڕووندەکاتەوە ڕۆڵی نمونەی دەرچووانی ساڵانی پێشووتر لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکان لەسەر بڕیاری دەچووانی ئامادەیی چییە، ڕۆڵی ژینگەی خێزان و نمونە نزیکەکانی خوێندکاران لەو هەڵبژاردنەدا لە چ ئاستێدایە، هەروەها ڕۆڵی خۆێندکار وەک بکەرێکی کۆمەڵایەتی لەو بڕیارەدا کاتێک ویستی خۆی پێچەوانەی ژینگە کۆمەڵایەتییەکەی بوو، بەجۆرێک هەندێک بەش دەبینین ساڵانە خواستی زۆری لەسەرە لەبەرئەوەی خوێندکاران نمونەیان لە دەوروبەردا دەبینن، کە چەندین ساڵە دەرچوون و تا ئێستا نەیتوانیوە بە بڕوانامەکەیان پێگەیەکی ئابووری یان کۆمەڵایەتی بۆ خۆیان دەستەبەربکەن، یان بەپێچەوانەوە بڕوانامەکەیان بووەتە دەرفەتی بەدەستهێنانی پێگەی ئابووریی و کۆمەڵایەتی گونجاو.

بەڵام گرنگیدان بە کرداری دیار و گرنگینەدان بە کرداری نادیار ڕەخنەی سەرەکیی ئەم تیۆرەیە، وەک گۆفمان دەڵێت کرداری تاک بەرامبەر بەئەوانی تر جۆرێکی نمایشکراوە و جۆرێکی تری نمایشکراو نییە (عمر، 1982: 206).

تیۆری دووەمی توێژینەوەکەش (تیۆری ناسازیی کۆزانیاری)، یەکێکە لەو تیۆرانەی لە بواری دەروونناسیی کۆمەڵایەتی بەکاردێت لەو میکانیزمانەی دەتوانرێت کاریگەرییی لەسەر ڕای هاوڵاتییان دروستبکات، لەلایەکی ترەوە لە پەروەدە و کۆمەڵناسی بەکاردێت لە بواری گۆڕانکاری لە کردار و تێگەیشتن و ڕاڤەکردنی پاڵنەرەکانی کرداری تاک لە ڕێکخستنێکی کۆمەڵایەتیدا.

دیدی سەرەکیی ئەم تیۆرە باس لەو کاتە دەکات مرۆڤ ڕووبەڕووی بارودۆخێک دەبێتەوە کە ناسازە لەگەڵ چاوەڕوانییەکانیدا و تووشی دڵەڕاوکێ و نائارامیی دەروونی دەبێت، ئەم نائارامییە ڕۆڵی پاڵنەر دەبینێت بۆ ئەنجامدانی ڕەفتارێک بگونجێت لەگەڵ ئەزموون و

کۆزانیارییەکەی پێشووی لەپێناو گەڕانەوەی بۆ باری دەروونیی ئاسایی خۆی، هەروەها ڕۆڵی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی لەم پرۆسەیەدا دەخاتەڕوو، لەم توێژینەوەیەدا لەبەرئەوەی سیستمی وەرگرتن بەشێوازی وەرگرتنی ناوەندییە لەسەر بنەمای کۆنمرەیە بەڕوونی دەردەکەوێت، خوێندکاران لە کاتی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستیدا تووشی جۆرێک لە دڵەڕاوکێ و گرژیی دەروونی دەبن لەنێوان خواستی خۆیان و ئەو نمرەیەی بەدەستیانهێناوە لە چوارچێوەی ڕێنماییەکانی وەرگرتن، بۆ ئەو مەبەستە ڕۆڵی لایەنەکانی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی وەک (خێزان، هاوڕێ، ڕێنماییکاری پەروەردەیی، مامۆستا، ڕێکخراوەکان و سەنتەرەکانی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن) بەڕوونی لە کەمکردنەوەی ئەو ناسازییەی بۆیان دروستبووە دەبینرێت، بەجۆرێک خوێندکاران بڕوا بە خۆیان دەهێنن لە چوارچێوەی کۆنمرە و ڕێنماییەکاندا پاساو بۆ بەشێکی گونجاو بدۆزنەوە بۆ درێژەدان بە خوێندن وەک پسپۆڕیی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکان هەڵیبژێرن.

 گرنگترین ڕەخنەکانیش لەم تیۆرە سەختیی میتۆدی بەکارهێنانیەتی لە توێژینەوە زانستییەکان، هەروەها گرنگینادات بەو ڕەفتارانەی بەشێوەی سەرنجدان و تێبینی فێریدەبین، چونکە مەرج نییە پاڵنەرەی ڕەفتار بەتەنها گۆڕانی ناسازی کۆزانیاری بێت.

هەروەها تیۆری سێیەمی توێژینەوەکە (تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی مرۆڤ لای ماسلۆ)، چەندین دەستکەوتی زانستی بە دوای خۆیدا هێنا، لەوانە بە چاوێکی ئەرێنی دەڕوانێت بۆ مرۆڤ و کار لەسەر لایەنە ئەرێنییەکانی دەکات، وێڕای ئەوەی باس لە مرۆڤ وەک یەک یەکەی دانەبڕاو لە یەکتر دەکات و تاڕادەیەک لە تیۆرەکانی پێش خۆی گشتگیرترە.

پرسی سەرەکی لەم تیۆرەدا پلەبەندکردنی پێداویستییەکانی تاکە بەپێی گرنگییان لەشێوەی هەرەمێکدا ڕێکخراوە، بنکەی هەرەمەکە بە پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیانی ڕۆژانەی تاک دەستپێدەکات تا لوتکەی هەرەمەکە کە پێداویستییەکانی بونیادنانی خودی تاکەکانە.

لەم تیۆرەوە بۆمان ڕووندەبێتەوە تا ئێستا لە هەرێمی کوردستان خوێندن و بەدەستهێنانی بڕوانامە تا ئاستێکی بەرز بۆ دابینکردنی پێداویستییە مادديیەکانی مرۆڤە، لە باشترین باردا بۆ دەرچووانی ئامادەیی لە پێداویستییەکانی ڕێزگرتن لە خود تێناپەڕێت، ئەم پێداویستییانەش دەبێتە هۆی دروستبوونی پاڵنەری دەرەکی لای تاک، چونکە هەموو پێداویستییەکانی تائاستی ڕێزگرتن لە خود بەرهەمی ڕەنگدانەوەی بەها کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگەن.

لە گرنگترین ڕەخنەکانیش ڕووبەڕووی ئەم تیۆرە دەبێتەوە، دانانی مەرجی ڕیزبەندییە بۆ پێداویستییەکان، چونکە هەندێکجار مرۆڤ پێویست ناکات هەندێک پێداویستی دوابخات تا پێداویستییەکانی تری پڕدەکاتەوە، یان لەیەک کاتدا دەتوانێت کار لەسەر چەند پێداویستییەک بکات، هەروەها باسی چەندین هۆکاری پاڵنەر کە دەبنە هۆی ئەنجامدانی کرداری نەکردوە، وەک پاڵنەرە سیاسییەکان یان پاڵنەری ئاینیی و ئایدۆلۆژییەکان، یەکێکی تر لە ڕەخنەکان ماسلۆ پێیوایە ئەم پێداویستییانە سیفەتی ڕەمەکییان هەیە.

تیۆری چوارەم و کۆتایی توێژینەوەوکە (تیۆری پراکسیۆلۆژی)یە پرسی سەرەکی تێیدا پرسێکی کۆمەڵایەتی و فەلسەفییە، بۆردیۆ توانی سەرکێشییەکی گەورە لە پەیوەندیی نێوان (خود و بابەت) لە تیۆرەکەیدا بکات، لەکاتێکدا پێش ئەو تێگەیشتن لەو دوو چەمکە بەشێوەیەکی سەربەخۆ ڕاڤەی بۆ دەکرا، یەکێکی تر لە جیاوازییەکانی بۆردیۆ توانایەکی بەهێزی لە بواری چەمکسازیی و نوێکردنەوەی چەمکەکان و بەکارهێنانی لە دەرەوەی زمانی باو هەبوو.

بەجۆرێک لە ڕوانگەی چەمکەکانییەوە تێزەکانی دەخاتەڕوو، گرنگترینیان چەمکی (کایە، سەرمایە، هابیتۆس، توندوتیژی ڕەمزی)، لە ڕوانگەی ئەم تیۆرەوە ئاشنادەبین بە جۆری ئەو سەرمایانەی خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی هەوڵی بەدەستهێنانی دەدەن لە کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان، وەک سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری)، هەروەها ڕۆڵی هابیتۆسەکانی خێزان و کەسە نزیکەکانی خوێندکار لە دووبارە شێوازی دارشتنەوەی کەسێتیی خوێندکار، بەجۆرێک بەشداریدەکەن لە هەڵبژاردنی بەشێک بۆی بۆ ئەوەی ڕێڕەوی ژیانی ئایندەی بۆ دیاریبکەن لە ڕوانگەی ئەزموونەکانی خۆیانەوە، وێڕای ئەوەی ئەم تیۆرە ئاشنامانده‌کات بەو توندوتیژییە ڕەمزییەی دەستەڵات لە ڕێگەی کایەی پەروەردەوە بەرامبەر بە تاک جێبەجێیدەکەن، لە کاتی شێوازی وەرگرتن و ڕەنگرێژکردنی نەخشەی ئایندەی خوێندکار.

لەگەڵ ئەوەشدا تیۆرەکەی بەدوور نییە لە ڕەخنەلێگرتن، یەکێک لە ڕەخنەکان زمانێکی فەلسەفی تاڕادەیەک گران بۆ تێگەیشتن بەکاردەهێنێت، هەروەها لە باسی چەمکی کایە ئاڵۆزییەک بەدیدەکەیت کاتێک بتەوێت ئەم چەمکە لەسەر واقیعی کۆمەڵایەتی جێبەجێبکەیت، بەتایبەت لەو کۆمەڵگەیانەی کایەکانیان بەشێوەیەکی سەربەخۆ لە یەکتر جیانەکراونەتەوە و گشت کایەکان سێبەری کایەی سیاسین و کایەی سیاسیش بەشێوازێکی گونجاو ڕێکنەخراوە.

بەشی سێیەم

پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاردان وەک کرداری کۆمەڵایەتی

باسی یەکەم: جۆر و تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی

یەکەم: جۆرەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی

دووەم: تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی

باسی دووەم: پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردان

یەکەم: ئەرکەکانی پاڵنەر

دووەم: کرداری کۆمەڵایەتی

سێیەم: بڕیادان وەک کردەی کۆمەڵایەتی

باسی سێیەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی

یەکەم: هۆکارە خێزانییەکان

دووەم: هۆکارە کەسییەکان

سێیەم: هۆکارە کارگێڕییەکان

چوارەم: هۆکارەکانی تایبەت بە بەشەکە

بەشی سێیەم
پاڵنەرە كۆمەڵایەتییەكانی بڕیاردان وەک کرداری كۆمەڵایەتی

ئەم بەشە لە سێ باسی سەرەکی پێکهاتووە، باسی یەکەم بریتییە لە جۆر و تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی، باسی دووەم پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردانی لەخۆگرتووە، کۆتا باسیش لە هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی کرداری بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی پێکهاتووە.

باسی یەکەم: جۆر و تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی:

یەکەم: جۆرەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی:

پاڵنەرەکانی مرۆڤ زۆرن و لە هەژمارکردن نایەن، بەتایبەتی پاڵنەرە وەرگیراوەکان، بەڵام بەپێی هاوسەرچاوەیی دابەشدەکرێن بە چەند جۆرێکەوە (قەرەچەتانی، 2006 :83).

زانایانی ئەنسرۆپۆلۆجیا دوای لێکۆڵینەوە گەشتنە ئەو دەرئەنجامەی ژمارەیەکی زۆر لە پاڵنەرەکان سروشتێکی کۆمەڵایەتییان هەیە و مرۆڤەکان لە ڕێگەی پرۆسە کۆمەڵایەتییەکانەوە فێردەبن.

هەریەک لە زانایانی (ئەلپۆرت، میللەر، دولارد) بڕوایان وایە پاڵنەرەکانی (حەزی تاک لە کۆبوونەوە، چاولێکەری، هاوکاریکردنی یەکتر) مرۆڤ لە ڕێگەی پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوونەوە وەریاندەگرێت و پێیان دەوترێت پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان (social motives) بەهۆی جیاوازیی جۆر و سروشتی کۆمەڵگەکانەوە پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانیش دەکرێن بە چەند بەشێکەوە (جابر، 2004 :244).

1. پاڵنەرە کۆمەڵایەتییە گشتییەکان:

ئەم پاڵنەرانە لە هەموو کۆمەڵگەیەکدا هەن و مرۆڤایەتی خاوەنیەتی، وەک پاڵنەری ژیان لەناو گرووپە کۆمەڵایەتییەکان و لاسایکردنەوە و هاوکاریکردنی یەکتر (عزیز، 2011 :69).

هەرچەندە هەندێک لە زانایان پێیان وایە پاڵنەری ژیان لەنێو گرووپە کۆمەڵایەتییەکاندا پاڵنەرێکی بۆماوەییە، هۆکاری گشتیبوونی دەگەڕێننەوە بۆئەوەی مرۆڤ لە منداڵیدا ناتوانێت ڕووبەڕووی فشارەکانی ژیان ببێتەوە، سەرەتا پێداویستییەکانی لەلایەن خێزان و دەوروبەرەکەیەوە بۆ

دابیندەکرێن و پاڵنەرەکانی بۆ تێردەکرێن، بۆیە سەرەتا ئەوانەی لە ژینگە سنوردارەکەیدان خۆشیدەوێن، هەتا تەمەنی بەرەو زیادبوون بچێت، زیاتر ئەو ڕاستییەی لاجێگیر دەبێت کە زۆربەی خواست و پێداویستییەکانی لەلایەن ئەندامانی خێزان و کەسە نزیکەکانیەوە بۆ دابیندەکرێت، ئەمەش وادەکات باوەڕی تەواوی بۆ دروستبێت، گەشەکردن و ئاسودەیی ژیانی پەیوەستە بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە، هەموو ئەمانەش هانیدەدەن بۆ جێگیرکردن و پاشان گەشەپێدان و فراوانکردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، وەک پێداویستییەکی ژیانی، ئەگەر ئەم کارە نەکات هەست بە دڵەڕاوکێ و گۆشەگیری دەکات (سەعید، 2017: 135).

2. پاڵنەرە کۆمەڵایەتییە کلتوورییەکان:

لە پێناسە بەناوبانگەکەی زانای ئەنسۆپۆلۆجی بەریتانی تایلۆر(Taylor) کلتوور "بریتییە لە گشتێکی ئاڵۆز لە زانست و زانیاری و هونەر و هزر و بیروباوەڕ و یاسا و دیسپلین و دابونەریت، ترادسیۆنەکان، بەکورتی گشت ئەو فێربوون و دابونەریتانەیە مرۆڤێک وەک ئەندامێکی کۆمەڵگە وەریدەگرێت" (النوری، 1982 : 120).

لەم پێناسەیەوە دەتوانین کلتوور وەک کۆمەڵێک تایبەتمەندیی ڕەفتاری و فیکری بەدەستهاتووی ئەندامانی کۆمەڵگەیەکی تایبەت بناسێنین، بە دەرئەنجامی بۆماوەیی کۆمەڵایەتی، نەک بۆماوەیی بایەلۆجی.

ئەم جۆرە پاڵنەرانە تایبەتن بە کلتوورێک و لە کلتوورێکی تردا نین یان جیاوازن، هەروەها لە ژینگەیەکی کۆمەڵایەتییەوە بۆ ژینگەیەکی تر گۆڕانیان بەسەردا دێت، لەبەرئەوەی ناتوانین بیسەلمێنین ڕەفتاری کلتووری لە ڕێگەی بایەلۆجییەوە بگوێزرێتەوە لە باوانەوە بۆ نەوەکانی، چونکە مرۆڤ بەرجەستەی کردارێکی کۆمەڵایەتی ناکات ئەگەر بە شێوازێک فێرنەبووبێت، هەر کۆمەڵگەیەکیش یاسایەکی کلتووری بۆ تاکەکانی خۆی هەیە (ناصر، 2013 :115).

ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ جۆر و شێوازی ئەو پێگەیاندنە کۆمەڵایەتییەی لەو ڕووبەرە کلتوورییەدا پەیڕەودەکرێت، هەندێکجار ئەو ڕووبەرە بریتییە لە کۆمەڵگەیەکی لۆکاڵی یان ڕێکخستنێکی کۆمەڵایەتیی بچووک، بریتین لە کۆمەڵێک تاکی خاوەن شوناس و لە چوارچێوەی کلتوورێکی تایبەت بە خۆیاندا کارلێک دەکەن و جیایاندەکاتەوە لە کلتوورە گشتییەکە، ئەمەش پێی دەوترێت کلتووری گرووپی (Cultural group) (سلیم، 1981: 227).

هۆکاری ئەم جۆرە پاڵنەرە لە ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی و گۆڕانی لە ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی تردا، دەگەڕێتەوە بۆ ڕادەی پشتگیریکردن یان سزادانی ئەو ڕەفتارانەی لە ئەنجامی ئەو پاڵنەرانەوە لەو کۆمەڵگەیەدا دێنەبوون. بۆ نمونە لە کۆمەڵگەیەکدا کە ئایینی ئیسلام تێیدا باڵادەست بێت پاڵنەری مولکداری لە ڕێگەی سووخواردنەوە لاوازە، لەبەرئەوەی پێچەوانەی بنەما و مەبەستەکانی شەریعەتە، بەڵام لە کۆمەڵگەیەکی تردا کە ئایینی ئیسلام تێیدا باڵادەست نییە، دەکرێت پاڵنەرەکەیان پێچەوانە بێت.

3. پاڵنەرە کۆمەڵایەتییە کەسییەکان:

ئەم پاڵنەرانە سروشتێکی نیمچە جێگیری تاکەکەسیان هەیە، دەگمەنە دوو کەس ببینرێت وەک یەک بن لە ئاست و جۆری ئەم پاڵنەرانەدا، لەبەرئەوەی مرۆڤەکان ناتوانن کلتوورەکان بەتەواوی وەک خۆی وەربگرن، ئەم پاڵنەرانە تێکەڵەیەکە لە جیاوازییە کەسییەکان و پاڵنەرە وەرگیراوەکانی سروشتی ئەو ژینگە کۆمەڵایەتییەی تاک تێیدا دەژی، وەکو پاڵنەری سۆز و ئامادەیی ویژدانی و ئاڕاستەی بیروبۆچوونەکان، لە ڕێگەی پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبوونەوە تاک مۆرکی کۆمەڵگە و شێوازەکانی ژیان وەردەگرێت، ئەویش پرۆسەیەکە لە ساتی لەدایکبوونەوە دەستپێدەکات تا کۆتایی ژیانی تاک بە کاریگەربوونی بە قووڵایی وەرچەرخانە کۆمەڵایەتیی و ئابوورییەکانی کۆمەڵگە (القصير و خليل، 1981: 126-127).

کۆمەڵناسی کەنەدی (کیبکی) پرۆسەی فێربوونی کۆمەڵایەتی پێناسە دەکات بەوەی (بریتییە لەو ڕەوتەی بە هۆیەوە تاک فێری شت دەبێت و بە درێژایی ژیانیشی لە ناخیدا ڕەگەزە کۆمەڵایەتی و کلتوورە باوەکانی دەوروبەری لە بونیادی کەسێتیدا بە کاریگەریی ئەزموون و هۆکارە کۆمەڵایەتییە مەبەستدارەکان بەیەک ئاوێتەدەکات، لەوێشەوە تاک دەتوانێت لەو ژینگە کۆمەڵایەتییەی تێیدا دەژی خۆی بگونجێنێت (حەسەن، 2011: 75).

دووەم: تایبەتمەندییەکانی پاڵنەری کۆمەڵایەتی:

1- پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان پێشیان دەوترێت پاڵنەرە لاوەکییەکان یان پاڵنەرە وەرگیراوەکان، لەبەرئەوەی مرۆڤ لەو ژینگەیەی تێیدا دەژی وەریاندەگرێت و فێریاندەبێت

2- بەگشتی پاڵنەرەکان چەمکێکی گریمانەیین، واتە لە ڕێگەی هەستەوەرەکانەوە هەست بە بوونیان ناکرێت و پێکهاتەیەکی ماددی و بەرجەستەیان نییە، بەڵکو بارێکی جەستەیی

دەروونییە لە ناوەوەی مرۆڤدایە و لە ڕێگەی شوێنەوار و ڕۆڵیان لەسەر ڕەفتاری تاک هەستی پێدەکرێت (یونس، 2007 : 32).

3- هەر پاڵنەرێک ئامانجێکی دیاریکراوی هەیە بۆی دەچێت، بەگشتی ئامانجی ئەم پاڵنەرانە تێرکردنی پێداویستییە کۆمەڵایەتییەکانی تاکن (زهران، 1984 :106)

4- سەرچاوەی دروستبوونیان دەروونی و کۆمەڵایەتییە نەک بایەلۆژی، تێربوونیشی دەبێتە هۆی هاوسەنگی دەروونی و دڵنیایی لە پاڵپشتی و گونجانی کۆمەڵایەتی.

5- بەپێی زەمینەی کۆمەڵایەتی دروستدەبێت لە کاتی پرۆسەی بەکۆمەڵایەتیبووندا، ئەم تایبەتمەندییە مرۆڤ لە بوونەوەرانی تر جیادەکاتەوە، لەبەرئەوە قۆناغی منداڵێتیی مرۆڤ لەگەڵ هەموو بوونەوەرانی تردا لەوەدا هاوبەشە کە هەموو پاڵنەرەکانی خۆڕسکن.

6- ئەم پاڵنەرانە لە پاڵنەرە سەرەتاییەکانەوە دروستدەبێت بەڵام لێی جیاوازە، چونکە ئەم دەرکەوتنەکانی خولێکی ڕێکینیە، ژمارە و جۆری بەپێی فراوانبوونی چوارچێوەی کارلێکی کۆمەڵایەتیی تاکەکە بەردەوام لە گۆڕاندایە، جگە لەوەش بەپێی تەمەنی دەگۆڕێت (سامرائي، 1988 :82).

7- لەبەرئەوەی پێیان دەوترێت پاڵنەری لاوەکی ئەم پاڵنەرانە لاوازتر نین لە پاڵنەرە سەرەتاییەکان، بەڵکو هەندێ جار ڕادەی بەهێزییان دەگاتە ئاستی خۆفیداکردن لەپێناو ئامانجەکانیان وەک کەس و وڵات.

8- لە هەموو مرۆڤێکدا وەک یەک بوونی نییە، لەبەرئەوە لە ئەگەری بوونیان لە ئاست و جۆریاندا جیاوازن بەپێی جیاوازیی کلتوور و کەسێتیی تاکەکان (محەمەد، 2021 : 156).

9- لەبەرئەوەی ئەم پاڵنەرانە خۆڕسک نین و سروشتێکی وەرگیراویان هەیە، کۆمەڵێک فاکتەر ڕۆڵیان هەیە لەسەر وەرگرتن و فێربوونیان گرنگترینیان: پرەنسیپی پاداشت و سزا، بارودۆخی دەروونیی تاک، لاساییکردنەوە، حەزکردن بە سەرکەوتن، فێرکردنی فەرمی، ئایدۆلۆجیا.

باسی دووەم: پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردان:

لەم باسەدا بۆ تێگەیشتن لە پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کرداری بڕیاردان، سێ سەرباسی جیاواز دەخەینەڕوو کە هەریەک لە (ئەرکەکانی پاڵنەر، کرداری کۆمەڵایەتی، کرداری بڕیاردان) دەگرێتەوە.

یەکەم: ئەرکەکانی پاڵنەر:

ڕاستی پەیوەندی نێوان پاڵنەر و کردار لە لێکۆڵینەوە لە ئەرکەکانی پاڵنەرەکاندا دەردەکەوێت، لەبەرئەوەی پاڵنەرەکان چەندین ئەرکی جیاوازیان هەیە، (عدس و قطامي، 2002: 126).

1. وروژاندن و بەرهەمهێنانی کردار: پاڵنەر، مرۆڤ دەوروژێنێت و هانیدەدات بۆ ئەنجامدانی کردارێکی دیاریکراو، بەمەبەستی تێرکردنی پێداویستییەک یان وەدیهێنانی ئامانجێک، باشترین ئاستی پاڵنەریێتی بۆ وروژاندنی کردار ئامانجێکی باش بەدەستبهێنێت بوونی ئاستێکی ناوەندە، لەبەرئەوەی لاوازیی ئاستی پاڵنەر دەبێتە هۆی هەستکردن بە بێزاری، گرنگینەدان بە کار، هەروەها ئاستی زۆر بەهێزی پاڵنەر دەبێتە هۆی دروستبوونی دڵەڕاوکێ و گرژیی دەروونی (القاسم واخرون، 2001: 116).

2. ئاڕاستەکردن و کۆنترۆڵکردنی کردار: ئەو کردارانەی مرۆڤ ئەنجامیدەدات، ئاماژەیە بۆ بوونی پاڵنەرێک لەلای تاکەکەس بۆ بەدیهێنانی ئامانجێک یان بوونی پێداویستی و مەبەستێکی دیاریکراو، سەرەڕای ئەوەی پاڵنەر کرداری تاکەکەس بەرەو ئامانجێک ئاڕاستەدەکات، بەڵام هاوکاریشیان دەبێت لە هەڵبژاردنی شێواز و کەرەستەی گونجاو بۆ بەدیهێنانی ئەو ئامانجە، وەک شێوازی بەدەستهێنانی پلەوپایەی کۆمەڵایەتی یان شێوازی کۆکردنەوەی سەروەت و سامان، ئەمەش بە یەکێک لە ئەرکەکانی پرۆسەی فێربوون دادەنرێت.

3. هێز و بەردەوامی دەدات بە کردار: پاڵنەر هێز دەدات بە کردار، ئەوەش پاڵپشت بە ڕادەی گرنگیی پڕکردنەوەی پێویستییەکە یان گرنگیی ئەو ئامانجەی هەوڵی بۆ دەدات، هەرچەند پێویستی و ئامانجەکە گرنگ بێت ئەوە کردارە هاندراوەکە بەهێز دەبێت بۆ پڕکردنەوەی پێویستییەکە، ئەگەر بەربەست کەوتە بەردەم بەدیهێنانی ئامانجەکە، هەوڵەکانی تاکەکەس بۆ بەدیهێنانی زیاتر دەبێت، لە ڕوویەکی ترەوە پاڵنەر هێز و وزەی پێویست بە کردار دەبەخشێت تا ئەوکاتەی پێویستییە وروژێنەرەکە پڕدەکاتەوە یان ئەو ئامانجە بەدیدێت تاک هەوڵی بۆ دەدات، واتە وا لە مرۆڤ دەکات بگاتە دۆخی پێویست بۆ مانەوە و بەردەوامیی خۆی و گەیشتن بە قۆناغی گونجانی کۆمەڵایەتی.

دووەم: کرداری کۆمەڵایەتی:

بە تێگەیشتنە گشتییەکەی ڕەفتار، هەموو جۆرەکانی چالاکیی مرۆڤ دەگرێتەوە، دابەشدەکرێت بۆ دووجۆر (اسماعیل و سعید، 2019 :19).

1. ڕەفتارە عەقڵییەکان: وەک بیرکردنەوە، لێکدانەوە، خەیاڵکردن، پرۆسە و ئەزموونە عەقڵییەکان.

2. ڕەفتارە جەستەییەکان: پێکدێت لە جوڵە و چالاکیی جەستە بۆ وەڵامدانەوەی بارودۆخەکان.

بێگومان مرۆڤەکان خاوەنی چەندین ڕەفتاری جیاوازن وەک: گۆشەگیری، کۆمەڵایەتیبوون ،یاخیبوون، خۆگونجاندن. پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و کردار پەیوەندییەکی تەواو بەهێز و تەواوکارییە، وەک دەوترێت "هیچ کردارێکی مرۆڤ نییە پاڵنەرێک ڕۆڵی وروژێنەر و دنەدەری نەبینێت" (عبدالخالق، 1983 :240).

کەواتە بەگشتی کردارەکان ئامرازێکن بۆ بەدیهێنانی ئامانجی پاڵنەرەکان بەجۆرێک هەتا ئارەزووی ئەنجامدانی ئامانجەکە زیادبکات پێشبینیی ئەنجامدانی کردارەکە زیاتر دەکات، بەپێچەوانەشەوە ئەگەر هێزی پاڵنەرەکە لاواز بوو ئەگەری ڕوودانی کردارەکە کەمدەبێتەوە یان لەوانەیە ڕوونەدات، کەواتە پەیوەندیی نێوان پاڵنەر و ئەنجامدانی کردار پەیوەندییەکی ڕاستەوانەیە.

بۆ تێگەیشتن لە کردارێکی کۆمەڵایەتی، دەچینە لای تێزەکانی هەریەک لە زانایانی کۆمەڵناسی وەک (ماکس ڤیبەر و تالکۆت پارسۆنز) لەسەر کرداری کۆمەڵایەتی، ڤیبەر لە پێشەنگی ئەو کۆمەڵناسانە هەژماردەکرێت کە میتۆدی تێگەیشتن و ڕاڤەکردنی کرداری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵناسیدا بەکارهێناوە، بۆیە کۆمەڵناسی لای ڤیبەر ئەو زانستەیە کە هەوڵدەدات لە کرداری کۆمەڵایەتی تێبگات و بەشێوازێکی شیکاری ڕاڤەی هۆکار و کاریگەرییەکانی بکات، لای ئەو کرداری کۆمەڵایەتی ڕەفتارێکی مرۆییە تا ئەو ئاستەی کەسی پەیوەندیدار، واتایەکی خودی پێدەبەخشێت (حمداوي2، 2015 :10-11).

واتە بۆ ئەوەی هەر کردارێک بە کۆمەڵایەتی هەژماربکرێت دەبێت لەلایەن ئەوانی ترەوە مانادار بێت، ئەم تێگەیشتنە لە کرداری ئەوانی تر لەسەر دوو ئاستی سەرەکی ئاماژەی بۆ دەکات، ئاستی یەکەم: تێگەیشتنێک کە پشتی بەستووە بەڕاستەخۆ تێبینیکردنی کردارەکانی ئەوانی تر، ئاستی دووەمیش: بریتییە لە پاڵنەری کردارە کۆمەڵایەتییەکان. (فرج، 2013 :90).

کەواتە لای ڤیبەر دەتوانین لە ڕێگەی تێگەیشتن لە پاڵنەرەکانەوە لەو کردارانەی تاک تێبگەین لە ڕێگەی تێبینیکردنی ڕاستەخۆوە دەرکیانپێناکرێت لە چوارچێوەی نێوەندە کۆمەڵایەتییەکەدا.

بەڵام پارسۆنز پێیوایە هەر کردارێکی کۆمەڵایەتی تاک ئەنجامیدەدات بە چەند قۆناغێکدا تێدەپەڕێت و ئەنجامدەدەرێت، لە قۆناغی یەکەمدا بکەرەکە هاندەدەرێت لەپێناوی ئامانجێکی دڵخوازی خۆیدا، بۆ نمونە خوێندکارێک هاندەدرێت بۆ بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانستی، لە قۆناغی دووەمدا پێویستە بکەرەکە ئامراز و میکانیزمی گونجاو بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجەکە بگرێتەبەر، وەک هەوڵدان و کۆششکردن و پابەندبوون بە بڕیار و یاساکان، لە قۆناغی سێیەمدا دەبێت بکەرەکە توانای کۆنترۆڵکردنی هەڵوێستەکانی خۆی هەبێت و ئاڕاستەیان بکات بەرەو ئامانجەکەی ، بەنمونە ئەو بەربەستانەی دەبنەهۆی بێزارکردنی خوێندکار و وەک بیربڵاوی، دەرفەتی کەمیی خوێندن، لە قۆناغی چوارەمدا بکەرەکە هەموو ئەمانەی باسمانکرد لەنێوسیستمێکی کۆمەڵایەتیدا جێبەجێدەکات لە چوارچێوەی ئاڕاستەکردنی نۆرمگەرایانەی کردارەکەدا، لەنێوان پاڵنەرەکان و بەهاکانی نێوەندە کۆمەڵایەتییەکە (تیم دیلانی، 1395(2017) 709:).

لەبەر ڕۆشنایی ئەم لێکدانەوانەی پارسۆنزدا هەر بکەرێک لە نێوەندێکی کۆمەڵایەتیدا، چەند ڕێگایەک دەگرێتەبەر بە مەبەستی گەیشتن بەو ئامانجەی دیاریکردووە، بەڵام لەم پرۆسەیەدا تاک هەمیشە سەرپشک نییە و هەلومەرجی بابەتی ڕۆڵی هەیە لە دانانی چوارچێوەی ئامانجەکان و میکانیزمەکانی دەستخستنیان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پارسۆنز جەختی لەسەر توانست و ئیرادەی بکەرەکان کردووەتەوە لە پرۆسەی هەوڵدان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان.

لە ڕوانگەی ئەو دوو ئاستەی تێگەیشتن لای هەریەک لە ماکس ڤیبەر و تالکۆت پارسۆنز، دەڵێین کرداری کۆمەڵایەتی، بە هەر کردەیەکی تاک دەوترێت کە:

1. لەلایەن بەرامبەرەکان یان ئەوانی ترەوە مانادار بێت، بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو.
2. لە چوارچێوەی سیستمێکی کۆمەڵایەتیدا ئەنجامبدرێت، بە ڕەچاوکردنی توانستی تاکەکان بۆ گەیشتن بەئامانجەکانی.

لەم سۆنگەیەوە کرداری بڕیاردان کردارێکی کۆمەڵایەتییە، بۆ زیاتر تێگەیشتن لە کردەی بڕیاردان پێویستمان بە ئاشنابوونە بە چەمکی بڕیاردان و پرۆسەی بڕیارسازی لای تاک.

سێیەم: بڕیاردان وەک کردەی کۆمەڵایەتی:

ترۆپلاند (Tropland) پێیوایە "گرنگترین زانست زانستی بڕیاردانە، هیچ ئەرکێکی مرۆڤ هێندەی پرۆسەی بڕیاردان پێویستی بە توانای هزری و جێگیریی هەڵچوونەکان نییە، بەتایبەت ئەو بڕیارانەی کاریگەریی درێژخایەن لەسەر ئایندەی مرۆڤ دادەنێن" (معارج، 2015 :586)

بۆ زیاتر تێگەیشتن لە چەمکی بڕیاردان وەک کردەیەکی کۆمەڵایەتی، پێویستمان بەوە هەیە جیاوازی لەنێوان کردەی بڕیار و پرۆسەی بڕیارسازی بکەین، بۆ ئەو مەبەستە هاریسۆن (Harrison) پێیوایە بڕیاردان، قۆناغێکە لە پرۆسەیەکی بەردەوام بۆ هەڵسەنگاندنی بژاردەکان لەپێناو ئەنجامدانی کردارێک بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو.

ڕۆبنز (Robbins) پێیوایە "بڕیار پێکهاتووە لە هەڵبژاردنێک لەنێوان دوو بژاردە یان زیاتر، بەڵام پرۆسەی بڕیارسازی پێکدێت لە زنجیرەیەک هەنگاوی یەک بە دوای یەکدا، بە دیاریکردنی بابەتەکە دەستپێدەکات و بە هەڵسەنگاندنی کاریگەریی بژاردە هەڵبژێرراوەکە کۆتاییدێت" (حریم، 2016 :84-85).

لەم سۆنگەیەوە بڕیادان، هەڵبژاردنێکی هۆشیارانەیە لەنێوان بژاردە هەڵسەنگێنراوەکان و گرتنەبەری ڕێوشوێنێک بۆ جێبەجێکردنی ئەو هەڵبژاردنە، بەڵام پرۆسەی بڕیارسازی، زنجیرەیەک هەنگاوی هاوپەیوەست لەخۆدەگرێت کە دەبێتە هۆی دروستبوونی بڕیار، جێبەجێکردنی ئەو بڕیارە و بەدواداچوون بۆی.

کەواتە بڕیاردان کردارێکی کۆمەڵایەتییە تاکێک یان گرووپێک ئەنجامیدەدەن، بەهەمان شێوەی کردارەکانی تر بۆ ئەنجامدانی، پێویستی بە وروژێنەری دەرەکی یان ناوەکی هەیە، ئەو وروژێنەرانەش ڕۆڵیان هەیە لە دروستبوونی پاڵنەرەکاندا، لە ئەنجامدا کردارێک بەرهەمدێت بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو. ئەم کرادارانەش دەکەونە ژێر کاریگەریی هەندێک هۆکاری کەسی و کۆمەڵایەتی (الريماوي واخرون، 2008 :331-332).

1. هۆکارەکانی تایبەت بە زانیاری: بوونی زانیاری بە یەکێک لە سەرەتاییترین و گرنگترین هۆکار دادەنرێت بۆ ئەنجامدانی کردارێکی دروست بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو، ئەم هۆکارە لە هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگاکان لای خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی بە ڕێژەیەکی بەرچاو بوونێکی لاوازی هەیە، بە جۆرێک خوێندکارەکان زانیارییان نییە لەسەر بەشەکان لە ئایندەدا دەبن بە چی و ئەرکیان چییە، بەهۆی نەخوێندنەوەی ڕێبەری وەرگرتن لە

زانکۆ و پەیمانگاکان، زیاتر پشت بە کەسانی تر و سەنتەر و ڕێکخراوە خوێندکارییەکان دەبەستن، کەمتر زانیاری لە خوێندنگاکانیش وەردەگرن بۆ پێدانی زانیاری لەبارەی پرۆسەکەوە، بەتایبەت لەوکاتەوەی پڕکردنەوەی فۆڕم بووە بەشێوازی ئۆنلاین، ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی دڵەڕاوکێ بۆ خوێندکارەکە نەتوانێت بەئاسانی خۆی یەکلاییبکاتەوە لە بڕیارداندا.

2. ئەو هۆکارانەی تایبەتن بە ئەزموون: بوونی ئەزموون سەرمایەیەکی گەورەیە بۆ مرۆڤ، ژێرخانێکی دەوڵەمەندە بۆئەوەی سوودی لێوەربگرێت لە ژیانی ڕۆژانەیدا، بەڵام هەندێک لە خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی لەبەرئەوەی ئەزموونیان لەسەر هەنگاوەکانی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان و پرۆسەی پڕکردنەوەی فۆڕمی زانکۆلاینیان وەک پێویست نییە، مەگەر کەسێک خۆی هەوڵی شارەزایی دابێت یان کەسێکی تر هاوکاری کردبێت.

3. ئەو هۆکارانەی تایبەتن بە جۆری کەسێتییەوە: جۆری کەسێتی یەکێکی ترە لەو هۆکارانەی ڕۆڵیان هەیە لە سەر پرۆسەی بڕیارسازی و جۆری کرداری بڕیاردانەکە، لەبەرئەوەی کەسێتیی مرۆڤەکان جیاوازن بەپێی جیاوازیی ئاستی توانا و لێهاتووییەکانیان، جۆری بەهاکان، توانای بڕیاردان، متمانە بەخۆبوونیان. بۆ نمونە هەندێک خوێندکار دەبینین لە ڕووی بەدەستهێنانی نمرە و ڕەوشی ئابووری و خێزانی و زۆر بابەتی ترەوە لەیەکەوە نزیکن بەڵام لە هەڵبژاردنی جۆری بەشەکاندا جیاوازن، بەهۆی جیاوازیی جۆری کەسێتیی خوێندکارەکان.

باسی سێیەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی

ئەگەر خوێندکاران لە سەرەتای قۆناغی ئامادەییەوە ڕێگەیان پێبدرێت بواری پسپۆڕیی خۆیان دیاریبکەن کارێکی خراپ نییە، بەڵام هەندێک هەن ناتوانن پلە بەرزەکانی پسپۆڕی بەدەستبهێنن، وەک ڕەسڵ پێیوایە وەک ڕاستییەک پێویستە بواری دیاریکردنی پسپۆڕی لە سیستەمی خوێندندا کراوە بێت، بەڵام وەک بنەمایەکی گشتی ئەوانەی زیرەکییان لە سەروو مامناوەندەوەیە پێویستە پسپۆڕییەکانیان لە تەمەنی چواردە ساڵییەوە دیاریبکرێت، ئەوانەشی زیرەکییان لەخوار مامناوەندەوەیە پێویست ناکات پسپۆڕییان بۆ دیاریبکرێت، بەڵکو پێویستە لە خوێندنگە پیشەییەکاندا وەربگیرێن (ڕەسڵ، 2019: 306).

ئەوەی جێگەی سەرنجە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا وەک پێویست گرنگی بە خوێندنی پیشەیی نادرێت لەبەرئەوەیە بۆ ساڵی خوێندنی (2020-2021) لە هەرێمی کوردستان (136361)

خوێندکاری پۆلی دوازدەیەمی خوێندنی ئەکادیمی هەیە، تەنیا (3734) خوێندکاری پیشەیی هەیە، بڕوانە پاشکۆیی(2).

جگە لەوە ئامادەییە پیشەییەکان تەنیا لە سەنتەری پارێزگاکاندا هەن و دەرچووانی ئەو ئامادەییانەش دامەزراندنیان نییە یان زۆر لاوازە، ڕێژەیەکی کەمیشیان لە زانکۆ و پەیمانگاکان وەردەگیرێن بۆئەوەی درێژە بە خوێندن بدەن، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی هاوکێشەی وەرگرتنی دەرچووانی ئامادەیی لە زانکۆ و پەیمانگاکان لە هەرێمی کوردستان، لەبەرئەوەی شێوازی وەرگرتن ناوەندییە و کۆمەڵگەیەکیشە تا ئێستا خێزان ڕۆڵی بەرچاوی هەیە لە بڕیاری ئایندەی منداڵەکانیان، لەلایەکی تریشەوە هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی دەرچووانی ئامادەیی کۆکراوەیەکە لەنێوان هاوکێشەی دراوەکانی (جۆری خوێندنی خوێندکارەکە لە ئامادەییدا + کۆنمرەی خوێندکار + بڕیار و ڕێنماییەکانی وەرگرتن + ویستی خوێندکار + پاڵپشتی کۆمەلایەتی)*

لەم باسەدا تیشک دەخەینە سەر گرنگترین ئەو هۆکارە کۆمەلایەتییانەی ڕۆڵیان هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی لای خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی، بە ڕەچاوکردنی جۆری ڕۆڵەکە بە هەردوو شێوازی (هاندان، ڕێگریکردن) لە پرۆسەی نەنجامدانی بڕیاردانەکە. کە هەریەک لە تەوەرەکانی: هۆکارە خێزانییەکان، هۆکارە تاکەکەسییەکان، هۆکارە کارگێڕییەکان، هۆکارەکانی تایبەت بە بەشەکەی لەخۆگرتووە.

یەکەم: هۆکارە خێزانییەکان:

خێزان لە مانا گشتییەکەی خۆیدا چەمکێکی جیهانییە و لە هەموو کۆمەڵگەکاندا بوونی هەیە و بە یەکەمین شوێن دادەنرێت مرۆڤ تێیدا گەشەدەکات و گەورە دەبێت، چونکە وەلامدەرەوەی کۆمەڵێک پێداویستییە مرۆڤایەتی تێیدا هاوبەشن، تاکەکان لە خێزانەوە ژیان دەستپێدەکەن ئەگەر فۆرمی خێزانەکە هەرچۆنێک بێت، تۆڕێک لە پەیوەندی بەرقەرارە لەبەرئەوەی ئەم یەکە کۆمەلایەتییە گرنگییەکی زۆری هەیە لە ژیانی تاکدا، کۆمەڵناسان بە دامەزراوەیەکی کۆمەلایەتی ناوزەدی دەکەن، لەگەڵ ئەوەی بونیادەکان و زۆرێک لە ئەرکەکانی خێزان هەندێکجار لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی تر دەگۆڕێن، بەڵام ئەو خاڵەی ڕاستییەکی نەگۆڕە ئەوەیە

---

* تێبینیکردنی توێژەر

کۆمەڵگە هێشتا لە خێزانەکان پێکهاتووە و زۆرینەی تاکەکانی لە خێزانەوە ژیان دەستپێدەکەن (موحسنی، 2002 :379).

لە هەرێمی کوردستاندا خێزان پێگەیەکی بەرچاوی هەیە و تاک تاڕادەیەکی زۆر بە خێزانەکانیانەوە پەیوەستن، منداڵەکانیان کاتێک دەخرێنە بەر خوێندن لە سەرەتاوە تا کاتی تەواو کردنی زانکۆ و پەیمانگان پێداویستییەکانیان بۆ دابیندەکرێن و ڕێنمایی دەکرێن کە بتوانن نمرەی بەرز بەدەستبهێنن، بۆئەوەی ببنە خاوەن بڕوانامە و لە داهاتوودا پێگەی زانستی و ئابووری و کۆمەڵایەتیی بەهێزیان هەبێت.

لەم پێناوەدا ژمارەیەک لە خێزانەکان خوێندکارەکانیان دەنێرنە خوێندنگە ناحکومییەکان یان بەشداری خولە تایبەتەکانیان پێدەکەن، هەندێکجار ئەم گرنگیپێدانە گرفت بۆ خوێندکاران دروستدەکەن و دەبێتە هۆکارێک کە بترسن لە نەهێنانی نمرەی بەرز و وەرنەگیرانیان لە کۆلێژو پەیمانگا بەرزەکان و ببنە جێگەی سەرزەنشتی خێزانەکانیان، لە ڕووی دەروونیشەوە خێزانەکان بە داواکردنی هێنانی نمرەی بەرز، خوێندکارەکان توشی چەندین گرفتی دەروونی دەکەن وەک (دڵەڕاوکێ، ترس لە ئایندە، متمانە بەخۆنەبوون (ئالانی، 2015 : 92).

توێژینەوە زانستییەکان ئەم ڕاستییەیان سەلماندووە خێزان گوشاری دەروونی بۆ خوێندکارەکانیان دروستدەکەن بە مەبەستی بەدەستهێنانی نمرەی بەرز و هەڵبژاردنی ئەو بەشەنانەی زانکۆ و پەیمانگا کە خێزانەکان ویستیان لەسەریەتی (عبدالله، 2021 :132).

کەواتە خێزان ڕۆڵێکی گەورەی هەیە لەنێو پانتایی تەواوی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی لای خوێندکاران، ئەم ڕۆڵە لە دوو ئاستی جیاوازدا خۆی نیشاندەدات، لە ئاستێکیاندا خێزان دەبێتە پاڵپشتییەکی کۆمەڵایەتیی بەهێز، لەم ئاستەدا خێزان لە ڕووی (ئابووری، دەروونی، زانستی، کۆمەڵایەتی) پاڵپشتی خوێندکار دەکات، ئەمەش دەبێتە هۆکارێک بۆئەوەی تا ئاستێکی بەهێز خوێندکار لە چوارچێوەی حەز و خولیاکانی لە پرۆسەکەدا سەرکەوتوو بێت.

لە ئاستی دووەمدا هەندێک لە خێزانەکان ڕێگرەبن لەبەردەم خواست و خولیای خوێندکارەکانیان و ناتوانن پاڵپشتیی کۆمەڵایەتییان بکەن، بۆئەوەی بتوانن لە بارێکی سەقامگیریی دەروونیدا بڕیاری هەڵبژاردنەکەیان بەمتمانەوە بدەن.

لە ڕاستیدا لە هەردوو ئاستدا خێزان لە هەستکردن بە بەرپرسیارێتییەوە ئەم کارە دەکات، وەک دەوترێت هەموو دایک و باوکێک حەزدەکەن منداڵەکانیان لە خۆیان باشتر بن، بەڵام لەوانەیە هۆکارەکان بگەڕێتەوە بۆ هەندێ شتی وەک باری دارایی و ئاستی زانستی و کلتووری و ڕادەی پەیوەستبوون بە بەها کۆمەڵایەتییەکانەوە*

ئەم ڕۆڵە بەرچاوەی خێزان وادەکات بە چەندین شێواز و لە ئاستی جیاوازدا بەشداری بکات لە بڕیاری چارەنوسسازی خوێندکاردا، یەکێک لەو بوارانەی خێزان دەست لە کاروباری خوێندنی خوێندکاران وەردەدات، پەیوەستە بە هەڵبژاردنی خوێندکار بۆ لقی خوێندنەکەی هەر لە قۆناغی ئامادەیی (زانستی، ویژەیی، پیشەیی، خوێندنی ئیسلامی)، پاشانیش لە کاتی هەڵبژاردنی ئەو کۆلێژ و پەیمانگایانەی دەیەوێت تێدا بخوێنێت و پسپۆڕی تێدا بەدەستبهێنێت، لە هەندێک دۆخدا هەڵبژاردنەکە دەکەوێتە بەر حەزی دایک و باوک و خوشک و براکانی، هیچ نرخێک بۆ ویست و لێهاتووییەکانی خوێندکارەکە دانانرێت.

ڕاستییەکەی هۆکارەکانی بڕیاردانی خێزانەکان بەم شێوەیە ڕەنگە بگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی خێزانەکان لە ڕووی ئابووری، چونکە لایەنی ئابووریی خێزان ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە بڕیاری هەڵبژاردنەکەدا، بەجۆرێک ئەو خێزانانەی باری داراییان لاوازە حەزنەکەن منداڵەکەیان بنێرن بۆ کۆلێژێک یان پەیمانگایەک لە شوێنی نیشتەجێبونیانەوە دوور بێت، یان ماوەی خوێندنەکەی چوارساڵ و زیاتر بێت، ئەمەش وادەکات هەندێکجار بەشێک بە نمرەیەکی کەمتر خوێندکارەکە وەربگرێت.

بەڵام لەبەرئەوەی شوێنەکەی دوورە لە فۆڕمی وەرگرتندا نەینووسێت، یان بەهۆی کەمیی نمرەیەکەیەوە نەتوانێت بەشی دڵخوازی خۆی هەڵبژێرێت، هەمان بەش بە شێوازی پاراڵێل یان ئێواران دەتوانێت هەڵبژێرێت، بەهۆی لایەنی ماددی خێزانەکەیەوە ناتوانێت ئەو دەرفەتە بەردەستە بەکاربهێنێت، بەپێچەوانەوە ئەگەر خێزان لایەنی ئابووری باش بوو، ئەوا خوێندکارەکەیان گەر ویستی دەتوانێت هەموو ئەو دەرفەتانەی کە بە پارە بەردەست دەبێت بەکاریانبهێنێت.

---

*تێبینیکردنی توێژەر

بۆ نمونە "خوێندکارێک لەگەڵ باوکیدا هاتبوو حەزی دەکرد بەشێک لە زانکۆ بخوێنێت، بەڵام باوکی پێداگری دەکرد پەیمانگا بخوێنێت، لەبەرئەوەی دوو خوێندکاری تری هەبوو لە زانکۆ و ئەمیش فەرمانبەرە و داهاتی سنووردارە" (چاوپێکەوتنی(1).

یەکێکی تر لە هۆکارە خێزانییەکان ئەوەیە خێزان هەیە حەزناکات خوێندکارەکەی لە شوێنی نیشیەجێبوونی زۆر دووربکەوێتەوە یان حەزدەکات لە شارەکەی خۆیدا خوێندن تەواوبکات، ئەم پاساوەش هەندێکجار ڕەهەندی ئابووری و هەندێکجار ڕەهەندی کۆمەڵایەتی و کلتووری هەیە، بەتایبەتی لای خوێندکارانی کچ بەراورد بە خوێندکاری کوڕ زیاتر هەستی پێدەکرێت.

یان هۆکارەکەی بەرزی ئاستی پەیوەستی خێزانەکەیە بە خوێندکارەکەیەوە، هۆکارێکی تر لە ئەنجامی بوونی کەسانی خوێندەوار لە خێزانەکەدا ڕودەدات، وەک دایک و باوک و خوشک برا، ئەمە وادەکات وەک خەمخۆری و بوونی ئەزموون خوێندکاران ئاڕاستە بکەن کام بەش هەڵبژێرن، هوکاری ئەم ڕێنماییکردنە هەندێکجار دەگەڕێتەوە بۆئەوەی لەوانەیە کەسە نزیکەکانی خێزانەکە حەزبکەن ئەو بەشە بخوێنێت کە ئەو پێی باشە یان پێشتر خۆی حەزی لێبووە و دەرفەتی خوێندنی نەبووە، ئێستا حەزدەکات منداڵەکەی یان خوشک و براکەی کۆپی حەزەکان و ئەزموونەکانی خۆی بێت.

بۆردیۆ پێیوایە خێزان لێرەدا حەزدەکات بە ویستی خۆی و لە شێوازی توندوتیژییەکی ڕەمزیدا بە ناوی دڵسۆزی و پێشکەشکردنی ئەزموونەوە هابیتۆسەکانی خۆیان دووبارە بونیادبنێنەوە یان هابیتۆسێکی تر خۆیان حەزیان لێیەتی بەرهەمبهێنن، یان بە جۆرێکی نوێ خێزان هەوڵدەدات منداڵەکانیان ببنە بەشێک لەو پیشە و بازرگانییە خێزانییەی ئێستا بەشێوەیەک لە بەرەوپێشچووندایە، وەک ئەو خێزانەی خاوەنی کۆمپانیایەکن حەزدەکات منداڵەکەی بەشی ژمێریاری یان ئایتی یان یاسا بخوێنێت، بۆئەوەی لە ئایندەدا وەک ژمێریار یان بەڕێوەبەر، یان یاسایی لە کۆمپانیاکەیاندا ڕۆڵببینێت

بۆ نمونە "خوێندکارێک نمرەی 92% لە سەرجەم وانەکاندا بەدەستهێنابوو، دوای بەشی پزیشکی دەرمانسازی، ڕاستەوخۆ پەیمانگای تەکنیکی بەشی دەرمانسازی نوسیبوو لە فۆرمی وەرگرتنەکەیدا، کاتێک پرسیارمان لێکرد بۆچی بەو نمرە بەرزەوە ڕاستەوخۆ پەیمانگایەک دەنووسیت؟ لە وەڵامدا وتی: من خوشکەکەم خوێندکاری کۆلێژی پزیشکی دەرمانسازییە، ئەگەر

وەرنەگیرام لە بەشی پزیشکی دەرمانسازی ئەوە ڕاستەخۆ لە پەیمانگا بەشی دەرمانسازی وەردەگیریم و لەگەڵ ئەودا کاردەکەم"(چاوپێکەوتن(2).

دووەم: هۆکارە تاکەکەسییەکان:

ڕاستییەکەی پرسی سەرەکیی وەرگرتن و بڕیادان لە جۆری خوێندن، هەرچەند پرۆسەیەکی ئاڵۆزە و چەند لایەنێک تێیدا بەشدارن، بەڵام دواجار پرسێکی کەسییە بەناوەڕۆکێکی کۆمەڵایەتی و پەیوەندی بە خودی ئەو خوێندکارەوە هەیە لە بەشەکەدا وەردەگیرێت و درێژە بە خوێندن دەدات، ئایا بڕیار دەدات بەشێوازێکی سەرکەوتووانە بخوێنێت یان تەنها بۆ بەڕیکردنی قۆناغەکەیە و ئامانجی ئەوەیە بڕوانامەیەک بەدەستبهێنێت، لەگەڵ ئەوەشدا ژمارە و هێزی هۆکارە کەسییەکان کەم نین ڕۆڵیان هەیە لە پرۆسەی بڕیاردانەکەدا، لەوانە حەزی کەسی خوێندکارەکە، بەتایبەت ئەگەر خوێندکار خۆی یەکلاییکردبێتەوە بۆ هەڵبژاردنی بەشێک و لە پێشووتردا ئاشنا بووبێت بە حەز و لێهاتووییەکانی خۆی، ئەم جۆرە هەڵبژاردنە بەزۆری لە بەشەکانی هونەر و وەرزشدا لە زانکۆ حکومییەکاندا هەست پێدەکرێت، بەپێی ڕێنماییەکان خوێندکار دەبێت پێش دەستپێکردن بە پڕکردنەوەی فۆڕمی زانکۆلاین تاقیکردنەوەی پراکتیکی و چاوپێکەوتنی ئەنجامدابێت لە چوارچێوەی سیستمی وەرگرتنی ڕاستەوخۆدا، هەروەها بۆ زانکۆ ناحکومییەکانیش زۆر جار دوای ماوەی زانکۆلاین یان لەگەڵ زانکۆلایندا فۆڕمی وەرگرتن دابەشدەکرێت.

یەکێکی تر لە هۆکارە کەسییەکان ئەوەیە زۆرینەی خوێندکاران حەزدەکەن لە بەشێک بخوێنن لە دەرەوەی شارەکەی خۆیان هۆکارەکەشی دەگەڕێننەوە بۆئەوەی شوێنێکی نوێ و شارێکی تر ببینن یان لە چوارچێوەی حەزی سەربەخۆبوون و پشت بەخۆبەستندا پاساوی بۆ دێننەوە، ئەم حەزە هەندێکجار وەک نوکتە گوزارشتی لێدەکەن بە (پۆلی 13)، واتە ئەوەی لە شارەکەی خۆیدا دەخوێنێت وەک ئەوە وایە لە پۆلێکی تری ئامادەییدا بخوێنیت، چونکە گۆڕانکاریی ئەوتۆ بەسەر ژیانیدا نەهاتووە*

لە کاتی پرۆسەکەدا خوێندکارمان دەبینی بەشێکی دەرەوەی شارەکەی خۆیان هەڵدەبژارد لە کاتێکدا ئەو بەشە لە شارەکەی خۆیدا هەبوو بۆ ئەم کارە هەمان پاساویان دەهێنایەوە. یەکێکی

---

*تێبینیکردنی توێژەر

تر لە هۆکارە کەسییەکان کاریگەربوونە بە نمونەیەک لە کەسێتیی پێش خۆی وەک مامۆستایەکی یان خزم و کەسە نزیکەکانی یان هاوڕێکانی، حەزدەکات ئەو بەشە هەڵبژێرێت وەک ئەو کەسەی کردوویەتی بە نمونەی خۆی، یان هەندێکجار ئەو نمونەیە شێوازێکی نەرێنی لەبەرچاو دروستکردووە و خوێندکارەکە نایەوێت ئەو نمونەیە دووبارەبکاتەوە، ئەمەش وەک باندۆرا لە تیۆرەکەیدا ئاماژەی پێدەدات و پێیوایە پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی کردار لە ڕێگەی سەرنجدان و بە نمونەکردنی ڕەفتاری کەسانی ترەوە دروستدەبێت.

هۆکارێکی تر بریتییە لە حەزی خوێندکارەکە بۆ بەدەستهێنانی بەشێک لە ڕووی زانستییەوە بە گرنگی دەزانێت و بڕوای بەخۆ هەیە کە بتوانێت لەم بوارەدا نمونەیەکی سەرکەوتوو پێشکەشبکات، بۆ ئەم مەبەستەش ڕوبەڕووی ئاڵنگارییەکان دەبێتەوە، هۆکارێکی تری کەسی تایبەتە بە ئاشنانەبوونی خودی خوێندکارەکە و خێزانەکانیشیان بە پرۆسەی وەرگرتن و پسپۆڕیی بەشەکان و تەنانەت شوێنی زانکۆ و پەیمانگاکە، نمونە هەندێک لە خوێندکاران نازانن زانکۆی ڕاپەڕین لە شاری ڕانیەیە یان زانکۆی چەرمۆ لە شاری چەمچەماڵە یان ئاشنایەتییان نییە بەوەی هەندێک لە بەشەکانی زانکۆکان لەناو خودی شارەکەدا نین بۆ نمونە کۆلێجی پەروەدەی زانکۆی هەڵەبجە لە قەزای شارەزوورە نەک لە سەنتەری پارێزگای هەڵەبجە، ئەم هۆکارە دەگەڕێتەوە بۆئەوەی خوێندکاران ڕێبەریی وەرگرتن ناخوێننەوە چونکە ڕێبەرییەکە زۆر بەڕوونی زانیارییە پێویستییەکان دیاریدەکات.

لەلایەکی ترەوە بەشێک لە خوێندکاران پاڵنەری خوێندنیان جیاوازە، تەنها مەبەستیانە بڕوانامە بەدەستبهێنن لەبەرئەوەی خوێندن ئیشی دووەمیانە، وەک ئەو خوێندکارانەی پێویستیان بە بڕوانامە هەیە بۆ خزمەتی فەرمانگە و شوێنی کارەکەیان، یان خوێندکارێک بەهۆی کەمیی نمرەکەیەوە، لە هەر بەش و شوێنێک ناوی بێتەوە بۆ خوێندن ڕازییە بە بەشەکە، ئەمەش وەک ئەو حاڵەتەی فیستینگەر دەڵێت تاک کاتێک ناسازییەکی دەروونی بۆ دروستدەبێت و ڕێگاچارەیەکی گونجاویشی شکنەبرد، بەناچاری خۆی ڕادەستی ئەو واقیعە دەکات کە تێیدا دەژێت *

* تێبینیکردنی توێژەر

سێیەم: هۆکارە کارگێڕییەکان:

دەتوانین ئەم هۆکارە بە گرنگترین هۆکار دابنێین لە کۆمەڵگەیەکدا کە سیستمی ناوەندی وەرگرتن تێیدا باڵادەست بێت، لەم سۆنگەیەوە دەگەڕینەوە بۆ تێزەکانی تیۆری ناسازی مەعریفی فیستینگەر و تیۆری هەرەمی پێداویستییەکانی ماسلۆ، کە دەڵێت هەندێکجار تاک پێویستییەکی هەیە، یان ڕووبەڕووی گرفتێک دەبێتەوە لە بەرانبەردا گیانی ئاڵنگاری لای بەهێزتر دەبێت.

لەبەرئەوەی خوێندکارانی هەرێمی کوردستان یەکلاییبونەتەوە کە نمرە پێوەری سەرەکیی وەرگرتنیانە لە زانکۆ و پەیمانگا، ئەم حاڵەتە بووەتە هۆی بەهێزیی پاڵنەری کۆششکردن لای خوێندکاران بە مەبەستی بەدەستهێنانی نمرە، لەگەڵ ئەوەشدا هۆکارە کارگێڕییەکان یەکێکی ترن لەو هۆکارانەی ڕۆڵیان هەیە لە ئاست و هێزی پاڵنەرەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی لای دەرچووان، سەرەتاییترین هۆکاری کارگێڕی لە قۆناغی دەیەمی ئامادەییەوە دەستپێدەکات، لە کاتێکدا خوێندکاران بڕیاردەدەن چ جۆرە بەشێکی خوێندن هەڵبژێرن وەک بەشەکانی (زانستی، وێژەیی، پیشەیی، خوێندنی ئیسلامی)، دواجار لە کاتی دەرچوون لە کۆتا پۆلی قۆناغی ئامادەییدا و لە کاتی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا، ڕێچکەی وەرگرتن بەپێی بەشەکان جیادەکرێتەوە.

بۆ نمونە ئەو بەشانەی لە زانکۆ و پەیمانگا خوێندکاری بەشی وێژەیی وەردەگرن جیاوازن لەو بەشانەی خوێندکاری بەشی زانستی و پیشەیی و خوێندنی ئیسلامی وەردەگرن، لە هەندێک بەشدا نەبێت وەک یەک دەرفەتی وەرگرتنیان هەیە، بەهەمان شێوە بۆ بەشەکانی تریش هەروەها، بۆ نمونە خوێندکارێکی بەشی وێژەیی ناتوانێت بچێتە بەشە پزیشکی و ئەندازیارییەکان، هەروەها خوێندکارێکی بەشی زانستیش ناتوانێت بچێتە کۆلێجی یاسا و زانستە مرۆڤایەتییەکان. سەرەکیترین هۆکاریش بریتییە لە کۆنمرەی خوێندکارەکە بەگوێرەی سیستمەکانی: ڕاستەوخۆ، کریدت، پارالیل و ئێواران (ڕێبەریی وەرگرتنی قوتابیان و خوێندکاران، 2020-2021 :26-30).

هەرچەندە هۆکارە کارگێڕییەکان ساڵانە گۆڕانکارییان بەسەردادێت بەهۆی زۆری ژمارەی خوێندکاران و کردنەوەی بەشی نوێ و زانکۆ و پەیمانگای ناحکومییەوە، لە ئێستادا بەشی

زانستی دەرفەتی وەرگرتن و هەلی کاری زۆرترە وەک لە بەشەکانی تر، بۆیە ساڵانە خوێندکار بۆ ئەم بەشە زیاتر دەڕوات وەک لە بەشەکانی تر، بڕوانە پاشکۆی (2).

یەکێکی تر لە هۆکارە کارگێڕییەکان بریتییە لە دانانی ڕێژەی (80%) ڕێژەی کورسییەکانی زانکۆکانی هەر پارێزگایەک بۆ سنوری پارێزگاکەی خۆی ڕێژەی (20%) بۆ دەرەوەی پارێزگاکەی لە زانکۆ حکومییەکان، ئەم بڕیارەش دەبێتە هۆی جیاوازیی کەمترین کۆنمرەی وەرگیراو لە بەشە هاوشێوەکان لە بەرژەوەندیی ئەو پارێزگایانەیە ڕێژەی خوێندکاریان کەمە، جگە لە پەیمانگا تەکنیکییەکان (100%) ڕێژەی وەرگرتن بۆ خوێندکارانی سنوری پارێزگاکەی خۆی دەبێت، هەروەها وەرگرتنی دەرچووان لە تاکە بەشەکان (کۆلێج یان پەیمانگا) ڕێژەی (40%) وەرگرتن بۆ ئەو پارێزگایە دەبێت بەشەکەی تێدایە، ڕێژەی (40%) بۆ دەرچووانی هەرێم دەبێت (ڕێبەریی وەرگرتنی قوتابیان و خوێندکاران، 2020-2021 :32).

یەکێکی تر لە هۆکارەکان بریتییە لە مانەوەی قوتابیان بۆ زیاتر لە خولێک یان ساڵێک، دووای ئەوەی بڕیاری باشترکردنی تێکڕا (تحسين معدل)* جێبەجێکرا، ئەم بڕیارە پاڵنەرێکی بەهێز و دەرفەتێکی باش بوو بۆ ئەو خوێندکارانەی کە ناتوانن نمرەی دڵخوازی خۆیان بەدەستبهێنن و دەمێننەوە بۆ ساڵێکی تر، هەروەها کەمکردنەوەی جیاوازیی نمرە لە وەرگرتنی خوێندکارانی دەرچووی خولی یەکەم و خولی دووەمدا هۆکارێکی تری کەمکردنەوەی دڵەڕاوکێیە لای هەندێک لە خوێندکاران، سەرەڕای هەژمارکردنی نمرەکانی پۆلی دەیەمی و یازدەیەمی ئامادەیی ئەگەر لە بەرژەوەندی خوێندکاران بوو بەشێوازێکی خۆبەخۆ لە سیستمی زانکۆلایندا.

جگە لەم هۆکارانەش هەندێک هۆکاری تر هەن تایبەتن بە مەرجە گشتییەکانی وەرگرتن لە زانکۆ و پەیمانگاکان و مەرجە تایبەتییەکانی وەرگرتن لە هەر کۆلێج و بەشێک، یان مەرجە تایبەتەکانی دەرچووانی ئامادەیی پیشەییەکان و خوێندنی ئیسلامی و ئەو پەیمانگایانەی سەر بە وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستانن.**

---

* تحسين معدل: ئەو خوێندکارەی لە سەرجەم وانەکاندا دەرچووە، بەڵام فۆڕمی وەرگرتن پێشکە ناکات، بۆ ساڵی داهاتوو دەمێنێتەوە و جارێکی تر بەشداری تاقیکردنەوەکان دەکات و ئەو نمرەیەی بەدەستیدەهێنێت لەگەڵ نمرەکەی پێشوو هەرکامیان زیاتر بوو ئەوەیان هەژماردەکات بۆ پێشکەشکردنی فۆڕمی وەرگرتن بەپێی مەرج و بڕیارەکانی وەرگرتنی ساڵی دووەم دەبێت. (ڕێبەریی وەرگرتنی قوتابیان، 2020-2021 :11)

** تێبینیکردنی توێژەر

چوارەم: هۆکارەکانی تایبەت بە بەشەکە:

ڕاستییەکەی سەربەستیی هەڵبژاردنی جۆری خوێندن، هۆکارێکی گرنگە لە دەستەبەرکردنی دەرفەتی سەرکەوتنی خوێندکار لە کاتی خوێندندا، بەڵام هەندێک بارودۆخی تایبەتی ماددی یان کۆمەڵایەتی، خوێندکار ناچاردەکات بە هەڵبژاردنی بەشێک لەوانەیە لەگەڵ حەزوخولیای خۆشیدا نەگونجێت، بەڵام ئەو هۆکارانەی پەیوەندییان بە خودی بەشەکەوە هەیە یەکێکن لە هۆکارە گرنگەکانی بڕیاردان بۆ هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی ئامادەیی، ئەگەر پلەبەندییەک بکەین بۆ ئەو هۆکارانەی پەیوەندییان بە جۆری بەشەکەوە هەیە، دەرفەتی کار و دامەزراندنی لە ئایندەدا بە سەرەکیترین هۆکار دادەنرێت، چونکە خوێندن و بەدەستهێنانی بڕوانامە بە یەکێک لە سەرچاوە سەرەکییەکانی بەدەستهێنانی داهات دادەنرێت لە دونیادا، بە کۆمەڵگەی ئێمەشەوە.

بۆ نمونە "یەکێک لەو خوێندکارانەی ساڵی پێشتر وەرگیرابوو، خوێندنەکەی دواخستبوو بۆ ساڵی (2019-2020)، یەکێک بوو لەو خوێندکارانەی لە بابەتی بیرکاریدا زۆر بەتوانا بوو، دووجار بەشداری تاقیکردنەوەی نێودەوڵەتی کردبوو وەک نوێنەری وڵاتی عێراق لە بابەتی بیرکاریدا، لە پۆلی دوازدەیەمدا توانیبووی کۆنمرەی (99%) لەسەرجەم وانەکاندا بەدەستبهێنێت لە بەشی زانستیدا و لە دە یەکەمەکەی هەرێمی کوردستان بێت، حەزێکی زۆری بۆ بیرکاری هەبوو، بەڵام لەبەرئەوەی بیرکاری لە وڵاتی ئێمەدا ئایندەیەکی ئەوتۆی نییە لە ڕووی هەلی کار و دامەزراندنەوە، خێزانەکەی و کەسە نزیکەکانی بڕوایان پێهێنابوو بچێتە کۆلێژی پزیشکییەوە، چونکە نمرەیەکی بەرزی هەبوو لە ئایندەدا هەلی کارکردنی زیاترە" (چاوپێکەوتنی 3).

لە کاتی تێبینی و چاوپێکەتنمان لەگەڵ خوێندکاراندا دەردەکەوت، خوێندکاران ویستیان بۆ هەڵبژاردنی بەشێک هەبوو هەلی کارکردنی لە کەرتی تایبەت و کەرتی گشتیش زیاترە، بۆ نمونە ژمارەیەک لەو خوێندکارانەی کە ویستیان بۆ بەشی پەروەدە بوو دەیانویست بچنە کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، نەک کۆلێژی پەروەردە، لەکاتێکدا دەرچووانی کۆلێژی پەروەردە لە ئایندەدا دەبنە مامۆستای ئامادەیی و بۆ وەرگرتنیش نمرەی زیاتری پێویستە، کە پرسیارت لێدەکردن هۆکارەکەیان دەگەڕاندەوە بۆئەوەی قوتابخانە بنەڕەتییەکان ژمارەیان زۆرترە و

دەرفەتی کاریان زیاترە، جگە لەوەی گرنگییەکی تایبەت دەدرا بە بەشە پزیشکییەکان و بەشەکانی ئایتی و کۆمپیوتەر بەشێوەیەکی گشتی لە کۆلێژ و پەیمانگاکاندا.
یەکێکی تر لەو هۆکارانەی پەیوەندی بە بەشەکەوە هەیە، نزیکیی شوێنی جوگرافیای بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێبوونی خوێندکارانەوە، هەروەها ژمارەی ساڵەکانی خوێندنیش ڕۆڵی هەبوو، ئەم دوو هۆکارە ژمارەیەک لە خوێندکاران بەهەند وەریدەگرن لە کاتی پڕکردنەوەی فۆرمی وەرگرتندا، بەتایبەتی ئەو خوێندکارانەی کە خاوەنی پلەیەکی وەزیفیی ترن و خوێندن وەک کاری دووەم هەژمار دەکەن، تەنها مەبەستیان بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانستییە، وەک ماسلۆ لە تیۆرەکەیدا ئاماژە بە پێداویستییەکانی مرۆڤ دەکات و پێداویستییە فسیۆلۆجی و کۆمەڵایەتییەکانی مرۆڤ بە پێداویستییەکانی بەردەوامبوونی ژیان ناودەبات. یەکێکی تر لەو شتانەی پەیوەندی بە تێڕوانینی کۆمەڵگەوەیە بۆ بەشەکە.

بۆ نمونە "خوێندکارێکی دەرچووی بەشی وێژەیی فۆڕمی پڕدەکردەوە، کە تێکڕای نمرەکەی لە سەروو (90%) بوو، نەیدەویست کۆلێجی یاسا هەڵبژێرێت، پاساوەکەی ئەوە بوو بەشی یاسا بۆ کچ گونجاو نییە لەبەرئەوەی لە ئایندەدا دەبێتە پارێزەر و کاری پارێزەریش بۆ کچ گونجاو نییە و تووشی کێشە دەبێت" (چاوپێکەوتنی(4).

یەکێکی تر لەو دیاردانەی تێبینیدەکرا، ڕەگەزی نێر زیاتر ویستیان لەسەر کەرتی تایبەت بوو وەک لە ڕەگەزی مێ، هۆکارەکەشیان دەگەڕاندەوە بۆئەوەی کارکردن لە کەرتی تایبەت کاتی زۆر و ماندووبوونی زۆرترە وەک لە کەرتی گشتی، هەروەها ڕەگەزی مێ زیاتر گرنگی بەو بەشانە دەدا کە لە بواری تەندروستی و پەروەدەدا پسپۆڕی وەردەگرن، ڕەگەزی نێر کەمتر گرنگیان بە پسپۆڕییەکانی بواری پەروەدە دەدا.*

* تێبینیکردنی توێژەر

دەروازەی دووەم

لایەنی مەیدانیی توێژینەوەکە

بەشی چوارەم

چوارچێوەی میتۆدی و ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە

باسی یەکەم: چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوەکە

یەکەم: میتۆدی توێژینەوەکە

دووەم: کۆمەڵگە و نمونەی توێژینەوەکە

سێیەم: سنورەکانی توێژینەوەکە

باسی دووەم: ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە

یەکەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاریی توێژینەوەکە

دووەم: مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکانی پێوەرەکە

سێیەم: تایبەتمەندییە ئامارییە وەسفییەکانی نمونەی توێژینەوەکە

چوارەم: ئامرازە ئامارییە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە

بەشی چوارەم

چوارچێوەی میتۆدی و ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە

ئەم بەشە لە دوو باسی سەرەکی پێکهاتووە، باسی یەکەم بە ناونیشانی چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوەکە (میتۆدی توێژینەوەکە، سنورەکانی توێژینەوەکە، کۆمەڵگە و نمونەی توێژینەوەکە)ی لەخۆگرتووە، باسی دووەم بە ناونیشانی ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە لە (ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاریی توێژینەوەکە، مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکانی پێوەرەکە، تایبەتمەندییەئامارییە وەسفییەکانی نمونەی توێژینەوەکە، ئامرازە ئامارییە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە) پێکهاتووە.

باسی یەکەم: چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوەکە:

یەکەم: میتۆدی توێژینەوەکە:

توێژینەوەی زانستی پێویستی بە بەکارهێنانی میتۆدێکی دیاریکراو هەیە بۆ گەیشتن بە ڕاستی زانستیی ئەو ئەنجامانەی لە کۆتاییدا توێژینەوەکە پێیدەگات. مەبەست لە میتۆدیش ئەو ڕێگایەیە توێژەر دەیگرێتەبەر بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی کێشەی توێژینەوەکە دەیوروژێنێت (غرابية واخرون، 2008 :3).

لەگەڵ ئەوەی لێهاتوویی توێژەر ڕۆڵی هەیە لە هەڵبژاردنی جۆری میتۆدی توێژینەوەدا، وێڕای ئەوە سروشتی توێژینەوەکەش ناچاریدەکات چ جۆرە میتۆدێک هەڵبژێرێت و بە چ شێوازێک جێبەجێیبکات کە لەگەڵ توێژینەوەکەدا بگونجێت (الرفاعي، 2007 :124).

ئەم توێژینەوەیە توێژینەوەیەکی وەسفیی شیکارییە، ئەو میتۆدەی تێیدا بەکارهاتووە میتۆدی وەسفییە بەشێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونە.

میتۆدی وەسفی شێوازێکی زانستییە لە شرۆڤەکردن و ڕاڤەکردن بە شێوەیەکی ڕێکخراو وەسفیی کێشەکە دەکات و وێنایەکی چەندێتی پێدەدات، لە ڕێگەی کۆکردنەوەی داتاکانی تایبەت بە کێشەکە، پاشان ڕیزبەندی و ڕاڤە و شرۆڤەیان بۆ دەکات لەشێوەی زانیاریی ورد و واقیعی، کە توانای پێوانەکردنیان هەبێت (عبدالمؤمن، 2008 :87).

شێوازی ڕووپێوی کۆمەڵایەتیش لە بەناوبانگترین ئەو شێوازانەیە لە توێژینەوە وەسفییەکاندا بەکاردێت، بڕێکی زۆر زانیاری و داتا سەبارەت بە بابەتی توێژینەوەکە دەستەبەردەکات، بەزۆری لە توێژینەوە کۆمەڵایەتی و پەروەردەییەکاندا بەکاردێت (زێباری،2018 :85).

دووەم: کۆمەڵگە و نمونەی توێژینەوەکە:

کۆمەڵگەی توێژینەوە، کۆمەڵێک یەکەی هاوبەشن توێژەر دەیەوێت ئەنجامەکانی توێژینەوەکەی بەسەریاندا جێبەجێبکات (جون دانییل، 2015 :38).

کۆمەڵگەی ئەم توێژینەوەیە لە سەرجەم دەرچووانی دوازدەیەمی ئامادەیی سنوری بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی پارێزگای هەڵەبجە پێکهاتووە، کە بۆ ساڵی خوێندنی (2021-2022) فۆڕمی وەرگرتنیان بۆ زانکۆ و پەیمانگاکانی هەرێمی کوردستان پێشکەشکردووە، لەبەرئەوەی ژمارەیەکی کەم لە دەرچووانی خوێندنی (ئیسلامی، پیشەیی) توانیویانە فۆڕمی وەرگرتن پێشکەشبکەن بەپێی ڕێنماییەکانی ناوەندی وەرگرتن (بەڕێوەبەرایەتیی ناوەندی وەرگرتن،2021-2022 :5)، تەنها خوێندکارانی بەشی (زانستی، وێژەیی) لە نمونەکەدا وەرگیراون، کە ژمارەیان (1251) خوێندکارە بەپێی ئاماری بەشی تەکنیکیی ئەو بەڕێوەبەرایەتییە، بڕوانە پاشکۆی (7).

ژمارەی یەکەکانی ئەو نمونەیەی لەم توێژینەوەیەدا وەرگیراوە (350) خوێندکارە، دەکاتە (28%) کۆمەڵگەی توێژینەوەکە، ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئاستێکی بەرزی ڕێژەی بەشداری یەکەکان و نزیکی لە نوێنەرایەتیی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە، جۆری نمونەکەش نمونەی ناهەڕەمەکییە لە جۆری پشکەنمونە (Quota sample)، ئەم جۆرە لە نمونەی هەڕەمەکیی چینایەتی دەچێت، بەڵام ئەوەی لێکیان جیادەکاتەوە ئەوەیە، لە نمونەی هەڕەمەکیی چینایەتیدا یەکەکانی نمونەکە بەشێوەی هەڕەمەکی هەڵدەبژێرێت، لە پشکەنمونەدا توێژەر پابەندی شێوازی هەڕەمەکیی نابێت (زێباری،2018 :163).

هۆکارەکەش ئەوەیە کۆمەڵگەی توێژینەوەکە ناچوونیەکە و دەرفەتی یەکسان نەڕەخساوە بۆ هەموو یەکەکان بەشداری لە هەڵبژاردنی نمونەکەدا بکەن، لەبەرئەوەی فۆڕمەکان لە کاتی کارابوونی سیستمی زانکۆلایندا بۆ ماوەی دوازدە ڕۆژ لە ئۆفیسی ڕێکخراوەکان و سەنتەرەکانی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتندا پڕکراوەتەوە، مەرج نییە هەموو دەرچووان لەو کاتەدا سەردانی ئەو شوێنانەیان کردبێت.

خاڵی بەهێزی ئەم جۆرە نمونەیە ئەوەیە دەتوانرێت تاڕادەیەکی گونجاو نوێنەرایەتیی ڕاستەقینەی کۆمەڵگەی توێژینەوەکەی بکات، لەبەرئەوەی بەرێژە هەڵدەبژێرێت و ڕەچاوی جیاوازیی نێوان چینە جیاوازەکان دەکرێت و بەئاسانی جیاوازییەکانیان بەراوردەدەکرێت (جون دانییل، 2015 :158).

سێیەم: سنورەکانی توێژینەوەکە:

1. سنوری مرۆیی: سنوری مرۆیی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە (350) خوێندکاری دەرچووی دوازدەیەمی ئامادەیی (زانستی، وێژەیی) لە هەردوو ڕەگەز (نێر، مێ) دابەشبوون بەسەر (16) ئامادەیی کوڕان و کچانی خوێندنگە حکومییەکان.

2. سنوری شوێنی: ئەم توێژینەوەیە لە سنوری بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی هەڵەبجە ئەنجامدراوە کە پێکدێت لە سەنتەری شاری هەڵەبجە و شارۆچکەکانی دەوروبەری.

3. سنوری کاتی: مەبەست لە سنوری کاتی ئەو ماوەیەیە بۆ ئەنجامدانی لایەنی مەیدانیی دابەشکردنی پێوەری توێژینەوەکە پێویست بووە، لە ڕێکەوتی (1-2021/10/13).

باسی دووەم: ڕێکارە مەیدانییەکانی توێژینەوەکە:

یەکەم: ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاریی توێژینەوەکە:

ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوە جۆراوجۆرن و بنەمای سەرەکی بەدەستهێنانی داتا و زانیارییەکانی توێژینەوەن، لەم توێژینەوەیەدا بۆ کۆکردنەوەی داتا و زانیارییەکان سوود لەم ئامرازانە وەرگیراوە:

1. داتاکانی وەزارەتی پەروەردە و بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی هەڵەبجە:

ئەم داتایانە ساڵانە وەزارەتی پەروەردە بەشێوەیەکی فەرمی لەلایەن بەڕێوەبەرایەتیی ئاماری سەر بە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پلاندانانی پەروەدەیی بڵاویاندەکاتەوە، هەروەها سوودمان لە داتاکانی بەشی تەکنیکی و پلانی پەروەردەیی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەدەی هەڵەبجە وەرگرتووە بۆ دیاریکردنی جۆر و قەبارەی نمونەکە، بڕوانە پاشکۆی (7).

2. چاوپێکەوتن:

چاوپێکەوتن یەکێکە لە ئامرازە گرنگەکانی کۆکردنەوەی زانیاری لە کاتی ئەنجامدانی توێژینەوەدا لەبەرئەوەی پشت دەبەستێت بە گفتوگۆ و دروستکردنی متمانە لەنێوان توێژەر و لێتوێژراودا دەتوانرێت زانیاریی ورد و قووڵ بەدەستبهێنرێت.

چاوپێکەوتنەکانی ئەم توێژینەوەیە بە شێوازی چاوپێکەوتنی نیمچەکراوە و ئازاد ئەنجامدراوە، واتە توێژەر پابەند نەبووە بە چەند پرسیارێکی دیاریکراوەوە، بەڵکو هەوڵیداوە لە چوارچێوەی ئامانجی توێژینەوەکەدا چەند پرسیارێک ئاڕاستەی کەسی بە مەبەستگیراو بکات (سلیمان، 2010 :166).

چاوپێکەوتنەکانیش لەگەڵ (دەرچووانی ساڵانی پێشووتر، ستافی ڕێکخراو و سەنتەرەکانی پڕکردنەوەی فۆڕمی زانکۆلاین) ئەنجامدراوە.

3. تێبینیکردن:

یەکێکە لە باوترین ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری، لە کۆکردنەوەی ئەو زانیارییانەدا بەکاردێت کە بە ئامرازەکانی تر دەستکەوتنیان ئاسان نییە، ئەو تێبینییەی لەم توێژینەوەیەدا بەکارهاتووە، لە شێوازی تێبینیی بە بەشداریکردن توێژەر ڕاستەوخۆ لە مەیدانی توێژینەوەکەدا بەکاریهێناوە (زێباری، 2018: 173-175).

4. پێوەر(scale):

پێوەر لەبەرئەوەی ئاماژە کۆمەڵایەتییەکانمان بۆ دەکات بە زمانی ژمارە یەکێکە لە ئامرازە گرنگەکانی کۆکردنەوەی زانیاری بە تایبەت لە توێژینەوە کۆمەڵایەتی و پەروەدەییەکان (غنیم، 2004 :12).

لەم توێژینەوەیەدا پێوەر وەک ئامرازێکی سەرەکی بەکارهاتووە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی توێژینەوەکە، بۆ دروستکردن و داڕشتنی تەوەرە و بڕگەکانی پێوەرەکە سوودمان لەم سەرچاوانە وەرگرتووە:

1.4 ئەزموونی کەسیی توێژەر: بەو پێیەی توێژەر بۆ ماوەی پازەدە ساڵ ئەزموونی هەیە لە قوتابخانە و خوێندنگەکانی وەزارەتی پەروەردە و زیاتر لە دە ساڵ ئەزموونی هەیە لەگەڵ ڕێکخراو و سەنتەرەکانی بواری پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتنی خوێندکارانی دەرچووی

دووازدەیەمی ئامادەیی لە زانکۆ و پەیمانگاکان، ئەمەش پاشخانێکی ئەزموونییە بۆ دیاریکردنی تەوەرە و بڕگەکانی پێوەرەکە.

2.4 پرسەتوێژینەوە (Pilot Study): بە مەبەستی دەستخستنی زانیاری بۆ داڕشتنی چەند تەوەرە و بڕگەیەکی گونجاو بۆ پێوەرەکە، پرسەتوێژینەوەیەک ئەنجامدرا لە ڕێگەی دابەشکردنی فۆڕمێکەوە بۆ ئەو خوێندکارانەی ساڵی (2020-2021) فۆڕمی وەرگرتنیان لەزانکۆ و پەیمانگاکان پێشکەش کردووە بە سەر (36) خوێندکاری کوڕ و کچ لە بەشی (زانستی و وێژەیی)، فۆڕمەکە پێکهاتبوو لە پێنج پرسیار، سێ پرسیاری تایبەت بوو بە زانیارییە گشتییەکان و دوو پرسیاریشیان لە شێوەی پرسیاری کراوەدا بوون بەشێوازی چاوپێکەوتن فۆڕمەکانیان پڕکردووەتەوە، بڕوانە پاشکۆی (1).

3.4 توێژینەوەکانی پێشوو: یەکێکن لە سەرچاوە سەرەکییەکانی بونیادنانی چەندین بڕگەی پێوەری توێژینەوەکە.

4.4 تیۆرە بەکارهاتووەکانی توێژینەوەکە: لەلایەنی تیۆریی توێژینەوەکەدا چوار تیۆر وەک ئاراستەی تیۆری هەڵبژاردراوە بۆ ڕاڤەکردن و خوێندنەوەی زانستی بۆ گەیشتن بە ئەنجامەکانی توێژینەوەکە، ئەم تیۆرانە وەک پاڵپشتیی زانستی سەرچاوەیەکی گرنگ بوون لە داڕشتنی چەندین تەوەرە و بڕگەی پێوەرەکەدا.

5.4 ڕا و سەرنجی شارەزاییان و پسپۆڕان: یەکێکی تر لە سەرچاوە گرنگەکانی پێوەری توێژینەوەکە، هەر لەسەرەتاوە ڕاوێژ و گفتوگۆکردن بوو لەگەڵ پسپۆڕانی بواری پەروەردە و ڕێنماییکارانی پەروەدەیی خوێندنگەکان و ئەو کەسانەی ساڵانە بەشداریدەکەن لە ستافەکانی پڕکردنەوە فۆڕمی وەرگرتنی خوێندکار لە سەنتەر و ڕێکخراوەکانی لەو بوارەدا، بە پشتبەستن بە سەرچاوەکانی پێشتر و بە ڕاوێژ لەگەڵ سەرپەرشتیاری بەڕێز لە سەرەتادا پێوەرێک کە پێکهاتبوو لە چوار تەوەرەی چل بڕگەیی دروستکران، پاشان پێوەرەکە خرایە بەردەست (15) شارەزای بواری کۆمەڵناسی و پەروەدە و دەروونناسی، بڕوانە پاشکۆی(4).

دواجار، بە ڕەچاوکردنی سەرنج و تێبینییەکانی شارەزایان چەند بڕگەیەک دەستکاریکرا و سێ بڕگەش زیادکرا، لەکۆتاییدا پێوەرێکی (43) بڕگەیی دروستکرا، بەشێوەیەک (5) پرسیاری سەرەتایان زانیاریی گشتی بوون، (38) بڕگەش لە چوار تەوەرە پێکهاتبوون، (8) بڕگەیان نەرێنی و (30) بڕگەیان ئەرێنی بوون لە شێوازی پێوەری (لیکرتی پێنجی) دروستکرا،کە

یەکێکە لە پێوەرە باوەکان بۆ کۆکردنەوە و پێوانەکردنی زانیارییە رێکخراوەکان لە توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکاندا بەکاردێت، بە کۆمەڵێک دەستەواژەی سادە بۆچوونی لێتوێژراو نیشاندەدات بە رازیبوون یان رازینەبوون لەنێوان پێنج بژاردە بە (بەتەواوی لەگەڵیدا نیم) دەست پێدەکات و بە(بەتەواوی لەگەڵیدام) کۆتاییدێت (Anol, 2012 :47)، بروانە پاشکۆی (6).

بۆ ئاشنابوون بە هێزی برگەکانی پێوەری لیکرتی پێنجی بۆ وەڵامی برگەی ئەرێنی و نەرێنییەکان و بەهای ناوەندی ژمێرەیی (سەنگکراو)ی پێوەرەکە بروانە خشتەی (1، 2).

خشتەی (1)

هێزی برگەکانی پێوەری لیکرتی پێنجی بۆ وەڵامی برگەی ئەرێنی و نەرێنییەکان

برگاکان	هێزی وەڵامی برگەکان				
	بەتەواوی لەگەڵیدا نیم	لەگەڵیدا نیم	نازانم	لەگەڵیدام	بەتەواوی لەگەڵیدام
برگەی نەرێنی	5	4	3	2	1
برگەی ئەرێنی	1	2	3	4	5

خشتەی (1) هێزی برگەکانی پێوەری لیکرتی پێنجی بۆ وەڵامەکانی نمونەکە رووندەکاتەوە، بۆ برگە نەرێنییەکان هێزی (5) دەدات بە وەڵامی بەتەواوی لەگەڵیدا نیم، هێزی (4) دەدات بە وەڵامی لەگەڵیدا نیم، هێزی (3) دەدات بە وەڵامی نازانم، هێزی (2) دەدات بە وەڵامی لەگەڵیدا نیم، هێزی (1) دەدات بە وەڵامی بەتەواوی لەگەڵیدا نیم، بۆ برگە ئەرێنییەکان هێزی (1) دەدات بە وەڵامی بەتەواوی لەگەڵیدا نیم، هێزی (2) دەدات بە وەڵامی لەگەڵیدا نیم، هێزی (3) دەدات بە وەڵامی نازانم، هێزی (4) دەدات بە وەڵامی لەگەڵیدام، هێزی (5) دەدات بە وەڵامی بەتەواوی لەگەڵیدام، بۆ زانینی ئاستی ناوەندی ژمێرەیی وەڵامەکان بەپێی پێوەری لیکارتی پێنجی بروانە خشتەی (2).

تێبینی: پێوەری ئەم توێژینەوەیە هەموو برگەکانی ئەرێنین جگە لە برگەکانی (8، 11، 17، 21، 22، 28، 37، 40) نەبێت.

خشتەی (2)

ئاستی ناوەندی ژمێرەیی وەڵامەکان بەپێی پێوەری لیکرتی پێنجی

ژ	بەها	وەڵامەکان	ئاست
1	1 – 1.80	بەتەواوی لەگەڵیدا نیم	ئاستی زۆر نزم
2	1.81 – 2.60	لەگەڵیدا نیم	ئاستی نزم
3	2.61 – 3.40	نازانم	ئاستی ناوەند
4	3.41 - 420	لەگەڵیدام	ئاستی بەرز
5	4.21 - 5	بەتەواوی لەگەڵیدام	ئاستی زۆر بەرز

خشتەی (2) ئاستی ناوەندی ژمێرەیی وەڵامەکان بەپێی پێوەری لیکرتی پێنجی ڕووندەکاتەوە بەجۆرێک ئەو وەڵامانەی بەهای ناوەندی ژمێرەییەکەی لەنێوان (1 – 1.80) ئاستی (زۆر نزم) وەردەگرن، ئەو وەڵامانەی بەهای ناوەندی ژمێرەییەکەی لەنێوان(1.81 – 2.60) ئاستی (نزم) وەردەگرن، ئەو وەڵامانەی بەهای ناوەندی ژمێرەییەکەی لەنێوان (2.61 – 3.40) ئاستی (ناوەند) وەردەگرن، ئەو وەڵامانەی بەهای ناوەندی ژمێرەییەکەی لەنێوان (3.41 - 420) ئاستی (بەرز) وەردەگرن، ئەو وەڵامانەی بەهای ناوەندی ژمێرەییەکەی لەنێوان (4.21 - 5) ئاستی (زۆر بەرز) وەردەگرن.

دووەم: مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکانی پێوەرەکە:

ڕاستی و جێگیریی ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری بنەمای سەرەکی توێژینەوە چەندایەتییەکانن، بۆ ئەمەش پێویستی بە ئاستێکی باش لە ڕاستی (Validity) و جێگیری (Reliability) هەیە.

یەکەم: ڕاستی (Validity): بریتییە لە توانای ئامرازی توێژینەوە بۆ پێوانەکردنی ئەو دیاردەیەی بانگەشەی پێوانەکردنی دەکات (بۆکانی، 2016 :174).

لەم توێژینەوەیەدا سوود لە ڕاستیی ڕواڵەتی (Face Validity) و ڕاستیی ناوەڕۆک (Content Validity) وەرگیراوە:

1.1. ڕاستیی ڕواڵەتی (Face Validity): مەبەست لە ڕاستیی ڕواڵەتی ئامرازی توێژینەوە، ئایا ئامرازەکە لە ڕووکەش و ڕواڵەتدا تا چەند توانای پێوانی دیاردەکەی هەیە (سارانتاکوس،2017 :191). بۆ ئەو مەبەستە پێوەری توێژینەوەکە، خرایە بەردەست کۆمەڵێک لە شارەزایانی بواری کۆمەڵناسی و دەروونناسی و پەروەردە، کە ژمارەیان (15) کەس بوون، بۆ ئاشنابوون بە ناو و پلەی زانستی و شوێنی کارکردنی شارەزایان بڕوانە پاشکۆی (4)، لە ئەنجامدا بە شێوەیەکی گشتی ئاستی ڕاستیی ڕواڵەتی پێوەرەکە پلەی (95%) وەرگرت، بڕوانە خشتەی (3).

خشتەی (3)

ئاستی ڕاستیی پێوەری توێژینەوەکە بەپێی برگەکان بە ڕای شارەزایان

ژمارە	برگەی گونجاو	برگەی نەگونجاو	%ڕاستی	ژمارە	برگەی گونجاو	برگەی نەگونجاو	%ڕاستی
1	37	3	92.5	9	37	3	92.5
2	37	3	92.5	10	37	3	92.5
3	39	1	97.5	11	40	0	100
4	39	1	97.5	12	37	3	92.5
5	38	2	95	13	40	0	100
6	37	3	92.5	14	39	1	97.5
7	37	3	92.5	15	40	0	100
8	36	4	90.00	**کۆ**	**570**	**30**	**%95**

خشتەی (3) ڕێژەی ڕاستیی پێوەری توێژینەوەکە بەپێی برگە گونجاو و نەگونجاوەکان، بە ڕای هەڵسەنگێنەران دەخاتەڕوو:

کۆی گشتیی برگەکان= ژمارەی برگەکان × ژمارەی شارەزایان= 40 × 15 = 600 برگە

ڕێژەی سەدیی ڕاستێتیی پێوەرەکە = <u>ژ.برگە گونجاوەکان</u> × 100 = <u>570</u>× 100 = 95%

کۆی گشتیی برگەکان 600

-هاوكێشەی (لوشی):بە كارهێنراوە بۆ هەریەک لە بڕگەكان و بۆ پێوەرەكەش بەگشتی ئاستی پەیوەستی (+1 و -1) هەژماردەكرێت بەم شێوەیە:

هاوكێشەی (لوشی) بەكاردەهێنرێت بۆ ڕاستێتیی ڕواڵەتی بۆ زانینی ئاستی پەیوەستی هەریەک لە بڕگەكانی پێوەرەكەوە بەپێی ئەم یاسایە (إسماعیلی، 2011 :175)

ڕ. ن= ژ.ش - (ن / 2)

(ن/ 2)

ڕ. ن= ڕاستیی ناوەڕۆک

ژ. ش= ژمارەی شارەزایانی ڕەزامەند

ن= ژمارەی گشتیی شارەزایان= 15 لەم توێژینەوەیەدا، ن/2 = 7.5 لەم توێژینەوەیەدا

بەپێی هاوكێشەی لوشی ئاستی ڕاستیی ناوەڕۆكی پێوەرەكەمان بۆ (40) بڕگە بەم شێوەیەیە:

- ئەو بڕگانەی (15) شارەزا بە گونجاوی دادەنێن ئاستی ڕاستی = 1 ژمارەیان 19 بڕگەیە

- ئەو بڕگانەی (14) شارەزا بە گونجاوی دادەنێن ئاستی ڕاستی= 0.86، ژمارەیان 16 بڕگەیە

- ئەو بڕگانەی (13) شارەزا بە گونجاوی دادەنێن ئاستی ڕاستی = 0.73، ژمارەیان 4 بڕگەیە

ئەو بڕگانەی (10) شارەزا بە گونجاوی دادەنێن ئاستی ڕاستی = 0.33 ، ژمارەیان 1 بڕگەیە

كۆی ئەنجامی بڕگەكان= (1×19) + (0.86×16)+ (0.73×4)+ (0.33×1)

= 19+13.76+2.92+0.33 = 36

ڕاستیی ناوەڕۆكی پێوەرەكە = كۆی ئەنجامی هەموو بڕگەكان = 36 = 0.9 لەنێوان(+1-1)

ژمارەی بڕگەكانی پێوەرەكە 40

دەبینین بەپێی هاوكێشەی لوشی ئاستی پەیوەستی بۆ ڕاستیی ناوەڕۆكی پێوەرەكەمان بەگشتی لە ئاستێكی بەرزدایە، هەروەها بە ڕەچاوكردنی تێبینیەكانی شارەزایان ئەو بڕگەیەی هێزی (0.33) بەدەستهێنا لابراوە، ئەو بڕگانەشی هێزی (0.73) جارێكی تر دارشتنەوەیان بۆ كرایەوە و (3) بڕگەی تر بۆ تەوەرەی هۆكارە كۆمەڵایەتییەكان زیادكرا، بە ڕەچاوكردنی بڕگەی ئەرێنی و نەرێنی، بەم شێوەیە كۆتا شێوەی پێوەری توێژینەوەكە ژمارەی بڕگەكان لە (40) بڕگەوە زیادكران بۆ (43) بڕگە، بڕوانە پاشكۆی (6).

2.1. ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک (Internal consistency validity):

لەم هەنگاوەدا هاوکۆلکەی پەیوەستیی یەکبەیەکی بڕگەکان لەگەڵ تەوەرەکانی (سەرمایەی زانستی، سەرمایەی کۆمەڵایەتی، سەرمایەی ئابووری، هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان) دەدۆزرێتەوە، بۆ دڵنیابوون لەوەی ئایا ئەو بڕگەیە شیاوە بۆ مانەوە لە شیکار یاخود شیاو نییە و پێویستە بکرێتە دەرەوە بەجۆرێک ئەگەر (ئاستی گریمانەیی) هاوکۆلکەی پەیوەستی هەر بڕگەیەک کەمتر بوو لە (0.05) ئەوا ئەو بڕگەیە لە شیکاردا دەمێنێتەوە، بەڵام ئەگەر (ئاستی گریمانەیی) هاوکۆلکەی پەیوەستی هەر بڕگەیەک گەورەتر بوو لە (0.05) ئەوا ئەو بڕگەیە لە شیکاردا نامێنێتەوە و دەکرێتە دەرەوە. لە خشتەکانی (4، 5، 6، 7) ئاماژەی پێدراوە.

خشتەی (4)

ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی زانستی

زنجیرە	ژ.بڕگە	بڕگەکان	هاوکۆلکەی پەیوەستی	ئاستی گریمانەیی
1	6	حەزدەکەم بڕوانامەی ئەکادیمی بەدەستبهێنم بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زانستیم.	0.458	0.000
2	7	حەزدەکەم ئەو بەشە هەڵبژێرم لە ئایندەدا دەرفەتی زیاتری خوێندنی باڵام بۆ دەرەخسێنێت.	0.595	0.000
3	8	بەشێک هەڵنابژێرم ماندوبوون و کۆششکردنی زۆری بوێت.	0.485	0.000
4	9	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لە ڕووی زانستییەوە سوودی لێبینم، ئەگەرچی لە ئایندەدا دەرفەتی کارکردنیشی کەمتر بێت.	0.383	0.000
5	10	بەشێک هەڵدەبژێرم لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی سەردەمدا بگونجێت.	0.314	0.000
6	11	حەزدەکەم بڕوانامەی دبلۆم بەدەستبهێنم نەک بەکالۆریۆس.	0.381	0.000
7	12	ئەگەر بە نمرەکەم نەمتوانی بەشی دڵخوازی خۆم بەدەستبهێنم، پەنا دەبەم بۆ خوێندنی پاراڵێل.	0.328	0.000
8	13	ئەگەر بە نمرەکەم نەمتوانی بەشی دڵخوازی خۆم بەدەستبهێنم، دەمێنمەوە بۆ ساڵێکی تر و هەوڵی باشترکردنی تێکڕا دەدەم.	0.459	0.000

خشتەی (4) بریتییە لە ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی زانستی، لەبەرئەوە نرخی (ئاستی گریمانەیی) هەموو بڕگەکانی تەوەرەکە بچوکترە لە (0.05) کەواتە سەرجەم بڕگەکان شیاون بۆ ئەو تەوەرەیە و لە شیکار جێگیردەکرێن.

خشتەی (5)

ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی

زنجیرە	ژ.بڕگە	بڕگەکان	هاوکۆلکەی پەیوەستی	ئاستی گریمانەیی
1	14	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لای ئەندامانی خێزانەکەم پەسەند بێت.	0.661	0.000
2	15	بەشێک هەڵدەبژێرم لە ئایندەدا بتوانم خزمەتی کۆمەڵگەکەم بکەم.	0.216	0.000
3	16	پێموایە بەدەستهێنانی بڕوانامە لە ئایندەدا دەرفەتی هاوسەرگیریم بۆ باشتر دەکات.	0.424	0.000
4	17	حەزناکەم لە ئایندەدا بڕوانامەکەم بەکاربهێنم بۆ بەدەستهێنانی پێگەی کۆمەڵایەتی.	0.275	0.000
5	18	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لای هاوڕێکانم پەسەند بێت.	0.468	0.000
6	19	بەشێک هەڵدەبژێرم کاریگەریی خراپی نەبێت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانم.	0.430	0.000
7	20	حەزدەکەم لەو بەشە وەربگیرێم لەناو خەڵکیدا بەچاوی ڕێزەوە تەماشادەکرێت.	0.637	0.000
8	21	تێڕوانینی کۆمەڵایەتی کاریگەری نییە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	0.336	0.000

خشتەی (5) بریتییە لە ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی، لەبەرئەوە نرخی (ئاستی گریمانەیی) هەموو بڕگەکانی تەوەرەکە بچووکترە لە (0.05) کەواتە سەرجەم بڕگەکان شیاون بۆ ئەو تەوەرەیە و لە شیکار جێگیردەکرێن.

خشتەی (6)

ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی ئابووری

زنجیرە	ژ.بڕگە	بڕگەکان	هاوکۆلکەی پەیوەستی	ئاستی گریمانەیی
1	22	حەزناکەم بڕوانامەکەم ببێتە سەرچاوەی سەرەکیی داراییم.	0.423	0.000
2	23	بەشێک هەڵدەبژێرم لەکەرتی گشتیدا دەرفەتی کارم هەبێت	0.570	0.000
3	24	بەشێک هەڵدەبژێرم لە کەرتی تایبەتدا دەرفەتی کارم هەبێت.	0.570	0.000
4	25	بەشێک هەڵدەبژێرم لە ئایندەدا دەرفەتی کاری زیاتر ببێت، ئەگەر حەزیشم لێی نەبێت.	0.547	0.000
5	26	لەبەر هۆکاری ئابوورییە هەر چەند ساڵ جارێک خوێندکاران گرنگی بە چەند بەشێک دەدەن.	0.307	0.000
6	27	حەزدەکەم لە سەنتەری پارێزگاکان بخوێنم لەبەرئەوەی دوای دەرچوون دەرفەتی کار زیاترە.	0.477	0.000
7	28	داهاتووی هەندێک بەش و داهاتەکەی کاریگەری نییە لەسەر هەڵبژاردنەکانم.	0.488	0.000
8	29	بەشێک هەڵدەبژێرم هەلی بەرەوپێشچوونی ئابووریی بەردەوامی هەبێت.	0.602	0.000

خشتەی (6) بریتیە لە ڕاستیەتیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی سەرمایەی ئابووری، لەبەرئەوە نرخی (ئاستی گریمانەیی) هەموو بڕگەکانی تەوەرەکە بچووکترە لە (0.05) کەواتە سەرجەم بڕگەکان شیاون بۆ ئەو تەوەرەیە و لە شیکار جێگیردەکرێن.

خشتەی (7)

ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ تەوەرەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان

ئاستی گریمانەیی	هاوکۆلکەی پەیوەستی	بڕگەکان	ژ.بڕگە	زنجیرە
0.000	0.49	ڕاوبۆچوونی ئەندامانی خێزانەکەم ڕۆڵیان هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	30	1
0.000	0.429	بوونی ژمارەیەکی زۆری دانەمەزراو ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنەکانم.	31	2
0.000	0.346	ئاستی ئابووریی خێزانەکەم ڕۆڵی هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا.	32	3
0.000	0.468	نزیکیی بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێبوونمەوە ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	33	4
0.002	0.169	حەزی خۆم ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	34	5
0.000	0.48	هاوڕێکانم ڕۆڵیان هەیە لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکان.	35	6
0.000	0.253	بڕیارەکانی ناوەندی وەرگرتن ڕۆڵیان هەیە لەسەر بڕیارم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکان.	36	7
0.000	0.212	چاولێکەریی دەرچووانی پێش خۆم ڕۆڵی نییە لەسەرم لە بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان.	37	8
0.000	0.429	کەسێتیی مامۆستاکانم ڕۆڵی لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا هەبووە.	38	9
0.000	0.457	ڕێنماییکاری پەروەدەیی (توێژەری کۆمەڵایەتی) خوێندنگەکەم ڕۆڵی هەبووە	39	10

		لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنەکانم.		
11	40	قەیرانی دارایی ڕۆڵی نییە لەسەر هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	0.163	0.002
12	41	پەیوەندیی خوێندکار لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان.	0.519	0.000
13	42	حەزی سەربەخۆبوونم لە دەرەوەی خێزان ڕۆڵی هەیە لە هەڵبژاردنی بەشەکان.	0.308	0.000
14	43	تێکڕای نمرەکەم ڕۆڵی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا.	0.313	0.000

خشتەی (7) بریتییە لە ڕاستیی پەیوەستیی ناوەڕۆک بۆ بڕگەکانی تەوەرەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەیی هەموو بڕگەکانی تەوەرەکە بچووکترە لە (0.05) کەواتە سەرجەم بڕگەکان شیاون بۆ ئەو تەوەرەیە و لە شیکار جێگیردەکرێن.

دووەم: جێگیری (Reliability): بوونی جێگیری ئاماژەیە بۆ توانای بەدەستهێنانەوەی هەمان ئاستی ئەنجام لەکاتی دووبارە بەکارهێنانەوەی پێوەرەکەدا (سارانتاکوس، 2017 :198). هەروەها ئاماژەیە بۆ بوونی پلەیەکی بەرز لە وردی و چونییەکی ناوخۆیی بڕگەکانی پێوەر، لەم توێژینەوەیدا تاقیکردنەوەی هاوکۆلکەی ئەلفاکونباخ بەکارهاتووە بۆ دۆزینەوەی ئاستی جێگیری (جبریل،2020 :220). ئەم هاوکۆلکەیەکە دەدۆزرێتەوە بۆ ئەو توێژینەوانەی بە (پێوەر) ئەنجامدەدرێن بۆ دڵنیابوون لە شێوازی وەڵامدانەوەی فۆرمەکان ئایا بەدروستی وەڵامدراونەتەوە یان بە هەڕەمەکی، ئەنجامەکانی ئەم هاوکۆلکەیەش قەبوولْ یان ڕەتدەکرێتەوە بەپێی ئاستی جێگیرییەکەی، بڕوانە خشتەی (8).

خشتەی (8)

پێوانەی ئاستی قەبووڵبوونی هاوکۆلکەی ئەلفاکرۆنباخ

ز	هاوکۆلکەی ئەلفاکرونباخ	ئاستی جێگیری
1	0.9 – زیاتر	جێگیری نایابە
2	0.9 – 0.7	جێگیری گونجاوە (ئەنجامی زۆرینەی توێژینەوەکان)
3	0.7 – 0.6	جێگیری پەسەندە
4	0.6 – 0.5	جێگیری لاوازە
5	کەمتر لە 0.5	جێگیری پەسەند نییە

لە خشتەی (8)دا دەبینین، ئەو توێژینەوە چەندێتیانەی ئاستی جێگیریی هاوکۆلکەی ئەلفاکۆنباخی پێوەرەکەی دەکەوێتە نێوان (0.9- زیاتر) ئەوا بە جێگیرییەکی نایاب دادەنرێت، ئەوانەشی ئاستی جێگیریی هاوکۆلکەی ئەلفاکۆنباخی پێوەرەکەی دەکەوێتە نێوان (0.7 – 0.9) ئەوا بە جێگیرییەکی گونجاو دادەنرێت، ئەمەش ئەنجامێکی گونجاوە بۆ زۆرینەی توێژینەوەکان، ئەوانەشی ئاستی جێگیریی هاوکۆلکەی ئەلفاکۆنباخی پێوەرەکەی دەکەوێتە نێوان (0.6–0.7) ئەوا بەجێگیریی پەسەند دادەنرێن، ئەوانەشی ئاستی جێگیریی هاوکۆلکەی ئەلفاکۆنباخی پێوەرەکەی دەکەوێتە نێوان (0.5 – 0.6) ئەوا جێگیرییان لاوازە و پێویست دەکات دووبارەبکرێنەوە، ئەو توێژینەوانەشی ئاستی جێگیریی هاوکۆلکەی ئەلفاکۆنباخی پێوەرەکەی دەکەوێتە نێوان (کەمتر لە 0.5) ئەنجامەکەی لە ڕووی زانستییەوە پەسەند نییە (Shen & Zhang, 2011:441-451).

خشتەی (9)

هاوکۆلکەی ئەلفاکرۆنباخ بۆ سەرجەم تەوەرە و بڕگەکانی پێوەرەکە

ز	تەوەرەکان بەپێی بڕگەکان	هاوکۆلکەی ئەلفا کرۆنباخ	ژمارەی بڕگە	ئاستی جێگیری
1	سەرمایەی زانستی	0.635	8	جێگیریی پەسەند
2	سەرمایەی کۆمەڵایەتی	0.659	8	جێگیریی پەسەند
3	سەرمایەی ئابووری	0.695	8	جێگیریی پەسەند
4	هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان	0.657	14	جێگیریی پەسەند
5	هەموو تەوەرەکانی پێوەرەکە	0.763	38	جێگیریی باش

خشتەی (9) بریتییە لە (هاوکۆلکەی جێگیربوونی ئەلفاکرۆنباخ) بۆ هەموو بڕگەکان و تەوەرەکان، وەک دەبینین هاوکۆلکەی ئەلفاکرونباخی تەوەرەی سەرمایەی زانستی دەکاتە (0.635) ئەمەش ئاستێکی جێگیریی پەسەندە، بەهەمان شێوە هاوکۆلکەی ئەلفاکرونباخی تەوەرەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بە پلەی (0.659) تەوەرەی سەرمایەی ئابووری بەپلەی(0.695)، تەوەرەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان بە پلەی (0.657) بەئاستێکی جێگیریی پەسەند دێن، کۆی گشتی تەوەرەکانیش بە پلەی (0.763) بە ئاستی جێگیری باش هەژماردەکرێت، واتە لە ڕووی زانستییەوە ئەنجامەکانی شیکاری زانستی ئەم توێژینەوەیە باوەڕپێکراوە، لەبەرئەوەی ئاستی جێگیریی پێوەرەکەی دەکاتە (0.763) ئەمەش لە توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکاندا ئاماژەیە بۆ ئاستێکی جێگیریی گونجاو.

سێیەم: تایبەتمەندییە ئامارییە وەسفییەکانی نمونەی توێژینەوەکە:

بە سەرنجدان لە ئاستی بەهای وەڵامی نمونەی توێژینەوەکە دەردەکەوێت دابەشبوونی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە بەسەر کۆمەڵگەی توێژینەوەکە لە ڕەهەندە جیاوازەکان بەشێوەیەکی گشتی نزیکە لە دابەشبوونی سروشتی. بڕوانە خشتەی (11,10).

خشتەی (10)

دابەشبوونی سروشتی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی بەهای پێوەرەکان

ز	پێوەر	Measurement	بەها
1	ناوەندی ژمێرەیی	Mean	3.6219
2	ناوەڕاستە	Median	3.6342
3	باو	Mode	3.45
4	لادانی پێوانەیی	Std. Deviation	0.28087
5	لادان	Variance	0.079
6	لاری	Skewness	-0.013
7	تەپین	Kurtosis	-0.112
8	مەودا	Range	1.50
9	کەمترین ئاست	Minimum	2.87
10	بەرزترین ئاست	Maximum	4.37

لە خشتەی (10) دەبینین بەهای ناوەندی ژمێرەیی و ناوەڕاستە و باو نزیکن لە یەکتر، هەروەها بەهای لاری و تەپین نزیکن لە سفر، ئەمەش ئاماژە بە نزیکیی دابەشبوونی سروشتی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە دەکات (البحر و التنجي، 2014: 30). بەم هۆیەوە دەتوانین ئەو داتایانەی دەستمانکەوتووە لە توێژینەوەکەدا بەکاربهێنین، بڕوانە شێوەی (4).

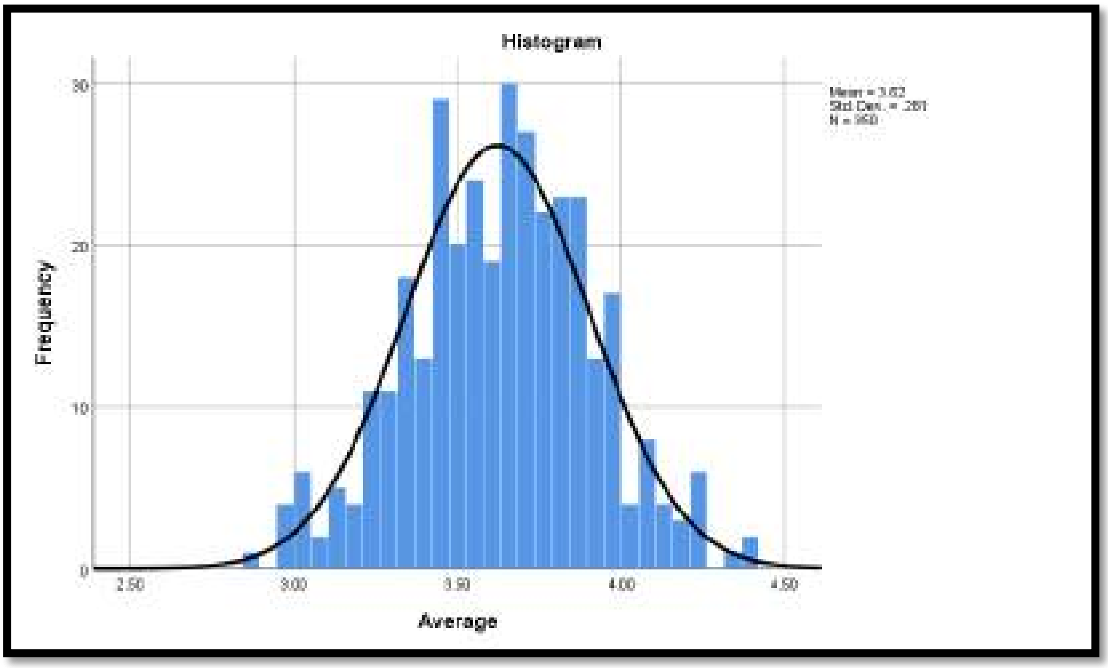

شێوەی (4)

پلیکانەی چەماوەیی و دووبارەیی تایبەت بە دابەشبوونی سروشتی نمونەکە ڕووندەکاتەوە

خشتەی (11)

تاقیکردنەوەی کۆڵمۆگرۆڤ سیمیرنۆف بۆ سروشتی دابەشبوونی داتاکان

Tests of Normality					
Shapiro-Wilk			Kolmogorov-Smirnova		
Sig.	df	Statistic	Sig.	Df	Statistic
0.660	350	0.997	.200*	350	0.037
*. This is a lower bound of the true significance.					
a. Lilliefors Significance Correction					

خشتەی(11) بریتییە لە تاقیکردنەوەی کۆڵمۆگرۆڤ سیمیرنۆف بۆ دیاریکردنی ئاستی دابەشبوونی سروشتی نمونەی توێژینەوەکە (جبریل، 2020 :202).

لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەیی لە تاقیکردنەوەکەدا دەکاتە (0.200) ئەمەش گەورەترە لە ئاماژەداری ئاماری (0.05)، واتە نمونەی توێژینەوەکەمان بەشێوەیەکی سروشتیانە دابەش بووە، بڕوانە شێوەی (5).

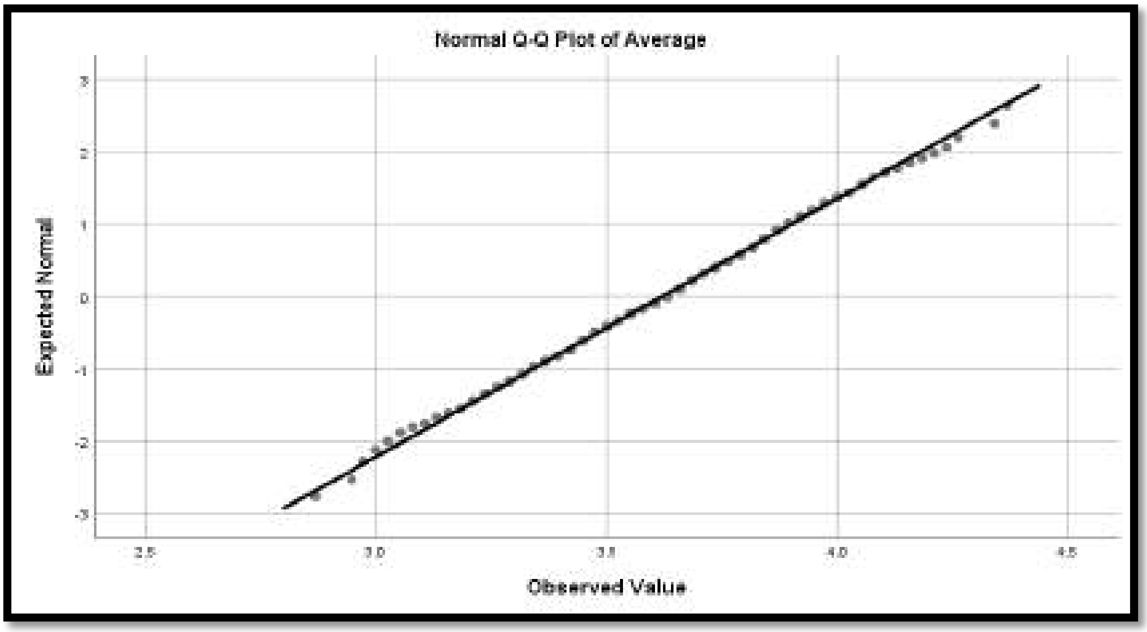

شێوەی (5)

هێڵکاریی Q-Q (Quantile-Quantile Plot) دابەشبوونی سروشتی نمونەکە ڕووندەکاتەوە

چوارەم: ئامرازە ئامارییە بەکارهێنراوەکانی توێژینەوەکە:

بەگشتی ئەو ئامرازە ئامارییانەی لەم توێژینەوەیەدا بەکارهاتووە لە ڕێگەی پاکێجی ئاماری بۆ زانستە کۆمەڵایەتییەکان، ناسراوە بە (SPSS-Statistical Package for SocialScince)وە ئەنجامدراوە گرنگترینیان ئەمانەن:

1. ناوەندی ژمێرەیی (Mean)، ناوەڕاستە (Median)، باو (Mode).
2. لادانی پێوانەیی (Std.Deviation)، لاری (Skewness)، تەپین (Kurtosis) بۆ دیاریکردنی سروشتی دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە.
3. هاوکێشەی (لوشی) بۆ دۆزینەوەی ڕاستیی ڕواڵەتی بڕگەکانی پێوەرەکە.
4. تاقیکردنەوەی (T-Test) بۆ دۆزینەوەی جیاوازیی نێوان یەک گرووپ و دوو گرووپ.
5. ناوەندی ژمێرەیی سەنگکراو (The weighted Mean) بۆ دۆزینەوەی هێزی بڕگەکان.
6. هاوکۆلکەی ئەلفاکرونباخ (Alpha Crounbakh) بۆ دۆزینەوەی جێگیریی پێوەرەکە.

7. تاقیکردنەوەی کۆڵمۆگرۆڤ سیمیرنۆف (Kolmogorov-Smirnov) بۆ دیاریکردنی سروشتی دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە.

8. تاقیکردنەوەی(F) بۆ بەراوردکردنی زیاتر لە یەک گرووپی یەک نمونە (F.Test-Way ANOVA) بۆ دۆزینەوەی جیاوازیی نێوان پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان بەپێی گۆڕاوەکان.

بەشی پێنجەم
خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوەکە

باسی یەکەم: خستنەڕوو و شیکردنەوەی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە

یەکەم:خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە

دووەم: شیکردنەوەی ئەنجامەکان بەپێی ئامانجەکانی توێژینەوەکە

باسی دووەم: دەرئەنجامەکان، پێشنیازەکان، ڕاسپاردەکان

بەشی پێنجەم

خستنەڕوو و شیکردنەوەی زانیارییەکانی توێژینەوەکە

ئەم بەشە کۆتا بەشی توێژینەوەکەیە، لە دوو باسی سەربەخۆ پێکهاتووە باسی یەکەم بە ناونیشانی خستنەڕوو و شیکردنەوەکانی ئەنجامەکان توێژینەوەکە، هەریەک لە تەوەرەکانی خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە، شیکردنەوەی ئەنجامەکان بەپێی ئامانجەکانی لە ڕوانگەی تەوەرەکانی پێوەری توێژینەوەکە لەخۆدەگرێت، باسی دووەمیش لە دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە، پێشنیازەکان، ڕاسپاردەکان پێکهاتووە.

باسی یەکەم:خستنەڕوو و شیکردنەوەی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە:

یەکەم: خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە:

خشتەی (12)

دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ڕەگەز (نێر، مێ)

ڕەگەز	دووبارەکان	ڕێژەی سەدی
مێ	216	61.71
نێر	134	38.29
کۆی گشتی	350	100

خشتەی (12) دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ڕەگەزی یەکەکانی نمونەکە ڕووندەکاتەوە، دەردەکەوێت ژمارەی ڕەگەزی مێ (216) خوێندکارە لە کۆی (350) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (61.71) ژمارەی ڕەگەزی نێر (134) خوێندکارە بە ڕێژەی سەدی (38.29) ئەم شێوازی دابەشبوونە دەگەڕێتەوە بۆ ئاستێک لە ڕەچاوکردنی سروشتی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە، لە (63%) ڕەگەزی مێیە (37%) ڕەگەزی نێرە، بڕوانە پاشکۆی (7).

خشتەی (13)

دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی جۆری خوێندن (زانستی، وێژەیی)

جۆری خوێندن	دووبارەکان	ڕێژەی سەدی
زانستی	204	58.29
وێژەیی	146	41.71
کۆی گشتی	350	100

خشتەی (13) دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی جۆری خوێندن ڕووندەکاتەوە، دەردەکەوێت ژمارەی خوێندکارانی بەشی زانستی (204) خوێندکارە لە کۆی (350) خوێندکار بەڕێژەی سەدی (58.29) ژمارەی خوێندکارانی بەشی وێژەیی (146) خوێندکارە بە ڕێژەی سەدی (41.71). ئەم شێوازی دابەشبوونە دەگەڕێتەوە بۆ ڕەچاوکردنی سروشتی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە، کە لە (61%)ی بەشی زانستییە، (39%)ی بەشی وێژەییە، بڕوانە پاشکۆی (7).

خشتەی (14)

دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەکە

تێکڕای نمرە	دووبارەکان	ڕێژەی سەدی
50 – 59	48	13.71
60 – 69	113	32.29
70 – 79	73	20.86
80 – 89	66	18.86
90- زیاتر	50	14.29
کۆی گشتی	350	100

خشتەی (14) دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی تێکڕای نمرەی نمونەکە ڕووندەکاتەوە، دەردەکەوێت ژمارەی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکەیان دەکەوێتە نێوان (60- 69) دەکاتە (113) خوێندکار لە کۆی (350) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (32.29) ژمارەی ئەو

خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکەیان دەکەوێتە نێوان (70- 79) دەکاتە (73) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (20.86) ژمارەی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکەیان دەکەوێتە نێوان (80- 89) دەکاتە (66) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (18.86)، ژمارەی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکەیان دەکەوێتە نێوان (90- زیاتر) دەکاتە (50) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (14.29)، ژمارەی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکەیان دەکەوێتە نێوان (50-59) دەکاتە (48) خوێندکار بە ڕێژەی سەدی (13.71).

خشتەی(15)

دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە

ئابووریی خێزان	دووبارەکان	ڕێژەی سەدی
زۆر باش	23	6.57
باش	176	50.29
ناوەند	136	38.86
لاواز	15	4.29
کۆی گشتی	350	100

خشتەی (15) دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی باری ئابووریی خێزانی یەکەکان ڕووندەکاتەوە، دەردەکەوێت ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاستی ئابوورییان (باشە) دەکاتە (176) خێزانن لە کۆی (350) خێزان بە ڕێژەی سەدی (50.29)، ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاستی ئابوورییان (ناوەندە) دەکاتە (136) خێزان بەرامبەر ڕێژەی سەدی (38.86)، ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاستی ئابوورییان (زۆر باشە) دەکاتە (23) بە ڕێژەی سەدی (6.57)، ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاستی ئابوورییان (لاوازە) دەکاتە (15) خێزان بە ڕێژەی سەدی (4.29).

خشتەی (16)

دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ئاستی زانستی خێزانی یەکەکان

ڕێژەی سەدی	دوبارەکان	خاوەنی بڕوانامەی زانکۆو پەیمانگا
30.00	105	هیچ کەس
27.43	96	یەک کەس
21.14	74	دوو کەس
21.43	75	سێ کەس و زیاتر
100	350	**کۆی گشتی**

خشتەی (16) دابەشبوونی نمونەی توێژینەوەکە بەپێی ئاستی زانستیی خێزانی یەکەکان بەپێی بڕوانامەی زانکۆ و پەیمانگا ڕووندەکاتەوە، دەردەکەوێت ژمارەی ئەو خێزانانەی هیچ کەسیان بڕوانامەیان نییە دەکاتە (105) خێزان لە کۆی (350) بە ڕێژەی سەدی (30.00)، ژمارەی ئەو خێزانانەی یەک کەسیان بڕوانامەیان هەیە دەکاتە (96) خێزان بە ڕێژەی سەدی (27.43)، ژمارەی ئەو خێزانانەی سێ کەس و زیاتریان بڕوانامەیان هەیە دەکاتە (75) خێزان بەڕێژەی سەدی (21.43) ژمارەی ئەو خێزانانەی دوو کەسیان بڕوانامەیان هەیە دەکاتە (74) خێزان بە ڕێژەی سەدی (21.14).

شێوازی دابەشبوونی یەکەکانی نمونەکە لە خشتەکانی (14، 15، 16) دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی نمونەکە خۆی نەک ویستی توێژەر.

دووەم: شیکردنەوەی ئەنجامەکان بەپێی ئامانجەکانی توێژینەوەکە:

ئامانجی یەکەم: بەگشتی زانینی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکان بەدەستهێنانی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) لە ئاڕاستەکردنی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

خشتەی (17)

ئاستی ناوەندی ژمێرەیی سەرجەم تەوەرەکانی پێوەرەکە

تەوەرەکان	ژمارەی برگە	لادانی پێوانەیی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان
سەرمایەی زانستی	8	1.144	3.64	بەرز
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	8	1.18	3.52	بەرز
سەرمایەی ئابووری	8	1.066	3.82	بەرز
هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان	14	1.167	3.55	بەرز

خشتەی (17) بریتییە لە ناوەندی ژمێرەیی یەکەکانی نمونەکە بۆ هەریەک لە تەوەرەکانی پێوەرەکە، بەگشتی ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی هەریەک لە سەرمایەکان و هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت پاڵنەرەکانی بەدەستهێنانیان لە ئاستێکی بەرزدان، بەڵام بەپێی ڕیزبەندی دەبینین ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بە ناوەندی ژمێرەیی (3.82) لە پلەی یەکەمدایەوە و ئاستی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بە ناوەندی ژمێرەیی (3.64) لە پلەی دووەمدایە، سەرمایەی کۆمەڵایەتیش بە ناوەندی ژمێرەیی (3.52) پلەی سێیەمی گرتووە، لە ڕوویەکی ترەوە ئاستی بەرزیی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت پاڵنەرێتی هەریەک لەو سەرمایانەی لە بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی بە ناوەندی ژمێرەیی (3.55) ئاماژەیەکی واتادارە بۆ ڕۆڵی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان لە پرۆسەی بڕیاردانی دەرچووانی ئامادەیی لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا.

لە ڕوانگەی ئەنجامەکانی ئامانجی یەکەمی توێژینەوەکەوە وەڵامی پرسیاری یەکەمی کێشەی توێژینەوەکەمان دەستدەکەوێت، کە ئایا گرنگترین پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی چین؟

گرنگترین پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە بە ئاستێکی بەرزی پاڵنەرێتی، بە پلەی یەکەم بریتییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری، بە پلەی دووەم بریتییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی

سەرمایەی زانستی، بە پلەی سێیەم بریتییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی. ئەم ئەنجامەش هاوتایە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشوو(زينة شهيد علي البندر 2016)، دەڵێت بەشێوەیەکی گشتی ئاستی دەستکەوتەپاڵنەر (دافعية التحصيل) لای خوێندکارانی قۆناغی ئامادەیی بەشی (زیندەزانی، پراکتیکی) لە ئاستێکی بەرزدایە.

لەلایەکی ترەوە ئەنجامی توێژینەوە زانستییەکانیش پشتڕاتیانکردووەتەوە کە هۆکاری بەرزیی ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی لەبەرئەوەیە ئامانج لە خوێندن وابەستەیە بە دەستەبەرکردنی دەرفەتی کار و بەدەستهێنانی بژێویی ژیانی خوێندکار دووای تەواوکردنی خوێندنەکە (سعيد، 2020 :132).

ئامانجی دووەم : زانینی ئاستی پلەبەندی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

خشتەی (18)

ئاستی پلەبەندیی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی

زنجیرە	ژ. برگە	برگەکان	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان
1	34	حەزی خۆم ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	4.42	زۆر بەرز
2	43	تێکڕای نمرەکەم ڕۆڵی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا.	4.37	زۆر بەرز
3	30	ڕاوبۆچوونی ئەندامانی خێزانەکەم ڕۆڵیان هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	4.06	بەرز
4	32	ئاستی ئابووریی خێزانەکەم ڕۆڵی هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا.	4.03	بەرز
5	35	هاوڕێکانم ڕۆڵیان لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە.	3.75	بەرز
6	31	بوونی ژمارەیەکی زۆری دانەمەزراو ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنەکانم.	3.74	بەرز
7	36	بڕیارەکانی ناوەندی وەرگرتن ڕۆڵیان هەیە لەسەر بڕیارم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکان.	3.60	بەرز

8	40	قەیرانی دارایی ڕۆڵی نییە لەسەر هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	3.42	بەرز
9	41	پەیوەندیی خوێندکار لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان.	3.35	ناوەند
10	33	نزیکی بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێبوونمەوە ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.	3.34	ناوەند
11	42	حەزی سەربەخۆبوونم لە دەرەوەی خێزان ڕۆڵی هەیە لە هەڵبژاردنی بەشەکان.	3.29	ناوەند
12	38	کەسێتیی مامۆستاکانم کاریگەرییان لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا هەیە.	3.02	ناوەند
13	39	ڕێنماییکاری پەروەدەیی (توێژەری کۆمەڵایەتی) خوێندنگەکەم کاریگەری لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنەکانم هەبووە.	2.88	ناوەند
14	37	چاولێکەریی دەرچووانی پێش خۆم کاریگەری نییە لەسەرم لە بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان.	2.49	نزم
تێکڕا			**3.55**	**بەرز**

لە خشتەی (18) ڕیزبەندیی تەوەرەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگاکان لای نمونەی توێژینەوەکە نیشاندراوە لە ئاستی زۆر بەرزەوە بۆ ئاستی نزم، بڕگەی (34) حەزی خۆم ڕۆڵی هەیە لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان بە پلەی (4.42) و بە ئاستی زۆر بەرز بە یەکەمین هۆکار دادەنرێت.

هەرچەندە ئەم هۆکارە زیاتر ڕوخسارێکی تاکەکەسی هەیە، بەڵام لە جەوهەردا کۆمەڵایەتییە، لەبەرئەوەی لە کاتی چاوپێکەوتنەکاندا ئەم پرسیارە ئاڕاستەی خوێندکار دەکرا، بۆچی حەزت لەو بەشەیە؟ ئایا هیچ زانیارییەکت لەسەر ئەو بەشە هەیە؟ لە وەڵامدا تێبینیمان دەکرد زۆرینەیان زانیاریی پێویستیان لەسەر بەشەکە نەبوو، پاساوەکانیشیان بەزۆری ئەوە بووە (دامەزراندنی باشە، لە کەرتی تایبەت دەرفەتی کاری هەیە ، ماڵەوە پێیان باشە) هەموو ئەم وەڵامانەش مۆرکێکی کۆمەڵایەتییان هەیە. ئەم ئەنجامەش نزیکە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (خسرو رشید و همکاران، 2013) دەڵێت: پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان هۆکارە کەسییەکان و هۆکارەکانی ژینگەی خێزان و خوێندنگە لە پاڵنەری دەستکەوتنی خوێندن

لای خوێندکاران هەیە. هەروەها هاوتایە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (Abdolreza Gilavand ,2016)، دەڵێت: حەزی کەسی خوێندکار ڕۆڵی بەرچاوی لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی پزیشکی ددان لە وڵاتی ئێران هەیە.

بڕگەی (43) تێکڕای نمرەکەم ڕۆڵی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا بە پلەی (4.37) و بە ئاستی زۆربەرز بە دووەمین هۆکار دادەنرێت.

ئەم هۆکارەش دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی سیستمی وەرگرتن لە هەرێمی کوردستان، کە سیستمی وەرگرتنی ناوەندییە و کۆنمرە هۆکاری سەرەکی وەرگرتنی خوێندکارە لە زانکۆ و پەیمانگاکان.

بڕگەی (30) ڕاوبۆچوونی ئەندامانی خێزانەکەم ڕۆڵیان هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان) بە پلەی (4.06) بە ئاستی بەرز بە سێیەمین هۆکار دادەنرێت.

خێزان ڕۆڵێکی بەرچاوی لە بڕیارەکانی خوێندکاردا هەیە، چ بەشێوەی ئەرێنی کە دەبێتە پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی بۆ خوێندکارەکە یان بەشێوەی نەرێنی دەبێتە ڕێگر لەبەردەم خوێندکار.

ئەم ئەنجامەش نزیکە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (طاهر اصلانی و رباب فرجی،2017) دەڵێت: بەگشتی ڕۆڵی ئەندامانی خێزان زیاترە لە هۆکارەکانی تر لە هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندنی خوێندکاردا.

هەروەها هاوتایە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (اکرم عبدالجبار عبدالله،2021) دەڵێت: هەندێک لە خێزانەکان گرفت بۆ خوێندکاران دروستدەکەن و داوای نمرەی بەرزیان لێدەکەن. لە کاتی چاوپێکەوتن لەگەڵ یەکێک لە خوێندکارانی ساڵی پێشووتردا کە لە کۆلێژی زمان بەشی ئینگلیزی وەرگیرابوو دەیوت: من بەشی یاسا وەریدەگرتم بەڵام خێزانەکەم دەیانوت بەشی یاسا بۆ کچ گونجاو نییە، بۆیە بەناچاری بەشی ئینگلیزیم هەڵبژارد.

بڕگەی (32) ئاستی ئابووری خێزانەکەم ڕۆڵی هەیە لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا) بە پلەی (4.03) بەئاستی بەرز بە چوارەمین هۆکار دادەنرێت.

لەکاتی تێبینییەکاندا بە دوو شێوە ڕۆڵی ئەم هۆکارە دەبینرا لە پاڵنەری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستیدا، یەکەم: ئەو خوێندکارانەی خێزانانەکانیان ئاستی ئابوورییان لاواز بوو بەزۆری دەرفەتی وەرگرتنیان تەنیا ئەو کۆنمرەیە بوو بەدەستیانهێنابوو، دووەم: ئەو خوێندکارانەی

خێزانەکانیان ئاستی ئابوورییان بەرز بوو دەرفەتی خوێندنی پاراڵیل و ئێوارانیان زیاتر بوو ئەگەرچی هەمان نمرەشیان هێنابوو.

برگەی (35) هاورێکانم رۆڵیان لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە بە پلەی (3.75) بە ئاستی بەرز بە پێنجەمین هۆکار دادەنرێت.

ئەم هۆکارە یەکێکی ترە لەو هۆکارانەی رۆڵی ژینگەی کۆمەڵایەتی دەردەخات لەسەر پاڵنەری بڕیاردانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای خوێندکاران، لە کاتی تێبینیکردنمان ڕەگەزی مێ زیاتر گرنگییان بەم هۆکارە دەدا وەک لە ڕەگەزی نێر بەجۆرێک خوێندکارە کچەکان ئەم هۆکارەیان لە ڕیزبەندیی پێنجەمین هۆکاری کۆمەڵایەتی بە پلەی (4.014) بە ئاستێکی بەرز دانابوو، بەڵام خوێندکارە کوڕەکان ئەم هۆکارەیان لە ڕیزبەندیی هەشتەمین هۆکار بە پلەی (3.321) بە ئاستێکی ناوەند دانابوو، بەڵام هەست دەکرا بە شێوازێکی بەرچاو خێزان ڕۆڵی هەبوو لەم پلە بەندییەدا.

برگەی (31) بوونی ژمارەیەکی زۆری دانەمەزراو ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنەکانم بە پلەی (3.74) بە ئاستی بەرز بە شەشەمین هۆکار دادەنرێت.

ئەم هۆکارە هەرچەند بە پلەی شەشەم دێت لێرەدا، بەڵام یەکێک بوو لە هۆکارە دیارەکان، لەبەرئەوەی پاڵنەری سەرەکی بۆ بڕیاردانی هەڵبژاردنی پسپۆڕی بریتییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری، وەک لە ئامانجی یەکەمدا ئاماژەپێدراوە، هەروەها هاوتایە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (Abdolreza Gilavand,2016) دەڵێت: هۆکاری سەرەکیی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی پزیشکی ددان لە وڵاتی ئێراندا دەگەڕێنەوە، بۆ بوونی ژمارەیەکی زۆر لە دەرچووی دانەمەزراوی زانکۆ و پەیمانگاگان، کەمیی هەلی کار لە کەرتی گشتی، لەبەرئەوە ئەو پیشانە کە لە کەرتی تایبەت دەرفەتی کاریان زیاترە گرنگیی زیاتریان پێدەدرێت.

برگەی (36) بڕیارەکانی ناوەندی وەرگرتن رۆڵیان لەسەر بڕیارم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە، بە پلەی (3.60) بە ئاستی بەرز بە حەوتەمین هۆکار دادەنرێت.

بەهەمان شێوەی هۆکاری دووەم، ئەم هۆکارەش دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی سیستمی وەرگرتن لە هەرێمی کوردستان.

برگەی (40) قەیرانی دارایی ڕۆڵی نییە لەسەر هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان بە پلەی (3.42) بە ئاستی بەرز بە هەشتەمین هۆکار دادەنرێت.
وەڵامی ئەم برگەیە تاڕادەیەک پێچەوانەی ئەنجامەکانی پێشووە، لەبەرئەوەی دەبینین ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری پلەی یەکەمی وەرگرتووە، چۆن قەیرانی دارایی ڕۆڵی نییە؟ ئەم ڕاستییەمان لە چەند چاوپێکەوتن و تێبینییەکاندا بەدیدەکرد خوێندکار هەبوو لەبەر هۆکاری ئابووری خوێندنی پەیمانگای هەڵدەبژاد نەک زانکۆ، دەیوت: لەبەرئەوەی بە دوو ساڵ خوێندن تەواوبکەم بۆ من باشرە نەک چوار ساڵ، بەڵام ئاستی بەرزیی ئەم وەڵامە بە پلەی هەشتەم لە کۆی چواردە هۆکار دەگەڕێنینەوە بۆئەوەی زۆرینەی خێزانی یەکەکانی نمونەکە بە ڕێژەی سەدی (56,8) ئاستی ئابووریان باش و زۆر باشە، هۆکاری چوارەم ئەم ڕاستییەمان بۆ دەسەلمێنێت، کە دەڵێت (ئاستی ئابووریی خێزانەکەم ڕۆڵی لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا هەیە).
برگەی (41) پەیوەندیی خوێندکار لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە) بە پلەی (3.35) بە ئاستی ناوەند بە نۆیەمین هۆکار دادەنرێت.
لە کاتی چاوپێکەوتن و تێبینییەکاندا ئەم هۆکارە وەک دیاردەیەک هەستپێدەکرا، بەتایبەت کوڕەکان بەڕوونی پشتڕاستیاندەکردەوە و نمونەشیان باسدەکرد، هۆکارەکەشیان دەگەڕاندەوە بۆ کرانەوە بە ڕووی دونیای مەجازی و ئینتەرنێت هۆکارێکی ئاسانە بۆ یەکترناسین و پەیوەندیی دروستکردن لەنێوان کوڕان و کچاندا پێش قۆناغی چوونە زانکۆ.
برگەی (33) نزیکی بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێبوونمەوە ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان هەیە بە پلەی (3.34) بە ئاستی ناوەند بە دەیەمین هۆکار دادەنرێت.
برگەی ژمارە (42) حەزی سەربەخۆبوونم لە دەرەوەی خێزان ڕۆڵی لە هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە) بە پلەی (3.29) بە ئاستی ناوەند بە یازدەیەمین هۆکار دادەنرێت.
هەردوو هۆکاری دەیەم و یازدەیەم دوو هۆکاری پێکەوەگرێدراوی تاڕادەیەک پێچەوانەن، بە تێبینیکردنمان لەبەرئەوەی ژمارەیەک لە خوێندکاران شوێنە نزیکەکانیان هەڵدەبژارد، وەک خواستی خێزانەکانیان لەژێر فشاری هۆکارە ئابووریی و کۆمەڵایەتییەکاندا بوو، بەڵام ژمارەیەکی تر لە خوێندکاران بەوویستی خۆیان حەزیان دەکرد لەدەرەوەی شارەکەی خۆیان بخوێنن، کاتێ پرسیارت لێدەکردن حەزی کونجکۆڵی (فزولی) و سەربەخۆبوونیان لە دەرەوەی

خێزان هۆکار بوو بۆ ئەم بڕیارە، وەک خۆیان دەڵێن حەزیان لە زانکۆیە نەک پۆلی سیازدەیەم (مەبەست گۆڕانکارینەکردنە لە ژیانی خوێندنداو لە شارەکەی خۆتدا بمێنیتەوە) بەڵام بەشێوەیەکی گشتی حەزی سەربەخۆبوون لای ڕەگەزی نێر زیاتر بوو وەک لە ڕەگەزی مێ، بەجۆرێک خوێندکارە کوڕەکان ئەم هۆکارەیان لە ڕیزبەندیی حەوتەم بە ئاستێکی بەرز دادەنا، بەڵام خوێندکارە کچەکان ئەم هۆکارەیان لە ڕیزبەندیی یازدەیەم دادەنا بە ئاستی ناوەند، ئەنجامی توێژینەوەکان ئەمەیان پشتڕاستکردووەتەوە کە هۆکارەکانی ڕوانگەی کۆمەڵایەتی و دابونەریتە (سعید،2020 :132).

بڕگەی (38) کەسێتیی مامۆستاکانم ڕۆڵی لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا هەیە بە پلەی (3.02) بە ئاستی ناوەند بە دوازدەیەمین هۆکار دادەنرێت.

بڕگەی (39) ڕێنماییکاری پەروەدەیی (توێژەری کۆمەڵایەتی) خوێندنگەکەم ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنەکام هەبووە بە پلەی (2.88) بە ئاستی ناوەند بە سیازدەیەمین هۆکار دادەنرێت.

ئەم هۆکارە بە پلەی سیازدەیەمین و بە ئاستی ناوەند جێگەی پرسیاربوو لە ڕۆڵی ڕێنماییکارانی پەروەردەیی لە ناوەندەکانی خوێندندا، تاڕادەیەکیش پێچەوانەیە لەگەڵ یەکێک لە ئەنجامەکانی توێژینەوەکانی پێشووی (طاهر اصلانی و رباب فرجی،2017) دەڵێت: ڕێنماییکارانی پەروەردەیی لە خوێندنگەکاندا ڕۆڵی بەرچاویان هەیە لە پرۆسەی ڕاوێژ و ڕێنمایکردنی خوێندکاران لە هەڵبژاردنی بوار و بەشی خوێندن. لە کاتێکدا لە کۆی (16) ئامادەیی سنوری بەڕێوبەرایەتیی پەروەردەی هەڵەبجە (15) ئامادەییان ڕێنماییکاریان هەبووە، بە وتەی (دانا نادر) سەرپەرشتیاری پەروەردەیی ڕێنماییکاران لە یەکەی سەرپەرشتیکردنی بنەڕەتی و باخچەی منداڵان لە پەروەردەی هەڵەبجە.

هۆکاری ئەم پلەبەندییە نزمە بۆ ڕۆڵی ڕێنماییکاران گەڕاندەوە بۆئەوەی لە ئامادەییەکاندا بەشەوانەی مامۆستایان زۆرن و دەرفەت کەمترە بۆ ڕێنماییکردن بۆ ئەم کارە، ئەمە جگە لەوەی ئێستا پرۆسەی وەرگرتنەوەی نمرە و پڕکردنەوەی فۆڕم بەشێوازی ئەلیکترۆنییە و خوێندکاران خۆیان یان کەسێکی تر یان ڕێکخراوەکان ئەم ئەرکەیان بۆ ئەنجامدەدەن، ڕۆڵی مامۆستایان و ڕێنماییکاران لەم پرۆسەیەدا بەشێوەی فەرمی لاوازە.

برگەی (37) چاولێکەریی دەرچووانی پێش خۆم کاریگەری لەسەرم نییە لە بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان بە پلەی (2.49) بە ئاستی نزم بە چواردەیەمین هۆکار دادەنرێت.

ئەم هۆکارە تاڕادەیەک گونجاوە لەگەڵ بابەتەکەدا چونکە چاولێکەری تاڕادەیەک پرۆسەیەکی سۆزداریی ناعەقلانییە، بەپێچەوانەوە پرۆسەی بڕیاردان پرۆسەیەکی عەقڵی کۆزانیارییە. بەتایبەت لە کارێکی وەک هەڵبژاردنی پسپۆڕیی دیاریکردن بۆ ئایندە.

لێرەدا لە ئامانجی دووەمی توێژینەوەکەوە وەڵامی پرسیاری دووەمی کێشەی توێژینەوەکەمان دەستدەکەوێت، کە ئایا گرنگترین هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت پاڵنەرەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی چییە؟

ئامانجی سێیەم: جیاوازیی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بەپێی گۆڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن، تێکڕای نمرە، ئاستی ئابووریی خێزان، ئاستی زانستی خێزان)ی نموونەی توێژینەوەکە.

1. بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز (نێر، مێ):

خشتەی (19)

ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نموونەی توێژینەوەکە

تەوەرەکان	ڕەگەز	دووبارەکان	لادانی پێوانەیی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان	T-test	ئاستی سەربەستی	ئاستی گرنگییەتی	ئاستی جیاوازی
سەرمایەی زانستی	نێر	134	1.104	3.591	بەرز	1.849	348	0.065	واتادارنیە
	مێ	216	1.165	3.683	بەرز				
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	نێر	134	1.189	3.450	بەرز	2.217	348	0.027	واتادارە
	مێ	216	1.161	3.558	بەرز				
سەرمایەی ئابووری	نێر	134	1.019	3.775	بەرز	1.446	348	0.149	واتادارنییە
	مێ	216	1.093	3.849	بەرز				

له خشتەی ژمارە (19)دا، دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.065) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە.

بەهەمان شێوە دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.149) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری(0,05)، کەواتە جیاوازی لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە نییە.

بەڵام ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادارە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.027) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز، یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە لە بەرژەوەندیی ڕەگەزی مێ.

گەر بەوردی بڕوانینە ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەرێتی نمونەی توێژینەوەکە بۆ بەدەستهێنانی هەر سێ سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووریی) دەبینین، ئاستی ناوەندی ژمێرەیی ڕەگەزی مێ بەراورد بە ڕەگەزی نێر بەرزترە، بە بڕوای ئێمە هۆکاری ئەم دیاردەیە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە خوێندن و بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانستی لە هەرێمی کوردستاندا لای ڕەگەزی مێ تا ئێستاش ڕێگایەکی گونجاوە بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی، بەڵام جیاوازی لە بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی لای ڕەگەزی مێ بەراورد بە ڕەگەزی نێر دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕاستییەی ڕەگەزی مێ زیاتر دەکەوێتە ژێر هەژموون و فشاری هۆکارە کۆمەڵایەتی و کلتورییەکان، وەک لە ڕیزبەندیی گرنگیدان بە هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی ئامانجی دووەمدا ئاماژەی پێدراوە.

2. بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندن (زانستی، وێژەیی):

خشتەی (20)

ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی نمونەی توێژینەوەکە

تەوەرەکان	ڕەگەز	دوبارەبوونەوە	لادانی پێوانەیی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان	T-test	ئاستی سەربەستی	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
سەرمایەی زانستی	زانستی	204	1.164	3.698	بەرز	2.471	348	0.014	واتادارە
	وێژەیی	146	1.101	3.578	بەرز				
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	زانستی	204	1.179	3.508	بەرز	-2.283	348	0.023	واتادارە
	وێژەیی	146	1.128	3.529	بەرز				
سەرمایەی ئابووری	زانستی	204	1.113	3.765	بەرز	-0.434	348	0.664	واتادارنییە
	وێژەیی	146	0.981	3.898	بەرز				

لە خشتەی (20)دا، دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادارە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.014) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە لە بەرژەوەندیی بەشی زانستی. هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو تێڕوانینە کۆمەڵایەتییە کە خوێندکارانی بەشی زانستی زیاتر گرنگی بەلایەنی زانستی دەدەن بەراورد بە خوێندکارانی بەشی وێژەیی.

بەهەمان شێوە دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادارە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.023) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی

کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە لە بەرژەوەندیی بەشی ویژەیی، چونکە خوێندکارانی بەشی زانستی زیاتر گرنگی بەلایەنی خوێندن دەدەن و لایەنی کۆمەڵایەتی کەمتر گرنگی پێدەدەن، هۆکارەکەش تا ئاستێک دەگەڕێتەوە بۆ فەلسەفەی سیستمی خوێندن لە هەرێمی کوردستان، زیاتر گرنگی بە زیرەکیی عەقڵی دەدات و لەژێر هەژموونی زانستە ئەزمونییەکاندا نەک زیرەکیی دەروونی و کۆمەڵایەتی.

بەڵام وەک دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.664) بە نمرەی سەربەستی (348) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی جۆری خوێندنی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە واتا خوێندکارانی بەشی زانستی و ویژەیی بەهەمان ئاستی پاڵنەریتی گرنگی بەسەرمایەی ئابووری دەدەن، هۆکارەکەشی ئەوەیە سەرمایەی ئابووری هۆکاری سەرەکیی دابینکردنی پێداویستییەکانی مرۆڤە بەتایبەت پێداویستییە بنەڕەتییەکان وەک ماسلۆ ئاماژەیپێدەدات.

3. بەپێی گۆڕاوی (تێکڕای نمرە):

خشتەی (21)

ئاستی جیاوازیی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی نمونەی توێژینەوەکە

تەوەرەکان	ئاستی ئابووریی خێزان	دووبارەکان	لادانی پێوانەیی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان	F-ANOVA	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
سەرمایەی زانستی	50 - 59	48	0.46483	3.3802	ناوەند	15.113	0.000	واتادارە
	60 - 69	113	0.41513	3.5509	بەرز			
	70 - 79	73	0.39282	3.6541	بەرز			
	80 - 89	66	0.42741	3.7538	بەرز			
	90 - زیاتر	50	0.40485	3.9750	بەرز			
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	50 - 59	48	0.45558	3.4141	بەرز	3.647	0.006	واتادارە
	60 - 69	113	0.39842	3.6206	بەرز			
	70 - 79	73	0.43954	3.5634	بەرز			
	80 - 89	66	0.45882	3.4508	بەرز			
	90 - زیاتر	50	0.50127	3.4000	ناوەندە			
سەرمایەی ئابووری	50 - 59	48	0.44262	3.7080	بەرز	0.603	0.661	واتادار نیە
	60 - 69	113	0.48191	3.8300	بەرز			
	70 - 79	73	0.54728	3.8023	بەرز			
	80 - 89	66	0.49209	3.7588	بەرز			
	90 - زیاتر	50	0.46217	3.7800	بەرز			

لە خشتەی (21)دا، دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی (تێکڕای نمرە)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادارە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.000) ئەمەش بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی بەدەستهاتووی

نمونەی توێژینەوەکە، لەنێوان ناوەندی ژمێرەیی نمرەی (50-59) بە پلەی (3.3802) بە ئاستی ناوەند و ناوەندی ژمێرەیی نمرەی (90- زیاتر) بە پلەی (3.4000) بە ئاستی بەرز لە بچووکەوە بۆ گەورە ڕیزبووە.

بەهەمان شێوە دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی (تێکڕای نمرە)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتاداری هەیە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.006) ئەمەش و بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی بەدەستهاتووی نمونەی توێژینەوەکە، ئەوەی جێگایی تێڕامانە ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (90- زیاتر) ئاستی ناوەندی ژمێرەی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستییان بەرزترینە و ئاستی ناوەندی ژمێرەی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان نزمترینە.

بەڵام ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی (تێکڕای نمرە)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتاداری نییە، لە بەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.661) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی بەدەستهاتووی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە.

لە ڕێگەی خشتەی (22، 23)وە ڕوونکردنەوەی زیاتر وەردەگرین لە جۆری جیاوازییەکان بەپێی ئاستی تێکڕای نمرەکانی نمونەکە.

خشتەی (22)

ئاستی جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی زانستی بەپێی تێکڕای نمرە

تێکڕای نمرە	جیاوازی	ژ	جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
50-59	60 - 69	113	-.17068*	0.019	واتادارە
	70 - 79	73	-.27390*	0.000	واتادارە
	80 - 89	66	-.37358*	0.000	واتادارە
	90 - زیاتر	50	-.59479*	0.000	واتادارە
60-69	70 - 79	73	-0.10322	0.102	واتادار نییە
	80 - 89	66	-.20290*	0.002	واتادارە
	90 - زیاتر	50	-.42412*	0.000	واتادارە
70-79	80 - 89	66	-0.09968	0.162	واتادار نییە
	90 - زیاتر	50	-.32089*	0.000	واتادارە
80-89	90 - زیاتر	50	-.22121*	0.005	واتادارە

لە خشتەی (22) ئاستی جیاوازیی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستیمان بۆ ڕووندەکاتەوە بەپێی گۆڕاوی تێکڕای نمرەی بەدەستهاتوو، وەک دەبینین ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێنە نێوان (50-59) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستییان جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێنە نێوان (60-69) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستییان جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەویتە نێوان (70-79) ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستییان لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، هۆکارەکەی ئەوەیە کۆنمرەکانیان تا ئاستێک لەیەکتر نزیکە لەبەرئەوە

دەرفەتی وەرگرتنیان تا ڕادەیەک لەیەکتر نزیکە، ئەم هۆکارە ڕۆڵی لەنزیکی ئاستی پاڵنەرێتی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستیدا هەیە.

ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێنە نێوان (70-79) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەرێتییان جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (80-89) لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05). هۆکارەکەی ئەوەیە کۆنمرەکانیان تا ئاستێک لە یەکتر نزیکن لەبەرئەوە دەرفەتی وەرگرتنیان لە یەکتر نزیکە، ئەم هۆکارەی ڕۆڵی لە نزیکیی ئاستی پاڵنەرێتیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستیدا هەیە. بۆ پشتگیریی ڕایەکەمان ئەگەر بڕوانینە ئەو خوێندکارانەی ئاستی کۆنمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (50-59)، ئەوانەشی کۆنمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (90- زیاتر) لەگەڵ هەموو گرووپەکانی تری نمونەکەدا جیاوازن، کەواتە پەیوەندییەکی ڕاستەوانە هەیە لەنێوان کۆنمرەی یەکەکانی نمونەکە و پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی، بڕوانە شێوەی (6).

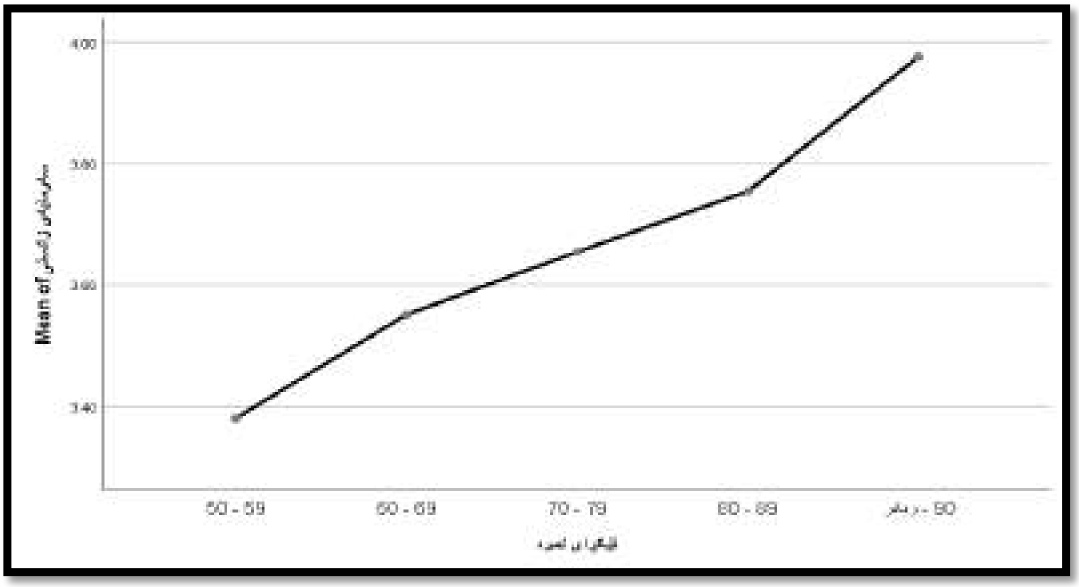

شێوەی (6) ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی زانستی بەپێی تێکڕای نمرە

خشتەی (23)

ئاستی جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی تێکرای نمرە

تێکرای نمرە	ئاستەکان	دووبارەکان	جیاوازیی ناوەندی ژمێرەیی	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
50 – 59	60 - 69	113	-.20651*	0.007	واتادارە
	70 - 79	73	-0.14929	0.07	واتادار نییە
	80 - 89	66	-0.0367	0.662	واتادار نییە
	90 - زیاتر	50	0.01406	0.875	واتادار نییە
60 – 69	70 - 79	73	0.05722	0.389	واتادار نییە
	80 - 89	66	.16982*	0.014	واتادارە
	90 - زیاتر	50	.22058*	0.004	واتادارە
70 – 79	80 - 89	66	0.1126	0.135	واتادار نییە
	90 - زیاتر	50	.16336*	0.045	واتادارە
80 – 89	90 - زیاتر	50	0.05076	0.541	واتادار نییە

خشتەی (23) ئاستی جیاوازیی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتیمان بۆ ڕووندەکاتەوە بەپێی گۆڕاوی تێکرای نمرەی بەدەستهاتوو:

ئەو خوێندکارانەی تێکرای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (50-59) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، جگە لە گرووپی ئەو

خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (60-69) لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچوکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (60-69) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (70-79) ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەونە نێوان (70-79) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (80-89) ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی تێکڕای نمرەکانیان دەکەوێتە نێوان (80-89) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتییان جیاواز نییە، لەم ڕوونکردنەوەیەوە بۆمان دەردەکەوێت پەیوەندی لەنێوان پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی کۆنمرە پێچەوانەیە، واتە تا ئاستی کۆنمرە بەرزتر بێت ئاستی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی نزمترە و بەپێچەوانەشەوە، هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو تیۆروانینەی بۆردیۆ کە سەمایەکان ڕۆڵیان لەسەر یەکتر هەیە، کەواتە سەرمایەی ئابووری و زانستی ڕۆڵیان لە بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتیدا هەیە، بڕوانە شێوەی (7).

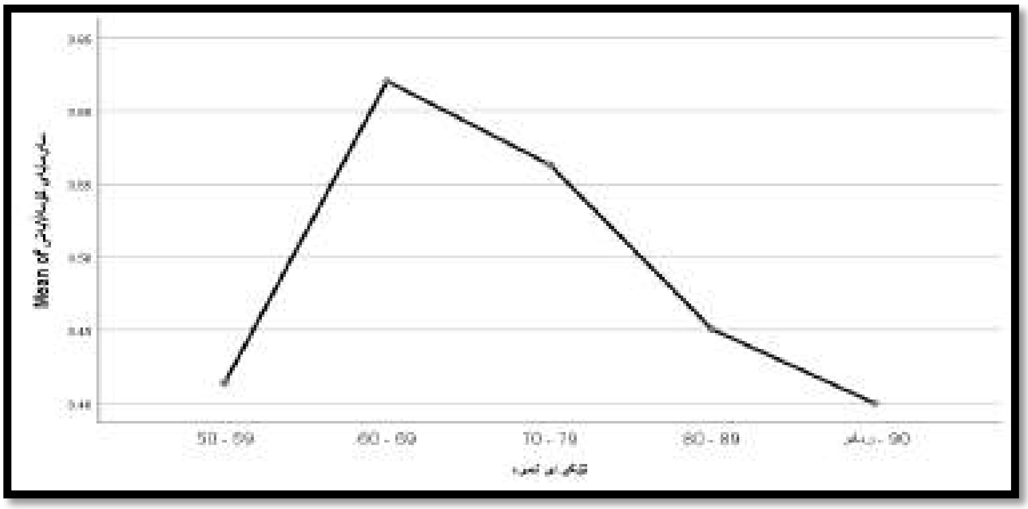

شێوەی (7) ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی تێکرای نمرەی نمونەکە

4. بەپێی گۆڕاوی (ئاستی ئابووری خێزان)ی نمونەکە:

خشتەی (24)

ئاستی سەرمایەکان بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانەکانی نمونەی توێژینەوەکە

تەوەرەکان	ئاستی ئابووری خێزان	دوبارەبونەوە	لادانی پێوانەیی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان	F-ANOVA	ئاستی گریمانەیی	ئەنجام
سەرمایەی زانستی	زۆرباش	23	0.44247	3.6957	بەرز	0.711	0.546	واتادار نییە
	باش	176	0.41069	3.6626	بەرز			
	ناوەند	136	0.48612	3.6369	بەرز			
	لاواز	15	0.59199	3.5000	بەرز			
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	زۆرباش	23	0.37779	3.4946	بەرز	0.646	0.586	واتادار نیە
	باش	176	0.47054	3.5355	بەرز			
	ناوەند	136	0.44499	3.4844	بەرز			
	لاواز	15	0.30252	3.6250	بەرز			

سەرمایەی ئابووری	زۆرباش	23	0.31084	3.7989	بەرز	4.250	0.006	واتادارە
	باش	176	0.49674	3.8095	بەرز			
	ناوەند	136	0.50060	3.7140	بەرز			
	لاواز	15	0.32328	4.1657	زۆر بەرز			

لە خشتەی (24)دا، دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی (ئاستی ئابووری)ی خێزانەکانی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتاداری نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.546) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05). کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە. بەڵام ئەگەر بڕوانینە ئاستی ناوەندی ژمێرەیی گروپەکان بۆمان دەردەکەوێت ئەو گرووپەی ئاستی ئابووریی خێزانەکانیان (زۆر باشە) پاڵنەری بەستهێنانە سەرمایەی زانستییان بەرزترە، بە بەبراورد بەو گرووپەی ئاستی ئابووریی خێزانەکانیان (لاوازە) پاڵنەری بەدەستهێنانە سەرمایەی زانستییان نزمە، ئەم ڕاستییەش لە ئەنجامی تێبینییەکانماندا تاڕادەیەک بەرچاودەکەوت لە کاتی هەڵبژاردنی بەشەکان بەشێوەی پارالیل و ناحکومی، بە تێڕوانینە ماسلۆییەکە کاتێک تاک پێداویستییە سەرەکییەکانی بۆ دابیندەکرێت بیر لە دابینکردنی پێداویستییەکانی گەشەکردنی خود دەکاتەوە.

بەهەمان شێوە دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتاداری نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.586) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە. ناوەندی ژمێرەییان تاڕادەیەک جیاوازە.

بەڵام دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابوری خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتاداری هەیە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.006) ئەمەش بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی هەیە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە،

له خشتەی (24) بۆمان دەرکەوت جیاوازی هەیە لە پاڵنەر بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە، لە ڕێگەی خشتەی ژمارە(25)وە ڕونکردنەوەی زیاتر وەردەگرین لە جۆری جیاوازییەکان بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانەکانیان.

خشتەی (25)

جیاوازی ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی ئابووری بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە

ئاستی ئابوری	جیاوازی	دووبارەکان	جیاوازغی ناوەندی ژمێرەیی	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
زۆر باش	باش	176	-0.01059	0.921	واتادار نییە
	ناوەند	136	0.08496	0.435	واتادار نییە
	لاواز	15	-.36683*	0.023	واتادارە
باش	ناوەند	136	0.09555	0.084	واتادار نییە
	لاواز	15	-.35624*	0.006	واتادارە
ناوەند	لاواز	15	-.45179*	0.001	واتادارە

له خشتەی (25)دا ئاستی جیاوازی پاڵەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووریمان بۆ ڕووندەکاتەوە بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە:

ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (زۆر باشە) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (لاوازە) لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (باشە) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان

گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، جگە لە گووپی ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (لاوازە)، ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05).

ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (ناوەندە) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان جیاواز نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەیان گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، جگە لە گرووپی ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (لاوازە) ئاستی گریمانەییەکەیان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری(0,05).

گرووپی ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان (لاوازە) بەراورد بە گرووپەکانی تر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان تەواو جیاوازە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییان بچووکترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05) لەم سۆنگەیەوە دەبینین ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابووریی خێزانەکانیان لاوازە ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان بەرزە بە بەراورد بە هەموو کۆمەڵەکانی تر، ئەم ئاماژەیە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو تیۆروانینە کۆمەڵایەتییەی دەڵێت کاتێک مرۆڤ توانی سەرمایەی ئابووری بەدەستبهێنێت لە ڕێگەی ئەم سەرمایەیەوە دەتوانێت سەرمایەکانی تر بەدەستبهێنێت، بەپێی تیۆرەکانی ڕاڤەکردنی پاڵنەرەکان، هێزی پاڵنەرەکانی ئەنجامدانی کردار دەوەستێتە سەر تا چەند ئەو کردارە دەتوانێت پێداویستییەکانی تاک پڕبکاتەوە، بەڕادەیەک تا پێداویستییەکە بنەڕەتیتر بێت گرنگتر دەبێت و بەم شێوەیە ئاستی پاڵنەرەکەش بەهێزتر دەبێت،بڕوانە شێوەی (8).

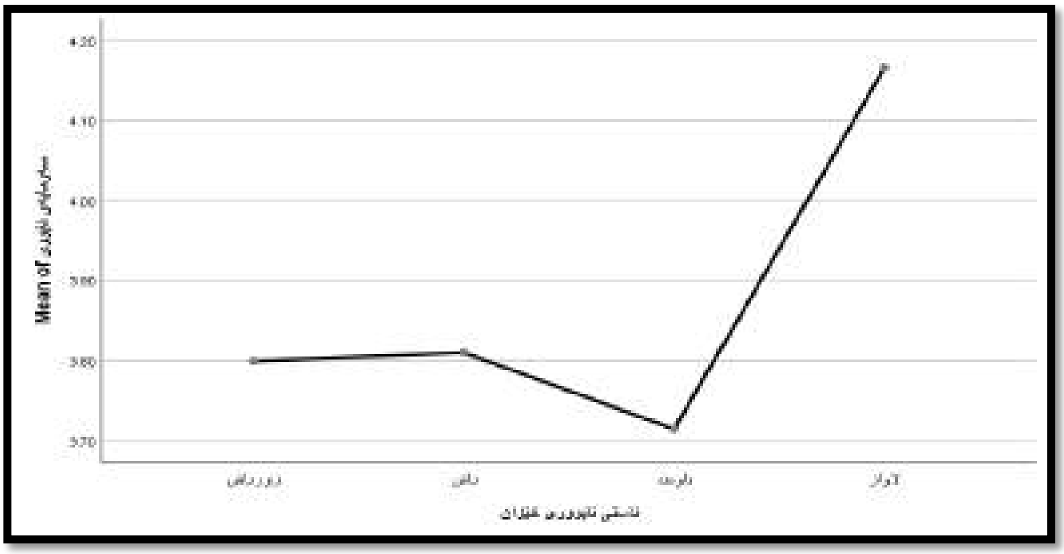

شێوەی (8)

ناوەندی ژمێرەیی پاڵنەری سەرمایەی ئابووری بەپێی ئاستی ئابووریی خێزانی نمونەکە

5. بەپێی گۆڕاوی (ئاستی زانستیی خێزان)ی نمونەی توێژینەوەکە:

خشتەی (26)

ئاستی سەرمایەیەکان بەپێی گۆڕاوی ئاستی زانستی خێزانەکانی نمونەکە

تەوەرەکان	ئاستی زانستیی خێزان	دووبارەکان	پێوانەیی لادانی	ناوەندی ژمێرەیی	ئاستەکان	F-ANOVA	ئاستی گریمانەیی	ئاستی جیاوازی
سەرمایەی زانستی	هیچ کەس	105	1.160	3.626	بەرز	1.382	0.248	واتادار نیە
	یەک کەس	96	1.137	3.589	بەرز			
	دوو کەس	74	1.103	3.688	بەرز			
	سێ کەس و زیاتر	75	1.165	3.715	بەرز			
سەرمایەی کۆمەڵایەتی	هیچ کەس	105	1.202	3.504	بەرز	0.266	0.850	واتادار نیە
	یەک کەس	96	1.131	3.549	بەرز			
	دوو کەس	74	1.086	3.493	بەرز			
	سێ کەس و زیاتر	75	1.284	3.517	بەرز			
سەرمایەی ئابووری	هیچ کەس	105	1.033	3.854	بەرز	0.874	0.455	واتادار نیە
	یەک کەس	96	1.083	3.850	بەرز			
	دوو کەس	74	1.063	3.735	بەرز			
	سێ کەس و زیاتر	75	1.065	3.822	بەرز			

لە خشتەی (26)دا، دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی (ئاستی زانستیی خێزانەکان)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.248) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە. بەڵام ئەگەر بەوردی بڕوانینە ناوەندی ژمێرەیی گرووپەکان دەبینین ئەو خوێندکارانەی (سێ کەس و زیاتر) خاوەنی بڕوانامەی زانستین پاڵنەری

بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان زیاترە، ئەمەش ئاماژەیە بۆ پەیوەندیی نێوان ئاستی زانستیی خێزان و ئاستی پاڵنەرێتی سەرمایەی زانستیی خوێندکاران.

بەهامان شێوە دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی (ئاستی زانستیی خێزانەکان)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.850) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە.

هەروەها دەبینین ئاستی جیاوازیی بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری بەپێی گۆڕاوی (ئاستی زانستیی خێزانەکان)ی نمونەی توێژینەوەکە ئاستێکی واتادار نییە، لەبەرئەوەی ئاستی گریمانەییەکەی دەکاتە (0.455) ئەمەش گەورەترە لە ئاستی ئاماژەی ئاماری (0,05)، کەواتە جیاوازی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووریی بەپێی گۆڕاوی ئاستی ئابووریی خێزانی یەکەکانی نمونەی توێژینەوەکە.

بەڵام ئەگەر بەوردی بڕوانینە ئاستی ناوەندی ژمێرەیی گرووپەکان بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەی (کۆمەڵایەتی، ئابوری) دەبینین دابەشبوونێکی تاڕادەیەک هەڕەمەکییە، هۆکارەکەشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە تاک لە هەر ئاستێکی زانستیدا بێت پاڵنەرێتی بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوری و کۆمەڵایەتی تایبەت بە خۆی هەیە ئەگەرچی لە شێوەدا جیاواز بن، بەڵام لە ناوەڕکدا لە یەکتر نزیکن.

هەرچی پەیوەندی بە پرسیاری سێیەمی کێشەی توێژینەوەکەوە هەیە، ئایا جیاوازیی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بەپێی گۆڕاوەکانی پەیوەست بە خوێندکار و ژینگە کۆمەڵایەتییەکەیەوە چییە؟

لە ڕوانگەی ئەنجامەکانی ئامانجی سێیەمەوە دەردەکەوێت هۆکارە خودی و بابەتییەکان بە فۆڕم و ڕێژەی جیاواز بەڵام بە ناوەڕۆکێکی کۆمەڵایەتی ڕۆڵیان هەیە لە هەڵبژاردنی پسپۆڕی زانستی لای دەرچووانی ئامادەیی.

باسی دووەم: دەرئەنجامەکان، پێشنیازەکان، ڕاسپاردەکان

یەکەم: دەرئەنجامەکان:

1. پاڵنەر چەمکێکی گریمانەییە لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی تاک بە وورووژێنەرێکی ناوەکی یان دەرەکی دروستدەبێت، ئەو وورووژێنەرە هانی مرۆڤ دەدات بۆ ئەنجامدانی کردارێک، ئامانج تێیدا پڕکردنەوەی پێداویستییەکانی ئەو وورووژێنەرەیە، ئەوەی پاڵنەری کۆمەڵایەتی لە جۆرەکانی تری پاڵنەر جیادەکاتەوە ئەوەیە سەرچاوەی وورووژاندن و تێربوونیان پێداویستییەکانی ژینگەی کۆمەڵایەتییە.

2. بەگشتی پاڵنەرەکانی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی پاڵنەری کۆمەڵایەتین و بۆ بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزییە، بەڵام ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری ئاستێکی بەرزتری هەیە، بە بەراورد بە سەمایەی (زانستی ، کۆمەڵایەتی).

3. ژمارەیەک هۆکاری کۆمەڵایەتی لە پشت پاڵنەری بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بە ڕێژە و فۆڕمی جیاواز هەیە، کە ڕۆڵی تاک و دەزگاکۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵگە بەگشتی تێدا بەدیدەکرێت.

4. پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی لای ڕەگەزی مێ بەرزترە لەبەرئەوەی کایەی خوێندن تا ئێستا بە گونجاوترین کایە دادەنرێت بۆ بەدیهێنانی خود لای کچان.

5. ئامانجی سەرەکیی خوێندن بەدەستهێنانی دەرفەتی هەلی کارە، لەبەرئەوەی جیاوازیی جۆری خوێندن ڕۆڵی نییە لە پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابووری، بەڵام بەهۆی جۆری سیستمی خوێندنەوە لە هەرێمی کوردستان پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی لای خوێندکارانی بەشی زانستی بەرزترە و پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی لای خوێندکارانی بەشی وێژەیی بە پلەی یەکەم دێت.

6. جیاوازی لە کۆنمرەی خوێندکاران دەبێتە هۆی جیاوازیی ئاستی بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی بەجۆرێک ئەو خوێندکارانەی کۆنمرەکانیان بەرزە ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستییان بەرزە بەپێچەوانەشەوە، بەڵام جیاوازیی کۆنمرە لە ئاستی پاڵنەری

بەدەستهێنانی سەرمایەی (ئابووری، کۆمەڵایەتی) جیاوازی دروستناکات، لەبەرئەوەی هەموو تاکێک پێویستی بە سەرمایەی ئابووری و کۆمەڵایەتیی تایبەت بەخۆی هەیە.

7 . جیاوازیی ئاستی ئابووریی خێزان ڕۆڵی بەرچاوی هەیە لە ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەمایەی ئابووری، بەجۆرێک ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان لاوازە ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ئابوورییان بەرزە و بەپێچەوانەوە، لەبەرئەوەی پێداویستییەکان سەرچاوەیەکی گرنگی دروستبوونی پاڵنەرەکانن، بەڵام جیاوایەکی ئەوتۆ نییە لە ئاستی بەدەستهێنانی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی).

8 . بەهۆی زۆری ژمارەی زانکۆ و پەیمانگا ناحکومییەکان و جێبەجێکردنی سیستمی پارالێڵ لە زانکۆ حکومییەکان ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان بەرزە دەرفەتی خوێندنیان زیاترە لە بەشی دڵخوازی خۆیان، بەپێچەوانەی ئەو خوێندکارانەی ئاستی ئابوورییان لاوازە.

9. بەهۆی دانەمەزراندن و کەمبوونەوەی دەرفەتی کار لە هەرێمی کوردستان ئاستی زانستیی خێزان بەپێی بڕوانامەی زانستی، ڕۆڵی بەرچاوی نییە لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی، لە بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزیدا.

10. پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی یەکێکە لە هۆکارە گرنگەکانی هاوکاریی خوێندکاران بۆئەوەی لە کاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی وەرگرتن بتوانن بەشێوەیەکی دروست بڕیارێکی گونجاو بدەن لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکان.

11. خێزان ڕۆڵی بەرچاوی لە پرۆسەی بڕیاردان لە جۆر و بواری خوێندنی لای خوێندکاران هەیە.

دووەم: پێشنیازەکان:

لە ڕوانگەی ئەنجامەکانەوە ئەم پێشنیازانە بۆ توێژینەوەکانی توێژەرانی بواری کۆمەڵناسی و پەروەردە دەخرێنەڕوو:

- توێژینەوەی بەراوردکاری ئەنجامبدرێت:

1. لەسەر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی زانستی لای ئەو خوێندکارانەی لە زانکۆ بە ویستی خۆیان لە بەشێک وەرگیراون و ئەو خوێندکارانەی بە ویستی خۆیان وەرنەگیراون.

2. لەسەر ئاستی خۆگونجاندن لای ئەو خوێندکارانەی لە زانکۆ بە ویستی خۆیان لە بەشێک وەرگیراون و ئەو خوێندکارانەی بە ویستی خۆیان وەرنەگیراون.

3. لەسەر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی لای ئەو خوێندکارانەی بە سیستمی ڕاستەخۆ وەرگیراون و ئەو خوێندکارانەی بە سیستمی تێکڕای نمرە وەرگیراون (زانکۆلاین و کریدت).

4. لەسەر ئاستی پاڵنەری بەدەستهێنانی سەرمایەی ڕەمزی لای خوێندکارانی زانکۆ و پەیمانگا حکومی و ناحکومییەکان بەهەمان ناونیشان ئەنجامبدرێت.

- توێژینەوەی وەسفیی شیکاری ئەنجامبدرێت:

1. لەسەر جۆرەکانی زیرەکی و ڕۆڵی لە وەرگرتنی خوێندکاران لە زانکۆ و پەیمانگاکانی هەرێمی کوردستان).

2. لەسەر ڕۆڵی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی (خێزان، خوێندنگا) لە هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی.

سێیەم: ڕاسپاردەکان:

گرنگترین ڕاسپاردەکان کە پێویستە بۆ لایەنە پەیوەندیدارەکان لەسەر ئاستی هەریەک لە:

- وەزارەتی پەروەردە:

1. لەپێناو کەمکردنەوەی فشار لەسەر زانکۆ و پەیمانگاکان، بەشی خوێندنی پیشەیی گرنگیپێبدرێت بەمەرجێک دەرچووانی ئەو بەشانە دەرفەتی کاریان بۆ بڕەخسێنێت.

2. له ڕێگایی خوێندنگەکانەوە بە هاوکاری دەستەی کارگێڕی و ڕێنماییکارانی پەروەدەیی و خێزانی خوێندکاران بەشێوەیەکی ئەرێنی پاڵپشتیی کۆمەڵایەتی خوێندکاران بکەن بە مەبەستی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لە زانکۆ و پەیمانگاکان.
3. پێداچونەوە بە سیستمی تاقیکردنەوەکانی پۆلی دوازدەیەمی ئامادەیی بکات لەپێناو بێبایەخنەکردنی نمرە و دروستنەبوونی دڵەڕاوکێ لای خوێندکاران بەشێوازێک پرسیارەکانی تاقیکردنەوەی نیشتیمانی (50%) نمرەکانی بەشێوازی هەڵبژاردن و (50%) نمرەکانی تریشی بەشێوازی نووسینەکی بێت، بەمەرجێک تایبەتمەندی بابەتەکان ڕەچاوبکرێت.
4. لەپێناو پاڵپشتیکردنی زانستی خوێندکاران سیستمی خوێندنی ئەلیکترۆنی (e-wana) وەک پاڵپشتی گرنگی پێبدات، بۆ ئەوەی خوێندکاران لە هەموو بارودۆخێکدا سودی لێببینن.
5. لە پێناو گەیشتنی خوێندکاران بە خواستەکانیان بڕیاری چاکترکردنی تێکڕا (تحسين معدل) بە ڕەچاوکردنی هاوسەنگی لەنێوان خوێندکاران بەردەوامی پێبدات.

- وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی:

1. دەستکاری سیستمی وەرگرتن لە سەرجەم زانکۆ و پەیمانگا حکومی و ناحکومییەکان بکرێت، لە شێوازی وەرگرتن لەسەر بنەمای کۆنمرە بۆ سیستمی وەرگرتنی ڕاستەوخۆ بە ڕێژەی (50%) لەسەر کۆنمرە و (50%) لەسەر بنەمای چاوپێکەوتن بێت، بەمەرجێک لیژنەیەکی پسپۆڕ لەژێر چاودێری و دیسپلینی زانستیدا کارەکە ئەنجامبدەن.
2. لەپێناو ڕەخساندنی کەشێکی دەروونیی گونجاو بۆ خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی پێویستە پێداچوونەوە بە هەڵەکان کە لە مەرج و ڕێنماییەکان و لایەنی تەکنیکیی سیستمی وەگرتندا ساڵانە دووبارەدەبنەوە بکات.

- حکومەتی هەرێمی کوردستان:

1. پێویستە بە هاوکاریی کەرتی تایبەت هەلی کار بۆ دەرچووانی زانکۆ و پەیمانگاکان بڕەخسێنێت بە مووچەیەکی شایستە، بە مەبەستی زیادکردنی دەستی کاری ناوخۆیی و بە گەڕخستنی توانای گەنجان، بۆ ئەو مەبەستە پێداچوونەوە بە یاسای خانەنشینی بکات و ساڵانی خزمەت و تەمەنی خانەنشینی کەمبکاتەوە.

2. پێویستە هەردوو وەزارەتی پەروەدە و خوێندنی باڵا ڕابسپێرێت بە کردنەوەی هەندێک بەشی پێویست لە چوارچێوەی گەشەپێدانی کۆمەڵایەتیدا، لە ئێستادا پێویستن، داخستن یان کەمکردنەوەی ڕێژەی وەرگرتن لە هەندێک بەشی تر، کە دەرچووی چەندین ساڵی پێشووتر دەرفەتی کاریان بۆ نەڕەخساوە.

3. بۆ هەموو ئەو پرسانەی، کە پێویستی بە هەماهەنگی نێوان وەزارەتی پەروەدە و خوێندنی باڵا هەیە، لە کابینەی نوێی حکومەتی هەرێمی کوردستان هەردوو وەزارەت بکرێت بە یەک وەزارەت وەک لە ژمارەیەک لە وڵاتانی دەوروبەرمان دەبینرێت.

سەرچاوەکان

سەرچاوەکان

یەکەم: کتێبەکان:

عەرەبییەکان:

1. ابوحويج، د. مروان و ابومغلي، د. سمير(2004)، المدخل الى علم النفس التربوي، داراليازوري العلميةللنشر والتوزيع، عمان.

2. اسماعيلي، يامنة عبدالقادر (2011)، التوجه التربوي المعاصر، الطبعة الاولى، دار اليازوردي العلمية للنشروالتوزيع، عمان.

3. البحر، غيث و التنجي، د. معن (2014)، التحليل الاحصائي للاستبيان باستخدام برنامج IBM SPSS Statistics، مركز سبر للدراسات الاحصائية والسياسات العامة، تركيا.

4. برافين، لورانس (2010)، علم الشخصية، ترجمة: عبدالحميد محمود السيد واخرون، الجزء الاول، مركز القومي للترجمة، القاهرة.

5. بورديو، پير و فاكونت،ج.د (1997)، اسئلة علم الاجتماع، ترجمة عبدالجليل الكور، الطبعة الاولى، دار التوبقال، المغرب.

6. بورديو، بير (1994)، العنف الرمزى بحث في اصول علم الاجتماع التربوي، ترجمة نظير جاهل، الطبعة الاولى، المركز الثقافي العربي، بيروت.

7. جابر، جودت بنى (2004)، علم النفس الاجتماعي ، الطبعة الاولى ، مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان.

8. جبريل، د. رامي صلاح (2020)، تحليل البيانات خطوةبخطوة في spss، طبعة الاولى، دار اكتب الوطنية، بنغازي

9. جوني دانييل (2015)، اساسيات اختيار العينة في البحوث العلمية، ترجمة د. طارق عطية عبدالرحمن، معهد الايدارة العامة، الرياض.

10. حسن، عبدالباسط محمد (1971)، اصول البحث الاجتماعي، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة.

11. حسين، د. تحسين علي و داود، د. عزيز حنا، بدون سنةالطبعة، علم تغير الاتجاهاة النفسية الاجتماعية، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة.

12. حمداوي1، د.جميل (2015)، اسس علم الاجتماع، الطبعة الاولى، حقوق الطبع محفوظة للمولف، www.alukah.net.

13. حمداوي2، د.جميل (2015)، جهود ماكس فيبر في مجال السوسيولوجيا ، الطبعة الاولى، حقوق الطبع محفوظة للمولف، www.alukah.net.
14. راجح، د. احمد عزت (1968)، اصول علم النفس، الطبعة السابعة، دار الكتاب العربى للطباعة والنشر، القاهرة.
15. الرفاعي، د. احمد حسين (2007)، مناهج البحث العلمي- تطبيقات ادارية والاقتصادية، طبعة الخامسة، دار وائل للنشروالتوزيع، الاردن- عمان.
16. الريماوي، د. محمد عودة واخرون (2008)، علم النفس العام، الطبعة الثالثة، دار المسيرة للنشروالتوزيع والطباعة، عمان.
17. زايتلن، ارفنج (1989)، النظرية المعاصرة في علم الاجتماع،ترجمة: محمود عودة و ابراهيم عثمان، منشورات ذات السلاسل، الكويت.
18. زهران، د.حامد عبدالسلام (2005)، الصحة النفسية والعلاج النفسى ، الطبعة الرابعة ،عالم الكتب، القاهرة.
19. زهران، د. حامد عبدالسلام (1984)، علم النفس الاجتماعي، الطبعة الخامسة، عالم الكتب، القاهرة.
20. سارانتاكوس،سوتيروس (2017)، البحث الاجتماعي، ترجمة شحدة فارع، الطبعة الاولى، المركز العربي للابحاث والدراسة السياسات، بيروت.
21. السامرائى، د. هاشم جاسم (1988)، مدخل في علم النفس، مطبعةمنير، بغداد.
22. سعيد، د. سعاد جبر (2008)، علم النفس المقارن، الطبعة الاولى، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع، عمان.
23. سليمان، د. سناء محمد (2010)، ادوات جمع البيانات في البحوث النفسية والتربوية، طبعة الاولى، عالم المكتب، القاهرة.
24. طه، د. فرج عبدالقادر (2010)، اصول علم النفس الحديث ،الطبعةالثانية، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة.
25. عبدالخالق، د. احمد (1983)، علم النفس العام، دار الطباعة والنشر.
26. عبدالمؤمن، د. علي معمر (2008)، مناهج البحث في علوم الاجتماعية- الاساسيات والتقنيات والاساليب، الطبعة الاولى، المجموعة العربية للتدريب والنشر، القاهرة.
27. عدس، د. عبدالرحمن و قطامي،د. نايفة (2002)، مبادى علم النفس، الطبعةالثانية، دار الفكرللطباعة والنشر والتوزيع، عمان.
28. عمر،د. معن خليل (1982)، النقد الفكر الاجتماعي المعاصر، دار الافاق الجديدة، بيروت.

29. غرابية، فوزي، واخرون (2008)، اساليب البحث العلمي في العلوم الاجتماعية والانسانيية، الطبعة الرابعة، دار الوائل للنشر والتوزيع، عمان.
30. غنيم، د. محمد عبدالسلام (2004)، مبادى القياس والتقويم النفسي والتربوي، كليةالتربية لشؤن التعليم والطلاب، جامعة حلوان.
31. الفوال، صلاح مصطفى (1982)، معالم الفكر السوسيولوجي المعاصر، الكتاب الثالث، دار الفكر العربي، القاهرة.
32. القاسم، جمال مثقال واخرون (2001)، مبادىء علم النفس، دار الصفاء للنشر والتوزيع، عمان.
33. القضاه، د. محمد فرحان و الترتوري، د. محمد عوض (2006)، اساسيات علم النفس التربوي، دارالحامد للنشروالتوزيع، عمان.
34. القصير، مليحه عونى و عمر، د. معن خليل (1981)، مدخل الى علم الاجتماع، وزارة التعليم العالى والبحث العلمى، جامعة البغداد.
35. النشواتي، د. عبدالمجيد (1996)،علم النفس التربوي، دار الفرقان، جامعة اليرموك، الاردن.
36. النورى، د.قيس(1982)، مدخل الى علم الانسان، الطبعة الأولى، وزارة تعليم العالي والبحث العلمى، جامعة بغداد، العراق.
37. يونس، د. محمد محمود بنى (2007)، سيكولوجيا الدافعية والانفعالات، الطبعة الاولى، دار المسيرة للنشر والتوزيع، عمان .

کوردییەکان:

1. ئالانی، عەزیز (2015)، پەروەردەکردنی منداڵەکانمان لە چوارچێوەی خێزان و کۆمەڵگە و قوتابخانە، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی.
2. ئەبراش، ئیبراهیم (2013)، میتۆدەکانی توێژینەوە لە کۆمەڵناسی- هەنگاوەکانی ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستی، وەرگێڕانی دیدار ئەبوزێد، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.
3. اسماعیل، د. ئازاد علی و سعید، سەرهەنگ ابراهیم(2019)، دەروازەیەک بۆ دەروونزانی گشتی، چاپی دووەم، لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی سۆفیا، کۆیە.
4. بۆکانی، پ. ی. د. سابیر (2016)، میتۆدی توێژینەوەی زانستی، چاپی یەکەم، خانەی چاپ وبڵاوکردنەوەی چوارچرا، سلێمانی.
5. پارسا، د. محەمەد (2021)، دەروونناسی پەروەردەیی، وەرگێڕانی عەباس جوامێری، چاپخانەی تاران، پرۆژەی هاوبەشی دەزگای ڕۆشنبیری (جەمال عیرفان، مارگرێت).

6. تیم دیلانی (1395)(2017)، تیۆرە کلاسیکییەکانی کۆمەڵناسی، وەرگێڕانی خالید شێخە، پەخشنگای بیریار، سەقز.
7. حریم، د. حسین(2016)، بنەما نوێکانی کارگێڕی، وەرگێڕانی محمد چیا، چاپی دووەم، کتێبخانەی یادگار، سلێمانی.
8. حەسەن، پ. د. سەمیر ئیبراهیم(2011)، کلتوور و کۆمەڵگە، وەرگێڕانی عەبدوڵڵا مەحمود زەنگەنە، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی، کەرکوک.
9. ئەلحەسەن، د. ئیحسان محەمەد (2018)، ڕابەرانی هزری کۆمەڵایەتی، وەرگێڕانی دانا مەلا حەسەن، چاپی یەکەم، ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە، سلێمانی.

10. ڕەسڵ، بێرتراند (2019)، دەربارەی پەروەردەکردن، وەرگێڕانی جیهاد محمد، چاپی دووەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی.
11. الزغول، د. عیماد عبدوالرحیم (2015)، بنەماسەرەکییەکانی سایکۆلۆژیای پەروەردەیی، وەرگێڕانی ئارام ئەمین شوانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.
12. زێباری، پ. د. تاهیر حەسۆ (2017)، تیۆری هاوچەرخ لەکۆمەڵناسیدا، چاپی دووەم، لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی کۆمەڵناسان و دەروونناسانی کوردستان، هەولێر.
13. زێباری، پ. د. طاهر حسۆ (2018)، ڕێبازەکانی توێژینەوەی زانستی لە کۆمەڵناسیدا، وەرگێڕانی شەهلا وەلی جەبار، چاپی یەکەم، نوسینگەی تەفسیر، هەولێر.
14. سەعید، پێشڕەو خەڵەف (2017)، دەروونزانی گشتی، چاپی یەکەم، دەزگای چاپی یاد بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، سلێمانی.
15. سیوەیلی، ڕێبوار 2013)، پییەر بۆردیۆ و کۆمەڵناسی فەلسەفی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.
16. صالح، هاشم (2001)، ئارکیۆلۆژیای زانستەمرۆڤایەتییەکان، وەرگێڕانی شوان ئەحمەد، چاپی یەکەم، بنکەی ئەدەبی و ڕوناکبیری گەلاوێژ، سلێمانی.
17. شاملۆ، د. سەعید (2019)، قوتابخانە و تیۆرەکانی دەروونزانی کەسایەتی، وەرگێڕانی: فرمێسک ڕزگار و سیدۆ داود، چاپی دووەم، چاپخانەی گەنج، سلێمانی.
18. شوانی، د. محمد (2015)، سەرەتایەک بۆ نوسینی توێژینەوە لەکۆمەڵناسیدا، چاپی یەکەم ،چاپخانەی هێڤی، هەولێر.
19. عوسمان، ئومێد(2017)، پییەر بۆردیۆ، وەرگێڕانی کۆمەڵێک وەرگێڕ، بەرگی چوارەم، دەزگای ئایدیا بۆ فیکر و لێکۆڵینەوە، سلێمانی.

20. عومەر، د. جەعفەر (2020)، هەڵبژاردنی کۆلێژ- ڕێپیشاندەرێکی تایبەت بە خوێندکارانی دەرچوی پۆلی 12 ئامادەیی، نوسەر لەسەر ئەرکی خۆی بەچاپی گەیاندووە.
21. عزیز، عزالدین احمد (2011)، بنەماکانی دەروونزانی گشتی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.
22. الغزوی، فهمی سلیم واخرون (2018)، دەروازەی کۆمەڵناسی، وەرگێڕانی توانا فەرەیدون، چاپی دووەم، چاپخانەی مێخەک.
23. قادر، ڕەمەزان حمەدەمین (2020)، تیۆرەکانی فێربوون- جێبەجێکردنی پەروەردەیی، چاپی یەکەم، چاپخانەی سایە، سلێمانی.
24. قەرەچەتانی، د. کەریم شەریف (2006)، سایکۆلۆژیای گشتی، چاپی یەکەم، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر.
25. محەمەد، نازەنین عوسمان (2021)، بنەماکانی دەروونددروستی، چاپی دووەم، دەزگای چاپ و پەخشی نارین، هەولێر.
26. معایتە، د. خلیل عبدالرحمن (2013)، دەروونناسی کۆمەڵایەتی، وەرگێڕانی سەلاح سعید، دەزگای چاپی نارین، هەولێر.
27. موستەفا، یوسف حمەساڵح (2019)، کەسایەتی و سروشتی مرۆڤ، ناوەندی بڵاوکردنەوەی ئەندێشە، سلێمانی.
28. موحسنی، مەنوچهێر (2002)، دەروازەکانی کۆمەڵناسی، وەرگێڕانی کۆمەڵێک وەرگێڕ، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی موکریان، هەولێر.
29. ناصر، د.ئیبراهیم (2013)، زانستی کۆمەڵناسی پەروەردەیی، وەرگێڕانی دانا نادر محەمەد، چاپی یەکەم، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی.

ئینگلیزییەکان:

1. Anol,Bhattacherjee (2012). Social science research: Principles, prntout University of South Fiorida, place of print ،methods, and practices Tampa-floreda-USA.

2. Santrock, J. W. (2017). Educational psychology. 6th Edition. McGraw-Hill Education.

3. Schunk, D. H. (2012). Learning theories an educational perspective sixth edition. Pearson.

4. SNOWMAN ,JACK& McCOWN, RICK(2010) Psychology Applied to Teaching,edition 13th, Copyright Cengage Learning, United States.
5. Stolly, Kathy S.,(2005) The Basics of Sociology, Greenwood Press, London.

6. Smelser, N. J., & Baltes, P. B. (Eds.). (2001). International encyclopedia of the social & behavioral sciences (Vol. 11). Amsterdam: Elsevier.

دووەم: فەرهەنگ و ئینسایکلۆپیدیاکان:

عەرەبییەکان:

1. سليم، د. شاكر مصطفى (1981)، قاموس الانثروپولوجيا - انكليزى- عربى، الطبعة الاولى، الجامعة الكويت.
2. سيلامى، نوربير (2001)، المعجم الموسوعي في علم النفس، ترجمة وجيه اسعد، الجزء الثالث، منشورات وزارة الثقافة السورية، ديمشق.
3. غيث، د. محمد عاطف (1979)، قاموس علم الاجتماع ، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة
4. معتوق، فريدريک (1993)، معجم العلوم الاجتماعية، اكاديميا للنشروالطباعة، بيروت.

کوردییەکان:

1. ئەلحەسەن، د. ئیحسان محەمەد (2012)، ئینسایکلۆپیدیای کۆمەڵناسی، وەرگێڕانی دانا مەلا حەسەن، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.
2. بۆکانی، پ. د. سابیر بەکر مستەفا (2020)، ئینسایکلۆپیدیای زانستە دەروونییەکان، چاپی یەکەم، خانەی چاپ و بڵاوکراوەی چوارچرا، سلێمانی.

سێیەم:گۆڤار و بڵاوکراوەکان:

عەرەبییەکان:

1. البندر، زينةشهيد على(2016)، دافعية الانجاز لدى طلبة المرحلة الاعدادية حول تخصصي الاحيائي والتطبيقي (دراسة المقارنة)، مجلة الفتح، العدد الثامن والستون، كانون الاول .
2. بهنساوي، د. احمد فكري (2019)، التنافر المعرفي وعلاقته بالتكيف الأكاديمي لدى طلاب الجامعة، مجلة كلية التربية، جامعة بني يوسف، جزء الاول، عدد الينابر.

3. زيدان، أ.م د. وجدى عبداللطيف، واخرون (2016)، فعالية برنامج إرشادي قائم على النظرية التعلم الاجتماعي في تحسين فعالية الذات لدى عينة من ذوى الصعوبات التعلم،مجلة كلية التربية ببنها، ج(3)، العدد(106).
4. سلامة، ثريا عبدالحميد و غباري، ثائر احمد (2016)، التنافر المعرفي والمسؤلية الاجتماعية لدى طلبةالجامعة الهاشمية في ضوء متغيري النوع الاجتماعي والكلية، المجلة الاردنية في العلوم التربوية، مجلد12، عدد1.
5. العظامات، عمر عطا علي والعتوم، عدنان يوسف محمود (2017)، التافر المعريفي وعلاقته باساليب التفكير ومصادر الدعم الاجتماعي لدى طلبة جامعة اليرموك، مجلة جامعة القدس المفتوحة للابحاث والدراسات التربوية والنفسية، المجلد السابع، عدد22.

6. اللحياني، مريم حميد و العتيبي، سميرة محارب (2015)، بناء مقياس للتنافرالمعريفي وتقدير خصائصه السيكومترية لطالبات جامعة ام القرى بمكةالمكرمة، مجلة الدراسات التربوية والنفسية، جامعة السلطان قابوس، مجلد9، عدد3 .
7. معارج، د. رحيم هملي (2015)، اتخاذ القرار والعلاقة بالشخصية الناضجة لدى طلبة الجامعات، مجلة كلية التربية الاساسية جامعة البغداد، ج(21)، العدد(89) .
8. محمود، د. فاطمة حسن (2021)، تنافر المعريفي وعلاقة بالتحصيل الاكاديمي في الرياضيات لدى عينة من طلاب الصف الاول الاعدادية، مجلة في مجال الارشاد النفسي والتربوي، كلية التربية، جامعة أسيوط، مجلد(٤)، العدد(1).

کوردییەکان:

1. بەڕێوەبەرایەتی ناوەندی وەرگرتن، ڕێنمایی وەرگرتنی قوتابیان و خوێندکاران لەزانکۆ ناحکومییەکانی هەرێم بۆ ساڵی خوێندنی(2021-2022).
2. پرۆژە یاسای پەروەردە و فێرکردن لە هەرێمی کوردستان – عێراق (2015).
3. ڕێبەری وەرگرتنی قوتابیان/ خوێندکاران لە زانکۆکانی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی خوێندنی (2020-2021).
4. لیژنەیەکی تایبەت لە وەزارەتی پەروەردە (2009)، سیستمی قوتابخانە بنەڕەتییەکان و خوێندنگا ئامادەییەکان، وەزارەتی پەروەدرەی حکومەتی هەرێمی کوردستان، هەولێر.

ئینگلیزییەکان:

1. Gilavand, Abdolreza. (2016). The comparison of Iranian and foreign students' motivations to choose dentistry field of study. International Journal of Pediatrics, 4(6).

2. Shen, L., Wu, Y., & Zhang, X. (2011). Key assessment indicators for the sustainability of infrastructure projects. Journal of construction engineering and management, 137(6).

فارسییەکان:

1. بيژني، د. مسعود، همكاران (1390)(2012)، بررسي مفهوم و جايگاه انگيزش در برنامه هاي آموزش بزرگسالان، مجله كار وجامعه، شماره 133.

2. رشيد، خسرو، همكاران (1391)(2013)، انگيزه تحصيلى دانش آموزان دوره متوسط در رابطه باعوامل محيطي، نشريه علمى پژوهشى فناورى اموزش، سال هفتم، جلد7، شماره 2.

3. خداداي، جميله و قمراني، امير (1396)(2018)، انگيزش اجتماعى، ديدگاهى جديد براى تبيين ابعاد پيچيده اختالل طيف اتيسم، دوماهنامه تعليم و تربيت استثنايي، سال هفتم، شماره 6، پياپى 1.

چوارەم: تێزی دکتۆرا و ماستەرنامەکان:

عەرەبییەکان:

1. دغيش، حكيمة (2015)، دور المحددات الاجتماعية في اختيار التخصص لدى طالب الجامعة ،رسالة ماجستير، قسم علم الاجتماع، كلية علوم الانسانية والاجتماعية، جامعة محمد بوضياف - المسيلة، الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.

2. صلعي، أنيسة و عماني، نريمان (2018-2019)، مفهوم إعادة الإنتاج الاجتماعي عند بيار بورديو، رسالة ماجستير، كلية العلوم الانسانية والاجتماعية- قسم الفلسفة، جامعة 08 ماي 45. الجزائر.

3. فريدة، رجاح (2001)، لدوافع النفسية وعلاقتها بالاستهلاک عند الفرد الجزائري، مذكرة ماجستير غير منشورة، رجاح فريدة، إشراف .د. عبلة رواق، جامعة قسنطينة .

4. محمدخان، هەناو حسن (2012)، الدافع المعريفى وعلاقة بالقلق المستقبل لدى طلبة مرحلة الاعدادية فى مدينة السليمانية، رسالة ماجستير، قسم العلوم الاجتماعية، سكول التربية الاساسية ،جامعة السليمانية.

5. نجلاء، خلفة و نعيمة، حجوجي (2019)، دافعية التعليم وعلاقتها بالتحصيل الدراسي لدى تلاميذ السنة الاولى آداب،، مذكرة ماجستير، قسم علم النفس، كلية العلوم الانسانية والاجتماعية ، جامعة 8مايى، الجزائر.

كوردییەکان:

1. سعید، محمدامین سعید (2020)، هۆکارەکانی وازهێنان لە خوێندن و پەیوەندی بەجۆری کۆمەڵایەتییەوە- توێژینەوەیەکی مەیدانیە لە شاری هەولێر، نامەی ماستەرە لە زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی ئاداب، بەشی کۆمەڵناسی.

2. عبدالله، اکرم عبدالجبار(2021)، گرفتە کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی قوتابیانی پۆلی دووازدە- توێژینەوەیەکی مەیدانیە لە ئامادەییەکانی شاری هەولێر، نامەی ماستەرە لە زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی ئاداب، بەشی کۆمەڵناسی.

3. فرج، ئارام علی (2013)، بونیاد و کرداری کۆمەڵایەتی وەک دوو ئاستی سەرەکی لە لێکۆڵینەوەی کۆمەڵناسی، تێزی دکتۆرایە لە زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی کۆمەڵناسی.

پێنجەم: کۆنفرانسی زانستی:

1. اصلانی، طاهر و فرجی، رباب (1395)، بررسی نگرس دانش آموزان در خصوص عوامل موثر در هدایت تحصیلی و میزان رضایت از رشته تحصیلی، دومین همایش ملی روانشناسی مدرسە، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

شەشەم: چاوپێکەوتنەکان:

1. چاوپێکەوتنی(1)، 5/ 10 / 2020، کاتژمێر 9:00 ی بەیانی.
2. چاوپێکەوتنی(2)، 7/ 10 / 2020، کاتژمێر 10:00 ی بەیانی.
3. چاوپێکەوتنی(3)، 14/ 10 / 2020، کاتژمێر 4:00 ی دوای نیوەڕۆ.
4. چاوپێکەوتنی(4)، 9/ 10 / 2020، کاتژمێر 2:00 ی دوای نیوەڕۆ.

حەوتەم: سەرچاوە ئەلیکترۆنییەکان:

عەرەبییەکان:

1. Rosyida Istiqomah (2021)، طريقة تعلم مهارة القراءة على النظرية الاجتماعية المعرفية لألبرت باندورا_https://jurnal.ar-raniry.ac.id/index.php/lisanuna/index.

کوردییەکان:

2. جاف، ئەبوبەکر (2016)، کایە و سەرمایەکان لای پییەر بۆردیۆ، ماڵپەڕی کلتور مەگەزین، 5 شوبات، http://cultureproject.org.uk/kurdish .

پاشکۆکان

پاشکۆی (1)

فۆرمی ڕاپرسیی پرسەتوێژینەوە

خوێندکاری بەڕێز مەبەست لەم فۆرمەی بەردەستت بۆ توێژینەوەیەکی زانستیە لە بواری کۆمەڵناسی، پێویست بە ناونوسیناکات، زۆر سوپاس بۆ هاوکاریکردنت بەوەڵامدانەوەی هەموو پرسیارەکان بەشێوەیەکی تەواو.

1. ڕەگەز: مێ ( ) نێر ( )
2. بەشی: زانستی ( )، وێژەیی ( )، پیشەیی ( )، خوێندنی ئیسلامی ( )
3. تێکڕای نمرەکەت دەکەوێتە نێوان کام لەمانەی خوارەوە ؟

59 – 50	
69 – 60	
79 - 70	
89 - 80	
90 – زیاتر	

4. بۆچی حەزدەکەیت لە زانکۆ یان پەیمانگا بخوێنیت؟

....

....

....

....

....

....

....

5. ئەو هۆکارانە چین ڕۆڵیان هەیە لە هەڵبژاردنی ئەو بەشەی هەڵیدەبژێریت؟

....

....

....

....

....

....

....

خوێندکاری ماستەر: ظاهر محمود أحمد **بە سەرپەرشتی: پ. د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله**

پاشکۆی (2)

ئاماری خوێندکارانی پۆلی(12) ئامادەیی لە وەزارەتی پەروەردە

سالّی خوێندن	زانستی			وێژەیی			پیشەیی			کۆی گشتی
	نێر	مێ	کۆ	نێر	مێ	کۆ	نێر	مێ	کۆ	
2010-2011	18450	18516	36966	21346	22444	43790	957	873	1830	82586
2015-2016	37510	37486	74996	21242	20514	41756	1297	996	2293	119045
2020-2021	32718	46510	79228	28291	25108	53399	2199	1535	3734	136361

تێبینی

1. ئەم ئامارە وەرگیراوە لە بەڕێوەبەرایەتی ئامار، بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پلاندانانی پەروەردەیی وەزارەتی پەروەردە لە ڕێکەوتی(13-4-2021)

2. لێرەدا ئاماژە بۆ خوێندنی ئیسلامی نەکراوە لەبەرئەوەی خوێندنی ئیسلامی لە سالّانی (2011-2010) و (2016-2015) سەربە وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئاینی بووە،

پاشکۆی (3)

حکومەتی هەرێمی کوردستان- عێراق
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانکۆی سلێمانی
کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان
بەشی کۆمەڵناسی

فۆڕمی هەڵسەنگاندنی شارەزایان

بەڕێز:..

سڵاو و ڕێز

ئەم فۆڕمەی بەردەستی بەڕێزتان، بەسود وەرگرتن لە ئەزمونی پسپۆڕان و توێژینەوەکانی پێشوو و ئەنجامی پرسە توێژینەوەیەک ئامادەکراوە، لەبەرامبەر هەر برگەیەکدا بژاردە پێنجینەکانی لیکرت (بەتەواوی لەگەڵیدام، لەگەڵیدام، نازانم، لەگەڵیدا نیم، بەتەواوی لەگەڵیدا نیم) هەیە، کۆمەڵێک گۆڕاو و برگەی لەخۆگرتووە، وەک ئامرازی کۆکردنەوەی زانیاری بەمەبەستی ئەنجامدانی توێژینەوەی ماستەرنامەیەک بە ناونیشانی:

پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی (توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەییدا)

بەڕێزیشتان وەک کەسێکی ئەکادیمی و شارەزا لەبواری توێژینەوەی زانستی هەڵبژێراون بەمەبەستی هەڵسەنگاندنی پێوەرەکە، بە(پەسەند کردن، لابردن، زیادکردن، گۆڕانکاری) لە هەرگۆڕاو برگەیەک بەپێویستی دەزانن، بەدڵنیاییەوە بەسەرنج و تێبینییەکانی بەڕێزتان دەوڵەمەندتر و زانستیانەتر دەبێت.............زۆر سوپاس بۆ هاوکاریتان.

ناوی تەواوی شارەزا:..
پلەی زانستی:..
پسپۆڕی:..
شوێنی کارکردن:...

تێبینی :ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە:

1. زانینی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) لە ئاڕاستەکردنی بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

2. زانینی ئاستی پلەبەندیی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پشت بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی نمونەی توێژینەوەکە.

3. زانینی جیاوازیی ئاستی پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی بەدەستهێنانی سەرمایەی (زانستی، کۆمەڵایەتی، ئابووری) بڕیاری هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی بەپێی گۆڕاوی (ڕەگەز، جۆری خوێندن، تێکڕای نمرە، ئاستی ئابووریی خێزان، ئاستی زانستیی خێزان) نمونەی توێژینەوەکە.

خوێندکاری ماستەر
ظاهر محمود أحمد

بە سەرپەرشتی
پ. د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله

زانیارییە گشتییەکانی توێژینەوەکە:

1. ڕەگەز: مێ ( )، نێر ( )

2. جۆری خوێندن: زانستی ( )، وێژەیی ( )

3. ئاستی ئابووریی خێزان: زۆرباش( )، باش( )، ناوەند( )، لاواز( )

4. چەند کەس لە ئەندامانی خێزانەکەت بڕوانامەی زانکۆ و پەیمانگایان هەیە؟

هیچ کەس ( )، یەک کەس ( )، دووکەس( )، سێ کەس و زیاتر( )

5. تێکڕای نمرەکەت دەکەوێتە نێوان کام لەمانە:

59 - 50	
69 - 60	
79 - 70	
89 - 80	
90 - زیاتر	

زانیارییەکانی تایبەت بەبابەتی توێژینەوەکە:

تەوەرەی یەکەم: سەرمایەی زانستی

ژ	بڕگەکان	گونجاوە	نەگونجاوە	تێبینی
6	حەزدەکەم بڕوانامەی ئەکادیمی بەدەستبهێنم بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زانستی و ڕۆشنبیری خۆم.			
7	حەزدەکەم ئەو بەشە هەڵبژێرم لە ئایندەدا چانسی زیاتری ماستەرو دکتۆرام بۆ دەڕەخسێت.			
8	بەشێک هەڵدەبژێرم لەگەڵ خواستی خۆمدا بگونجێت، ئەگەر چی سەعیکردن و ماندوبوونیشی زۆر بوێت.			
9	حەز دەکەم ئەو بەشە هەڵبژێرم لەڕوی زانستییەوە سودی لێدەبینم ، ئەگەر چی لە ئایندەدا دەرفەتی کارکردنیشی کەمبێت.			
10	بەشێک هەڵدەبژێرم لەگەڵ گۆڕانکاریەکانی سەردەمدا بگونجێت، بۆ فێربوونی شارەزایی و ئەزمونی نوێ.			
11	حەزدەکەم بڕوانامەی زانکۆ بەدەستبهێنم نەک بڕوانامەی پەیمانگا بۆ بەدەستهێنانی ئاستێکی زانستی بەرزتر.			
12	ئەگەر بەنمرەکەم نەمتوانی ئەو بەشەی خواستی خۆمە بەدەستی بهێنم، ئەوا پەنادەبم بۆ خوێندنی پاراڵێل و ئێواران لەو بەشەدا.			
13	ئەگەر بەنمرەکەم نەمتوانی ئەو بەشەی حەزی خۆمە بەدەستی بهێنم، دەمێنمەوە بۆ ساڵێکی تر باشترکردنی تێکڕا دەکەم .			

تەوەرەی دووەم: سەرمایەی کۆمەڵایەتی

ژ	بڕگەکان	گونجاوە	نەگونجاوە	تێبینی
14	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لای ئەندامانی خێزانەکەم پەسەندبێت			
15	بەشێک هەڵدەبژێرم لە ئایندەدا بوارم بۆ بڕەخسێنێت، بۆئەوەی ببمە تاکێکی چالاک لەخزمەتکردنی کۆمەڵگەدا.			
16	بەدەست هێنانی بڕوانامەی زانستی لەئایندەدا چانسی هاوسەرگیریم بۆ زیاد دەکات			
17	حەزدەکەم بڕوانامەی زانکۆ یان پەیمانگا بەدەست بهێنم بەمەبەستی بەدەستهێنانی پلەو پۆستی ئیداری			
18	حەزدەکەم بەشێک هەڵدەبژێرم لای هاوڕێ و هاوپیشەکانم پەسەندبێت			

ژ	برگەکان	گونجاوە	نەگونجاوە	تێبینی
19	بەشێک هەڵنابژێرم زۆر سەرقاڵم بکات و کاریگەری هەبێت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانم.			
20	حەزدەکەم لەو بەشە وەربگیرێم، کەلەناو خەڵکیدا بەچاوی ڕێزەوە تەماشا دەکرێت.			
21	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لەدەرەوی شوێنی نیشتەجێبوونی خۆم بۆ ئەوەی کۆمەڵێک هاوڕێی نوێ بناسم			

تەوەرەی سێیەم: سەرمایەی ئابووری

ژ	برگەکان	گونجاوە	نەگونجاوە	تێبینی
22	پێشبینی دەکەم بڕوانامەکەم سەرچاوەی سەرەکی دارایم بێت لە ئایندەدا.			
23	بەشێک هەڵدەبژێرم لە ئایندەدا بەکاری بهێنم لە دەسکەوتنی بژێوی ژیانمدا.			
24	بەشێک هەڵدەبژێرم بتوانم لە کەرتی گشتی و کەرتی تایبەتیشدا دەرفەتی کارکردنم هەبێت.			
25	بەشێک هەڵدەبژێرم لەگەڵ توانای دارایی و ئابووری خێزانەکەمدا بگونجێت.			
26	بەشێک هەڵدەبژێرێرم، کە بتوانم زۆرترین داهات بەدەست بهێنم تێیدا.			
27	ئاساییە لەو بەشانە وەربگیرێم لە ئایندەدا دەرفەتی کاریان زۆرترە، ئەگەر خواستیشم لەسەر نەبێت.			
28	پێموایە خواستی خوێندکار بۆ بەشە پزیشکییەکان بۆ ئەوەیە لە ئایندەدا بتوانێت داهاتی باش پەیدا بکات.			
29	حەزدەکەم لەسەنتەری پارێزگاکاندا بخوێنم، لەبەرئەوەی دووای دەرچونم دەرفەتی کارکردن لەوێ زیاترە.			

تەوەرەی چوارەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی

ژ	برگەکان	گونجاوە	نەگونجاوە	تێبینی
30	ئەندامانی خێزانەکەم ڕۆڵیان هەیە لەکاتی بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆو پەیمانگاکان.			
31	بوونی ژمارەیەکی زۆری دانەمەزراو ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاردانم لە هەڵبژاردنی جۆری بەشەکانی زانکۆو پەیمانگا.			
32	لایەنی دارایی خێزانەکەم ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆو پەیمانگاکان			

			دوری و نزیکی بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێبوونمەوە ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکە.	33
			حەزی خۆم بۆ بەشەکە ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆو پەیمانگا.	34
			هاوڕێکانم ڕۆڵیان هەیە لە سەر بڕیارەکانم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆو پەیمانگاکان	35
			ئایندەی بەشەکە لەڕووی هەلی کارو دامەزراندنەوە ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنەکەم	36
			چاولێکەری کەسانی تر ڕۆڵی هەیە لە سەرم لە بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆو پەیمانگاکان	37
			کەسێتی مامۆستاکانم ڕۆڵییان هەیە لە سەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا.	38
			ڕێنمایکاری پەروەدەیی(توێژەری کۆمەڵایەتی) خوێندنگەکەم ڕۆڵی هەیە لە سەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان.	39
			بڕیارەکانی وەزارەتی خوێندنی باڵا ڕۆڵیان هەیە لە بڕیارەکانم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکانی زانکۆو پەیمانگا.	40

پاشكۆی (4)

ناو وپلەی زانستی و شوێنی كاری شارەزایان

ژ	ناوی شارەزا	پلەی زانستی	پسپۆڕی	شوێنی كار
1	د. نجاة محمد فرج	پرۆفیسۆر	كۆمەڵناسی ڕێكخستن	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
2	د. سولاف فائق محمد	پرۆفیسۆر	فەلسەفەی پەروەردە، ڕێگاكانی وانەوتنەوەی زانستی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
3	د. نیان نامق صابر	پرۆفیسۆر	فەلسەفەی پەروەردە	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
4	د. جواد نعمت حسین	پرۆفیسۆر	فەلسەفەی پەروەردە، ڕێگاكانی وانەوتنەوەی زانستی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
5	د. كریم شریف قەرەچەتانی	پرۆفیسۆر	پێوان و هەڵسەنگاندن	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
6	د. كەژاڵ حسین محمد	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كۆمەڵناسی گەشەپێدان	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
7	د. پەیمان عبدالقادر مجید	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كۆمەڵناسی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
8	د. عالیه فرج مصطفی	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كۆمەڵناسی خێزان	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
9	د .نوری یاسین هەرزانی	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كۆمەڵناسی	وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی
10	د. عبدالله خورشید عبدالله	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كۆمەڵناسی ڕێكخستن، ئەنسرۆپۆلۆژیا	زانكۆی سەلاحەددین- كۆلێجی ئەدەبیات
11	د. كوردستان عمر محمد	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	كاری كۆمەڵایەتی تەندروستی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
12	د. عبدالصمد احمد محمد	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	دەروونناسی پەروەردەیی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
13	د .حسن فخرالدین خالد	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	دەروونناسی پەروەردەیی	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی پەروەدەی بنەڕەت
14	د. ژیا عباس قادر	پرۆفیسۆری یاریدەدەر	جێندەر و ژن	زانكۆی سلێمانی- كۆلێجی زانسته مرۆڤایەتییەكان
15	د. قادر حسین صالح	مامۆستا	دەروونناسی گشتی	پەیمانگای هونەرە جوانەكانی سلێمانی

پاشکۆی(5)

هەڵسەنگاندنی پێوەری توێژینەوەکە بەڕای شارەزایان

ژ	ناوی شارەزا	ژمارەی برگەی گونجاو	ژمارەی برگەی نەگونجاو	ڕێژەی سەددی ڕاستی پێوەرەکە
1	د. نجاة محمد فرج	37	3	92.5
2	د. سولاف فائق محمد علی	37	3	92.5
3	د. نیان نامق صابر	39	1	97.5
4	د. جواد نعمت حسین	39	1	97.5
5	د. کریم شریف قەرەچەتانی	38	2	95
6	د. کەژاڵ حسین محمد	37	3	92.5
7	د. پەیمان عبدالقادر مجید	37	3	92.5
8	د. عالیه فرج مصطفی	36	4	90
9	د. نوری یاسین هەرزانی	37	3	92.5
10	د. عبدالله خورشید عبدالله	37	3	92.5
11	د. کوردستان عمر محمد	40	0	100
12	د. عبدالصمد احمد محمد	37	3	92.5
13	د. حسن فخرالدین خالد	40	0	100
14	د. ژیا عباس قادر	39	1	97.5
15	د. قادر حسین صالح	40	0	100
کۆی گشتی		570	30	%95

کۆی گشتیی برگەکان= ژمارەی برگەکان × ژمارەی شارەزایان= 40 × 15 = 600 برگە

ڕێژەی سەدیی ڕاستیتیی پێوەرەکە = ژ.برگە گونجاوەکان × 100 = 570 × 100 = 95%

کۆی گشتیی برگەکان 600

-هاوکێشەی (لوشی): ڕ. ن= ژ.ش - (ن / 2)

(ن/ 2)

ڕ. ن= ڕاستیی ناوەڕۆک

ژ. ش= ژمارەی شارەزایانی ڕەزامەند

ن= ژمارەی گشتیی شارەزایان= 15 لەم توێژینەوەیەدا، ن/2 = 7.5 لەم توێژینەوەیەدا

پاشکۆی(6)

حکومەتی هەرێمی کوردستان- عێراق
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانکۆی سلێمانی
کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان
بەشی کۆمەڵناسی

شێوەی کۆتایی پێوەری توێژینەوەکە

خوێندکاری بەڕێز:
ئەم فۆڕمەی بەردەستت ئامرازی کۆکردنەوەی زانیاریە بۆ مەبەستی ئەنجامدانی توێژینەوەی ماستەر نامەیەک لەبواری کۆمەڵناسی، بە ناونیشانی:

پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی هەڵبژاردنی پسپۆڕیی زانستی لای دەرچووانی قۆناغی ئامادەیی
(توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە بواری کۆمەڵناسیی پەروەردەییدا)

تۆی بەڕێزیش هەڵبژێردراویت بۆ وەڵامدانەوەی ئەم فۆڕمە تاوەکو بەهەستێکی لێپرسراوانە و ڕاشکاوانە وەڵامی سەرجەم بڕگەکانی بدەیتەوە و بەشداربیت لەسەرخستن و دەوڵەمەندکردنی ئەم توێژینەوەیە............. زۆرسوپاس بۆ هاوکاریت.

تێبینی :
1-پێویست بە ناونوسین ناکات
2- لەبەرامبەر هەر بڕگەیەک پێنج وەڵام دانراوە، هێمای(√) لەشوێنی گونجاو دابنێ.
3-تکایە هەموو بڕگەکان وەڵامبدەرەوە، بۆ هەر بڕگەیەکیش تەنها یەک وەڵامهەڵبژێرە.

خوێندکاری ماستەر
ظاهر محمود أحمد

بە سەرپەرشتی
پ. د. ئاسۆ إبراهیم عبدالله

زانیارییە گشتییەکان :

1. ڕەگەز: مێ ( )، نێر ( )

2. جۆری خوێندن: زانستی ( )، وێژەیی ( )

3. ئاستی ئابووری خێزان: زۆرباش( )، باش( )، ناوەند( )، لاواز( )

4.چەند کەس لە ئەندامانی خێزانەکەت خاوەنی بڕوانامەی زانکۆ و پەیمانگایە؟

هیچ کەس ( )، یەک کەس ( )، دووکەس( )، سێ کەس و زیاتر( )

5.تێکڕای نمرەکانت دەکەوێتە نێوان کام لەمانەی خوارەوە:

59 - 50	
69 - 60	
79 - 70	
89 - 80	
90 - زیاتر	

زانیارییەکانی تایبەت بەبابەتی توێژینەوەکە:

تەوەرەی یەکەم: سەرمایەی زانستی:

ژ	بڕگەکان	بەتەواوی لەگەڵیدام	لەگەڵیدام	نازانم	لەگەڵیدا نیم	بەتەواوی لەگەڵیدانیم
6	حەزدەکەم بڕوانامەی ئەکادیمی بەدەستبهێنم بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زانستیم.					
7	حەزدەکەم ئەو بەشە هەڵبژێرم لە ئاییندەدا دەرفەتی زیاتری خوێندنی باڵام بۆ دەرەخسێنێت.					
8	بەشێک هەڵنابژێرم ماندوبوون و کۆششکردنی زۆری بوێت.					
9	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لەڕوی زانستیەوە سودی لێببینم، ئەگەرچی لە ئاییندەدا دەرفەتی کارکردنیشی کەمتربێت.					
10	بەشێک هەڵدەبژێرم لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی سەردەمدا بگونجێت.					

11	حەزدەکەم بڕوانامەی دبلۆم بەدەستبهێنم نەک بەکالۆریۆس.					
12	ئەگەر بە نمرەکەم نەمتوانی بەشی دڵخوازی خۆم بەدەستبهێنم، پەنا دەبەم بۆ خوێندنی پاراڵێل.					
13	ئەگەر بەنمرەکەم نەمتوانی بەشی دڵخوازی خۆم بەدەستبهێنم، دەمێنمەوە بۆ ساڵێکی ترو هەوڵی باشترکردنی تێکرا دەدەم.					

تەوەرەی دووەم: سەرمایەی کۆمەڵایەتی:

ژ	بڕگەکان	بەتەواوی لەگەڵیدام	لەگەڵیدام	نازانم	لەگەڵیدا نیم	بەتەواوی لەگەڵیدانیم
14	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لای ئەندامانی خێزانەکەم پەسەندبێت.					
15	بەشێک هەڵدەبژێرم لە ئایندەدا بتوانم خزمەتی کۆمەڵگەکەمی پێبکەم.					
16	پێموایە بەدەستهێنانی بڕوانامە لە ئایندەدا دەرفەتی هاوسەرگیریم بۆ باشتر دەکات.					
17	حەزناکەم لە ئایندەدا بڕوانامەکەم بەکاربهێنم بۆ بەدەستهێنانی پێگەی کۆمەڵایەتی.					
18	حەزدەکەم بەشێک هەڵبژێرم لای هاوڕێکانم پەسەندبێت.					
19	بەشێک هەڵدەبژێرم کاریگەری خراپینەبێت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانم.					
20	حەزدەکەم لەو بەشە وەربگیرێم لە ناو خەڵکیدا بە چاوی ڕێزەوە تەماشا دەکرێت.					
21	تێڕوانینی کۆمەڵایەتی کاریگەری نییە لەسەربڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان.					

تەوەرەی سێیەم: سەرمایەی ئابووری:

ژ	بڕگەکان	بەتەواوی لەگەڵیدام	لەگەڵیدام	نازانم	لەگەڵیدا نیم	بەتەواوی لەگەڵیدانیم
22	حەزنـاکەم بڕوانـامەکەم ببێـتە سەرچاوەی سەرەکیی دارایم					
23	بەشـێک هەڵـدەبژێرم لە کەرتـی گشتیدا دەرفەتی کارمهەبێت					
24	بەشـێک هەڵـدەبژێرم لە کەرتـی تایبەتدا دەرفەتی کارمهەبێت					
25	بەشـێک هەڵـدەبژێرم لە ئایندەدا دەرفەتـی کـاری زیاتربێـت، ئەگەر حەزیشم لێینەبێت.					
26	لەبەر هۆکـاری ئـابوورییە چەنـد ساڵ جارێک خوێندکاران گرنگی بەچەند بەشێک دەدەن.					
27	حەزدەکەم لەسـەنتەری پارێزگاکـان بخـوێنم بـۆئەوەی دووای دەرچـوونم دەرفەتـی کارکردنم زیاترە					
28	داهـاتوی هەنـدێ بەش و داهـاتەکەی کـاریگەری نیـیە لەسەر هەڵبژاردنەکانم.					
29	بەشـێک هەڵـدەبژێرم هەلـی بەرەوپێشـچونی ئـابووریی بەردەوامی هەبێت.					

تەوەرەی چوارەم: هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان:

ژ	بڕگەکان	بەتەواوی لەگەڵیدام	لەگەڵیدام	نازانم	لەگەڵیدا نیم	بەتەواوی لەگەڵیدانیم
30	ڕاوبۆچـوونی ئەنـدامانی خێـزانەکەم ڕۆڵیـان لە بڕیـاری هەڵبـژاردنم بـۆ بەشەکان هەیە.					
31	بـوونی ژمـارەیەکی زۆری دانەمەزراو ڕۆڵی لەسـەر بڕیـاری هەڵبژاردنەکـانم هەیە.					

32	ئاستی ئابووریی خێزانەکەم ڕۆڵی لە بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکانی زانکۆ و پەیمانگا هەیە.					
33	نزیکی بەشەکە لە شوێنی نیشتەجێ بوونمەوە ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان هەیە.					
34	حەزی خۆم ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان هەیە.					
35	هاوڕێکانم ڕۆڵیان لەسەر بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە.					
36	بڕیارەکانی ناوەندی وەرگرتن ڕۆڵیان لەسەر بڕیارم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە.					
37	چاولێکەری دەرچووانی پێش خۆم ڕۆڵی نییە لە بڕیارم بۆ هەڵبژاردنی بەشەکان.					
38	کەسێتی مامۆستاکانم ڕۆڵی هەبووە بۆ بڕیارەکانم لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا.					
39	ڕێنماییکاری پەروەدەیی (توێژەری کۆمەڵایەتی) خوێندنگەکەم ڕۆڵی لە بڕیاری هەڵبژاردنەکام هەبووە.					
40	قەیرانی دارایی ڕۆڵی لەسەر هەڵبژاردنم بۆ بەشەکان نییە.					
41	پەیوەندی خوێندکار لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر ڕۆڵی لەسەر بڕیاری هەڵبژاردنی بەشەکان هەیە.					
42	حەزی سەربەخۆبوونم لەدەرەوەی خێزان ڕۆڵی لە هەڵبژاردنی بەشەکان.					
43	تێکڕای نمرەکەم ڕۆڵی تەواوی لە هەڵبژاردنی بەشەکاندا هەیە.					

پاشکۆی (7)

ئاماری خوێندکارانی ئامادەیی بەشداربوو لە تاقیکردنەوەی گشتییەکانی پۆلی (12) لە سنوری بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی هەڵەبجە بۆ ساڵی خوێندنی (2020-2021)

بەشەکان	ژمارەی خوێندکاران		
	نێر	مێ	کۆ
پیشەیی	55	44	99
خوێندنی ئیسلامی	11	2	13
زانستی	505	713	1218
وێژەیی	314	321	635
کۆی گشتی	**885**	**1080**	**1965**

ئاماری دەرچووانی تاقیکردنەوەی گشتییەکانی پۆلی (12) بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی هەڵەبجە(خولی یەکەم ، دووەم)بۆ ساڵی خوێندنی (2020-2021)

بەشەکان	ژمارەی خوێندکاران		
	نێر	مێ	کۆ
پیشەیی	18	16	34
خوێندنی ئیسلامی	8	2	10
زانستی	283	484	767
وێژەیی	183	301	484
کۆی گشتی	**492**	**803**	**1295**

تێبینی:

1. ئەم ئامارە وەرگیراوە لە بەشی تەکنیکی بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی هەڵەبجە لە ڕێکەوتی(4-10-2021) کۆی دەرچووانی بەشی زانستی و وێژەیی = 767+481=1251
2. ئەگەر تەماشای کۆی هەردوو ژمارەی خوێندکارانی پیشەیی و خوێندنی ئیسلامی بکەین= (112) خوێندکار لە کۆی (1965) خوێندکاری بەشدار بوو.
3. خوێندکارانی بەشی زانستی بەراورد بە بەشی وێژەیی ژمارەیان زیاترە، هەروەها ڕەگەزی مێ ژمارەیان زیاترە لە ڕەگەزی نێر.

پوختەی نامەکە بە زمانی

1. عەرەبی

2. ئینگلیزی

حكومة إقليم كردستان - العراق
وزارة التعليم العالي والبحث العلمي
جامعة السليمانية
كلية العلوم الإنسانية
قسم علم الاجتماع

الدوافع الاجتماعية لاختيار التخصص العلمي لدى خريجي المرحلة الإعدادية

(دراسة ميدانية في علم الاجتماع التربوي)

رسالة مقدمة من الطالب

ظاهر محمود أحمد

إلى مجلس كلية العلوم الإنسانية في جامعة السليمانية، وهى جزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في علم الاجتماع

بإشراف

الأستاذ الدكتور: ئاسۆ إبراهيم عبدالله

20722 كردي 2022 ميلادي 1443 هجري

الملخص

الدوافع هي القوة المحركة للأفعال والسلوك وتنشيط الفرد فكريا وجسديا نحو تحقيق أهدافه وتطلعاته وأماله، وتعد الدوافع الاجتماعية مكتسبة من الأسرة والمجتمع معتمداً على التعليم والتجربة والرغبة والتفاعل مع الثقافة المجتمع، وهي الدوافع المشتركة بين الإنسان بسبب تقارب الظروف الاجتماعية والبيئية.

إنّ دافع الحصول على الإنجاز العلمي والمركز الاجتماعي وتأمين الحياة المستقبلية تعد من المحركات الرئيسة في توجيه الطالب نحو اختيار الكلية والقسم العلمي الذي يحقق له دوافعه وأهدافه بعد اختياره المرحلة الاعدادية، وهذا ما دفعنا إلى اختيار هذا الموضوع لتكون مشكلة بحثنا الحصول على ماهية الدوافع وراء الاختيار.

إنّ أهمية بحثنا تتجلى في كونه إضافة علمية في مجال علم الاجتماع التربوي من خلال العلاقة المتبادلة بين ثقافة المجتمع ومؤسساته التربوية والتعليمية، ومن جانب آخر سوف يكون البحث بمثابة مصدر علمي وأكاديمي لذوي الاختصاص والمهتمين بقضايا التوزيع المركزي للطلبة على الكليات والأقسام العلمية في جامعات إقليم كوردستان-العراق، وذلك من خلال النتائج والتوصيات والمقترحات التي سيتوصل إليها البحث.

هذا، ويهدف البحث إلى مهمة دور الدوافع الاجتماعية وراء حصول الطالب على الإنجاز العلمي والرأسمال الاجتماعي والاقتصادي من اختيار القسم والكلية، ومعرفة الاختلافات بين مستوى هذه الدوافع وفقاً لمتغيرات (الجنس، نوعية الدراسة، معدل الدرجات، المستوى الاقتصادي والثقافي لأفراد العائلة) وتاثير هذه المتغيرات في عملية الاختيار.

اختير المنهج الوصفي بأسلوب المسح الاجتماعي لعينة المنهج لتنايبه مع مثل هذه البحوث، وإنّ خريجوا الدراسة الإعدادية من مدارس المديرية العامة لتربية حلبجة يمثلون مجتمع البحث، إذ اختيرت منهم (350) طالباً وطالبة كعينة الحصصية وللسنة الدراسة (2021-2022)، وفي الوقت الذي وزعت عليهم الاستمارات الخاصة لملئها و تقديمها إلى الجهات المعنية.

استعان الباحث بمقياس ليكرد الخماسي واستخدام المقابلة والملاحظة كوسائل لجمع المعلومات من الميدان، والتحليل عن طريق الحزم الإحصائية للعلوم الاجتماعية (spss).

هذا وتوصل البحث إلى :

1. أنّ حصول الطالب على مستوى اقتصادي (الدافع الاقتصادي) جاء في المرتبة الأولى وراء الاختيار، ثم الحصول على الرأسمال العلمي جاء في المرتبة الثانية، وأخيراً الحصول على المركز الاجتماعي من اختيارات عينة البحث عند اختيار القسم العلمي.

2. وجود عدد من العوامل الاجتماعية وراء اختيار الطالب للقسم العلمي في الكليات بتأثير من المؤسسات الاجتماعية.

3. إنّ الهدف الرئيس وراء الدراسة هو الحصول على فرصة عمل بغض النظر عن الاختصاص العلمي والأدبي مع أنّ الحصول على مستوى اقتصادي مرتفع لدى خريجي الأقسام العلمية.

4. وجود اختلاف للحصول على مستوى علمي ومركز اجتماعي(الرأسمال الاجتماعي) وفقاً لمتغير المستوى الاقتصادي لأفراد العائلة.

5. وجود اختلاف للحصول على الرأسمال الاقتصادي والاجتماعي وفقاً لمتغير مستوى العلمي والثقافي أفراد العائلة.

6. نظراً لوجود الجامعات والكليات الأهلية (غير الحكومية)، وعن طريق نظام باراليل؛ إنّ الطلبة ذوي المستويات الاقتصادية المرتفعة والذين لديهم الإمكانية للدراسة عن طريق دفع مبالغ مالية طيلة سنوات الدراسة لديهم فرص في الحصول على الشهادات وتأمين مستقبل حياتهم.

7. إنّ للدوافع الاجتماعية دوراً في قيام الطالب بملء الاستمارة الخاصة للقبول في أحد أقسام الكليات في جامعات إقليم كوردستان الحكومية والأهلية.

Kurdstan Regional Government-Iraq

Ministry of Higher Education and Scientific Research

Universty of Sulaimani

Colleg of Humanities

Sociology Department

Social motives for choosing scientific speciality by high school graduates

(A field study in educational sociology)

Research By

Dhahir Mahmood Ahmed

Dedicated to College Humanities Sciences council Universty of Sulaimani as part of requirements to achieve Master degree in Sociology

Supervised By

Professor.D.Aso Ibrahem Abdullah

2722 KY 2022 AD 1443 AH

Abatract

Motives are the main drivers of an individual's actions, but they vary according to ability and characteristics. Personal factors, time and social environment also play a role in this difference. The issue of focusing on motivating student achievement at different stages of education is appropriate. They are the focus of researchers in the fields of sociology and education. This study explores the most important social motivations for choosing a speciality Science for high school graduates and the role of student-specific variables. Its social environment in the difference of the decision-making process.

The importance of this study is to address the issue of an influential group such as students in the process of Identifying the choice of scientific speciality in the Kurdistan Region, including in terms of theory. It is a scientific addition to educational sociology.

The main purpose of this study is to determine the level of social motivation in its orientation Decision on selecting scientific specialists for high school graduates according to the variable gender, Type of education, average grade point average, family economic level, and family knowledge level.

The research method is qualitative in the form of social surveys. The research is within the boundaries of the General Directorate of Education of Halabja. The sampling is 350 students in total 12th high school graduates for the academic year (2021-2022) got admission forms from Universities and colleges in the Kurdistan Region.

The data collection tool of this study in (the fifth Ligurd criterion, Interviews, observations, data from the Ministry of Education). The statistical tools used in this study are through the Statistical Package for

Science social studies, known as SPSS. The most important findings of the study are:

1. The student's obtaining an economic level (economic motivation) came in the first place behind the selection, then obtaining scientific capital came in the second place, and finally obtaining social status from the choices of the research sample when choosing the scientific section.
2. There are a number of social factors behind the student's choice of the scientific department in colleges with the influence of social institutions.
3. The main objective behind the study is to obtain a job opportunity regardless of the scientific and literary specialization, even though the graduates of scientific departments have a high economic level.
4. There is a difference in obtaining a scientific level and social status (social capital) according to the variable economic level of family members.
5. There is a difference in obtaining economic and social capital according to the variable of the scientific and cultural level of the family members.
6. Due to the presence of private (non-governmental) universities and colleges, and through the Parallel system; Students with high economic levels who can study by paying sums of money throughout the years of study have opportunities to obtain certificates and secure their future lives.
7. Social motives play a role in the student filling out the special form for admission to one of the college departments in public and private universities of the Kurdistan Region.